การศึกษาเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเมืองแม่ฮ่องสอนและบริเวณเกี่ยวเนื่อง

เสนอต่อ

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

โดย

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศิลปากร

การศึกษาเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเมืองแม่ฮ่องสอนและบริเวณเกี่ยวเนื่อง

บทคัดย่อ

จากการศึกษาเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเมืองแม่ฮ่องสอนและบริเวณเกี่ยวเนื่องทั้งในด้านกายภาพ วัฒนธรรมท้องถิ่น ลักษณะเฉพาะทางธรรมชาติและเรื่องราวเกี่ยวเนื่องตามกระบวนการศึกษาตั้งแต่เริ่มต้น จนถึงรายละเอียดในกรณีศึกษาเฉพาะแหล่งพบว่าลักษณะเด่นของเมืองแม่ฮ่องสอนที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ แบ่งเป็น 3 ลักษณะ คือ

ตัวชุมชนเมืองต่าง ๆ ซึ่งยังคงลักษณะของท้องถิ่นอย่างเห็นได้ชัด ในชุมชนเมืองแต่ละแห่งสามารถสะท้อนภาพของลักษณะพื้นบ้าน ซึ่งเห็นได้จากสภาพแวดล้อมกายภาพของการตั้งถิ่นฐาน การกระจุกตัวของชุมชน ความกว้างของถนนซึ่งสัมพันธ์กับขนาดและกลุ่มของสถาปัตยกรรมศาสนสถาน ซึ่งสัมพันธ์กับชุมชน สัดส่วนของสถาปัตยกรรมในเมืองซึ่งยังคงคุณลักษณะท้องถิ่น วัสดุและรูปลักษณะเฉพาะของสถาปัตยกรรม ซึ่งในบรรยากาศและจินตภาพของเมืองและชุมชนที่ต่างไปจากชุมชนเมืองอื่น

ลักษณะโดดเด่นของแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ ซึ่งสวยงามและยังคงความสำคัญของคุณค่าตามธรรมชาติอย่างสูง อันได้แก่ ถ้ำ น้ำตก น้ำพุร้อน และอื่น ๆ

ชุมชนชนบท ซึ่งยังให้คุณค่าของวัฒนธรรมดั้งเดิมอย่างสูงทั้งในแง่กายภาพ ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งมีวัฒนธรรมไต (ไทยใหญ่) เป็นวัฒนธรรมหลัก และวัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อยหลายกลุ่มซึ่งสมควรแก่การอนุรักษ์

เมื่อเมื่อแม่ฮ่องสอนมีลักษณะเด่นเฉพาะตัวหลายลักษณะ ต่างจากจังหวัดอื่น ๆ และในการวางแผนเพื่อการพัฒนาโดยทั่วไป พื้นที่ทุกระดับจำเป็นต้องมีการพัฒนาตามระบบของการปกครองอย่างครบวงจร ดังนั้นเพื่อให้การอนุรักษ์และพัฒนาสามารถเดินควบคู่กันไปได้ จำเป็นต้อง

พิจารณาค่าน้ำหนักของการพัฒนาที่เน้นการอนุรักษ์ ซึ่งสรุปโดยสังเขปตามกลุ่มแหล่งท่องเที่ยวที่เลือกเป็นกรณีศึกษาดังนี้

ชุมชนเมือง จำเป็นต้องรักษาจินตภาพของเมืองทั้งที่เป็นรูปธรรม และนามธรรมไว้ ดังนั้น การพัฒนาทางกายภาพจำเป็นต้องจำกัดตัวในขอบเขตตามการศึกษา ดังนี้

- จำกัดความสูงของอาคารสร้างใหม่ในเมือง
- จำกัดความกว้างของถนนให้เหมาะสมกับสัดส่วนของอาคาร
- บังคับการใช้วัสดุก่อสร้างและรูปแบบอาคาร
- จำกัดขนาดของรถที่จะเข้าในเมือง ไม่ควรให้รถโดยสารขนาดใหญ่เข้าสู่ตัวเมือง ควรจำกัดที่จอดรถขนาดใหญ่ไว้นอกเมืองตามถนนสายหลักสู่เมือง และถ่ายเข้าสู่ชุมชนด้วยรถขนาดเล็ก
- สร้างความเชื่อมโยงจุดสำคัญในเมืองด้วยทางเท้าและจัดภูมิสถาปัตยกรรมที่เข้ากับสภาพแวดล้อมเดิม
- จัดมาตรการควบคุมความเข้มในการกำกับดูแลพื้นที่ในเมือง ทั้งในแง่การใช้ที่ดิน การก่อสร้างอาคาร และการควบคุมสภาพแวดล้อม
- สนับสนุนให้ใช้อาคารเดิมในเมืองเพื่อกิจกรรมทางธุรกิจท่องเที่ยว และให้มีหน่วยงานของรัฐเสนอแนะวิธีการปรับปรุงอาคารที่ถูกต้อง โดยไม่ต้องสร้างอาคารใหม่
- ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่นและคุณค่าของการรักษาจินตภาพเดิมของเมือง

แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติในเมืองแม่ฮ่องสอน นับได้ว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่มีคุณค่าในระดับสูงมากเมื่อเปรียบกับแหล่งอื่น ๆ ในประเทศและบางแห่ง เช่น ถ้ำ หลายแห่งมีคุณค่าสูงเปรียบเทียบได้ในระดับนานาชาติ และเป็นแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่มีคุณค่ามากมาย และยังไม่ได้มีการสำรวจอย่างเป็นทางการ ผู้ที่ทำการสำรวจคือคณะสำรวจชาวต่างประเทศ ซึ่งบันทึกข้อมูลเก็บไว้เป็นส่วนตัว ดังนั้นการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวประเภทนี้จำเป็นต้องศึกษาในรายละเอียดเพิ่มเติมอย่างมาก การประชาสัมพันธ์เพื่อเผยแพร่แหล่งท่องเที่ยวจำเป็นต้องกระทำอย่างระมัดระวัง ที่จะไม่ทำลายแหล่งท่องเที่ยวโดยรู้เท่าไม่ถึงการ การแบ่งพื้นที่เพื่อการอนุรักษ์ ได้แก่

- พื้นที่ธรรมชาติที่ต้องรักษาสภาพแวดล้อมไว้ให้คงเดิม
- พื้นที่เพื่อการพัฒนา
- พื้นที่เพื่อกิจการพิเศษ

แหล่งท่องเที่ยวที่เสนอมาตรการดังกล่าวแบ่งเป็นกลุ่ม ถ้ำ น้ำตก น้ำพุร้อน และทุ่งบัวตอง

แต่อย่างไรก็ตามยังมีพื้นที่หลายแห่งที่ยังไม่ได้สำรวจรายละเอียด ควรปิดไว้ก่อนไม่ให้นักท่องเที่ยวเข้าไปทำลายสภาพธรรมชาติโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ อาทิเช่น ถ้ำปางคาม ถ้ำน้ำลาง ถ้ำแม่ละนา เป็นต้น ควรมีการสำรวจรายละเอียดทั้งสภาพแหล่งท่องเที่ยวและสภาพแวดล้อม เพื่อหามาตรการที่เหมาะสมในการดำเนินการต่อไป

ชุมชนชนบทที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรม ซึ่งได้แก่ หมู่บ้านต่างๆที่มีลักษณะทางวัฒนธรรมและทางกายภาพที่น่าสนใจ ซึ่งมีหลายแห่งและบางแห่งซึ่งเคยเป็นหมู่บ้านที่มีลักษณะท้องถิ่นสูงมากในอดีต ได้เปลี่ยนแปลงไปจนสภาพเดิมหลงเหลืออยู่น้อยมาก เช่น บ้านปางหมู เป็นต้น ดังนั้น การเสนอมาตรการเพื่อการอนุรักษ์หมู่บ้านในกรณีศึกษา ซึ่งได้แก่บ้านเมืองปอน อำเภอขุนยวม คณะดำเนินการวิจัยได้เสนอมาตรการซึ่งเน้นในการอนุรักษ์มากกว่าการพัฒนา เพื่อให้คงสภาพทางกายภาพและจินตภาพของหมู่บ้านไว้ทั้งรูปธรรมและนามธรรม ได้แก่

- เก็บรักษาคุณลักษณะของการวางผังหมู่บ้านเดิมไว้ อันประกอบด้วย
  - การวางผัง
  - ขนาดถนนควรใช้ขนาดเดิม
  - เก็บรักษาคุณลักษณะบ้าน วัสดุ และองค์ประกอบต่าง ๆ
  - เก็บรักษาศาสนสถานเดิมของหมู่บ้าน
- ไม่ให้รถขนาดใหญ่เข้าในหมู่บ้าน จัดให้จอดไว้ปากทางเข้าหมู่บ้าน
- สิ่งก่อสร้างใหม่ให้คงรูปลักษณะที่ไม่ขัดกับสภาพแวดล้อมเดิม
- ปรับปรุงแก้ไขอาคารสาธารณะเดิมที่สร้างแล้วให้เหมาะสม
- ไม่สร้างสิ่งอำนวยความสะดวกใด ๆ แก่นักท่องเที่ยวในเขตบ้านเมืองปอน โดยเฉพาะอาคารขนาดใหญ่และที่พัก สิ่งอำนวยความสะดวก เฉพาะช่วงเวลาให้อยู่ในวัดในเขตชุมชนได้ เช่น สุขา น้ำดื่ม ถังขยะ ที่นั่งพักผ่อน เป็นต้น
- ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนในหมู่บ้านรับรู้ถึงความสำคัญและคุณค่าของหมู่บ้าน

จากมาตรการการอนุรักษ์และพัฒนาตามที่ได้ศึกษามาจะเห็นได้ว่าความรับผิดชอบต่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเมืองแม่ฮ่องสอน และบริเวณเกี่ยวเนื่องนี้จำเป็นต้องดำเนินการตามแผนงานที่อาศัยความร่วมมือของหลายฝ่าย อันประกอบด้วย ผู้บริหารของจังหวัดแม่ฮ่องสอน องค์กรบริหารต่าง ๆ ในหลายระดับ ทั้งระดับจังหวัด อำเภอ และตำบล กรมป่าไม้ สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ สำนักผังเมือง กรมศิลปากร การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และองค์กรภาคเอกชนต่าง ๆ ที่มีส่วนในการดำเนินการ และที่สำคัญที่สุด คือความร่วมมือจากประชาชนของเมืองแม่ฮ่องสอนเองที่จะต้องเข้ามามีส่วนรับรู้ และร่วมมือในการอนุรักษ์ การดำเนินงานจึงจะสามารถประสบผลตามแผนงานได้

1. บทนำ

1. ความเป็นมาของโครงการ

แม่ฮ่องสอน เป็นจังหวัดหนึ่งทางภาคเหนือของประเทศไทย ที่มีความหลากหลายของทรัพยากรการท่องเที่ยว ทั้งทางด้านธรรมชาติที่ประกอบด้วยหุบเขาสลับซับซ้อน ม่านหมอกที่คลุมเมืองตลอดสามฤดูจนได้รับฉายาว่าเมืองสามหมอก ทุ่งบัวตองบานเหลืองสล้างรับฤดูหนาวรวมทั้งสภาพความเป็นอยู่ วิถีชีวิตของเหล่าชนเผ่าต่าง ๆ วัฒนธรรมประเพณีที่น่าสนใจหลายอย่าง เช่น งานปอยส่างลอง การแห่จองพาราการละเล่นพื้นเมือง ภาษาพูด การแต่งกาย อาหารการกิน ฯลฯ เหล่านี้ล้วนเป็นเสน่ห์ของเมืองแม่ฮ่องสอนที่ไม่มีใครเหมือน นอกจากนี้แล้ว แม่ฮ่องสอนยังเป็นเมืองที่มีประวัติความเป็นมายาวนาน ปรากฏหลักฐานทางด้านโบราณคดีให้เห็น ไม่ว่าจะเป็นร่องรอยคูเมืองเดิม โบราณวัตถุสถานต่าง ๆ วัดวาอาราม ตลอดจนลักษณะเฉพาะของสถาปัตยกรรมที่ผสมผสานกันของศิลปะไทยใหญ่ พม่า และมอญทำให้เมืองแม่ฮ่องสอนมีเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นที่งดงาม และน่าสนใจ ควรแก่การรักษาไว้

ปัจจุบันการสื่อสารการคมนาคมที่ก้าวหน้าทำให้เมืองแม่ฮ่องสอนมิใช่ปิดอีกต่อไป ความเจริญในด้านต่าง ๆ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ เทคโนโลยี ทำให้สังคมเติบโตและพัฒนามากขึ้น วิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณีอาคารบ้านเรือนและสภาพบริเวณต่าง ๆ เริ่มสูญเสียเอกลักษณ์ไป ซึ่งเป็นที่น่าเสียดายยิ่ง

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) จึงพิจารณาทำการศึกษาเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเมืองแม่ฮ่องสอน และบริเวณเกี่ยวเนื่องขึ้น เพื่อหาแนวทางและมาตรการการแก้ไข และอนุรักษ์ความเป็นเมืองแม่ฮ่องสอนที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวให้คงไว้ เป็นการส่งเสริมและพัฒนาเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ต่อการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจของท้องถิ่น ขณะเดียวกันก็เป็นการรักษาและสืบสานวัฒนธรรมและเอกลักษณ์เฉพาะตัวของเมืองแม่ฮ่องสอน มิให้สูญสิ้นไป

2. วัตถุประสงค์ของโครงการ

2.1 เพื่อทำการศึกษา เจาะลึกลงไปในพื้นที่เพื่ออนุรักษ์และแก้ไขปัญหาแหล่งท่องเที่ยวโดยตรงตามนโยบายการแบ่งพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาการท่องเที่ยวฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539)

2.2 จัดทำแผนการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และภาพลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวเมืองแม่ฮ่องสอน และบริเวณเกี่ยวเนื่อง โดยเป็นแผนที่มีความเหมาะสมนำไปปฏิบัติการได้

2.3 เพื่อทำให้เกิดความร่วมมือและมีส่วนช่วยในการวางแผนของกลุ่มบุคคลหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องโดยมุ่งให้เกิดการยอมรับร่วมเป็นเจ้าของแผน ร่วมดำเนินการและปฏิบัติตามแผนตลอดจนร่วมติดตามตรวจสอบผลการปฏิบัติ ทั้งนี้ต้องพิจารณาถึงขอบเขต อำนาจหน้าที่ที่เหมาะสมของรัฐและเอกชน ในการมีส่วนร่วมดำเนินการดังกล่าว

3. พื้นที่โครงการ

เมืองแม่ฮ่องสอนและบริเวณเกี่ยวเนื่อง

4. ขอบเขตการศึกษา

4.1 ศึกษารวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ของทรัพยากรการท่องเที่ยว ทั้งประเภทวัฒนธรรมประวัติศาสตร์และธรรมชาติในบริเวณพื้นที่ และวิเคราะห์ข้อมูลอย่างละเอียดทั้งทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและตลาดการท่องเที่ยว รวมทั้งแนวโน้มการเติบโตในอนาคต โดยพิจารณาปัจจัยต่าง ๆ รอบด้าน เช่น โครงการพัฒนาต่าง ๆ ที่กำลังดำเนินการ

4.2 ศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว และภาพลักษณ์ของบริเวณที่จะศึกษา

4.3 ศึกษา และรวบรวมปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ในทุกด้าน รวมทั้งผลกระทบต่อการขยายตัวทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และการท่องเที่ยวที่มีต่อสภาพแวดล้อมของท้องถิ่น

4.4 ศึกษาแนวทางการใช้ที่ดินในการพัฒนาการท่องเที่ยว รวมทั้งสังคม การลงทุนต่าง ๆ เพื่อป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อม และปัญหาการทำลายภาพลักษณ์ของเมือง

4.5 กำหนดแนวความคิดในการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมในพื้นที่

4.6 จัดลำดับความสำคัญเร่งด่วนของพื้นที่จะอนุรักษ์ โดยแบ่งเป็นระยะต้น ระยะกลาง และระยะยาว

5. วิธีการศึกษา

5.1 ศึกษา ค้นคว้า วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและข้อมูลภาคสนามในเรื่องต่อไปนี้

5.1.1 นโยบายการแบ่งพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวตามแผนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-3539) และโครงการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

5.1.2 ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และ

วัฒนธรรมท้องถิ่น

5.1.3 ลักษณะทางกายภาพ และการใช้ที่ดินในพื้นที่โครงการ

5.1.4 สภาพปัจจุบันของแหล่งท่องเที่ยวทั้งทางด้านวัฒนธรรม ประเพณีและธรรมชาติ

5.1.5 ผลกระทบต่อพื้นที่โครงการอันเกี่ยวเนื่องกับการใช้ที่ดิน การลงทุนในการพัฒนาเมือง และพัฒนาธุรกิจต่าง ๆ ในเมือง

5.1.6 สาธารณูปโภค สาธารณูปการต่าง ๆ ในเมือง

5.1.7 ปริมาณ ประเภท และการคาดการณ์ในอนาคตของนักท่องเที่ยวที่เข้าใช้พื้นที่โครงการ

5.2 ศึกษามาตรการในด้านการจัดการ และการประสานงานระหว่างหน่วยงานทั้งของรัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

5.3 ศึกษาปัญหา วิเคราะห์และเสนอแนะแนวทางในการแก้ปัญหา

6. รายละเอียด แนวทางการศึกษา

การศึกษาเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเมืองแม่ฮ่องสอนและบริเวณเกี่ยวเนื่อง มีรายละเอียดและแนวทางในการศึกษาดังนี้

6.1 เก็บรวบรวมข้อมูลทุกประเภท

ข้อมูลที่ต้องใช้ในการดำเนินการมีทั้งข้อมูลประเภทเอกสาร เช่น ประวัติศาสตร์ แผนงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่อง สถิติต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง แผนที่ แผนผังต่าง ๆ และที่สำคัญที่สุดคือการออกสำรวจภาคสนามเพื่อให้เห็นถึงสภาพทางด้านกายภาพ และปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทางด้านกายภาพ การสำรวจภาคสนามจะได้ดำเนินการเป็น 3 ช่วงเวลาคือ

6.1.1 ช่วงเวลาแรก ระหว่างวันที่ 3-10 กรกฎาคม 2536 จะได้ดำเนินการสำรวจสภาพทางกายภาพจากภาพถ่าย (Visual survey) ในทุก ๆ อำเภอ โดยสำรวจในด้านภาพลักษณ์โดยส่วนรวมของ เมือง ชุมชน และรายละเอียดเฉพาะของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดต่าง ๆ ทุกอำเภอ เพื่อให้เห็นภาพรวมของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และภาพลักษณ์ของเมืองและชุมชน

6.1.2 ช่วงเวลาที่ 2 ระหว่างวันที่ 16-29 ตุลาคม 2536 จะได้ดำเนินการสำรวจแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติประเภทถ้ำ น้ำตก และน้ำพุร้อน ซึ่งกระจายอยู่ทุกอำเภอ

6.1.3 ช่วงเวลาที่สาม ระหว่างวันที่ 21-28 พฤศจิกายน 2536 จะได้ดำเนินการสำรวจเพิ่มเติมแหล่งท่องเที่ยวซึ่งยังไม่สามารถสำรวจในสองช่วงได้ เนื่องจากการสำรวจช่วงแรกเป็นช่วงระยะเวลาที่มีฝนตกเป็นบางช่วง พร้อมทั้งสำรวจลงลึกในรายละเอียดในแหล่งท่องเที่ยวที่จะเสนอเป็นกรณีศึกษาในการพัฒนาเร่งด่วนระยะแรกในลักษณะ Measure Survey เพื่อให้ได้ผลสรุปที่สามารถนำไปปฏิบัติการพัฒนาได้จริง

และจะมีการศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมจากพื้นที่โครงการโดยการสัมภาษณ์ผู้ที่รับผิดชอบเกี่ยวเนื่องกับการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และค้นคว้าเอกสารทุติยภูมิในพื้นที่

6.2 จัดกลุ่มข้อมูล

ข้อมูลที่จะนำมาใช้ในการดำเนินการศึกษาจะประกอบด้วยข้อมูลหลัก ดังนี้

6.2.1 การสำรวจทางการภาพ เป็นภาพถ่าย แผนผัง แผนที่

6.2.2 ข้อมูลจากการสัมภาษณ์

6.2.3 ข้อมูลเอกสารด้านต่าง ๆ อันประกอบด้วย

- ประวัติศาสตร์ โบราณคดี
- วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น
- นโยบายและแผนงานของโครงการเกี่ยวเนื่องต่าง ๆ
- สถิตินักท่องเที่ยว และสถิติเกี่ยวเนื่อง
- ผังเมืองรวม และข้อกำหนดต่าง ๆ เกี่ยวกับการใช้ที่ดิน
- สาธารณูปโภค สาธารณูปการ
- หน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภารัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง
- ฯลฯ

6.3 วิเคราะห์สภาพปัญหา และความเชื่อมโยงของข้อมูลกลุ่มต่าง ๆ

6.4 กำหนด นโยบาย มาตรการและเป้าหมาย

การกำหนด นโยบาย มาตรการและเป้าหมายในการดำเนินการนี้ จะได้พิจารณาถึงภาพลักษณ์เฉพาะตัวของเมืองแม่ฮ่องสอนทั้งทางด้านธรรมชาติ และวัฒนธรรมซึ่งเป็นลักษณะเด่นของเมืองเป็นสำคัญ โดยพิจารณาในขอบเขตของเมือง ชุมชน และตัวแหล่งท่องเที่ยวเองเป็นสำคัญ

6.5 กำหนดแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนา

การดำเนินโครงการที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์จำเป็นต้องวางเป้าหมายในการอนุรักษ์ให้แน่นอนว่า

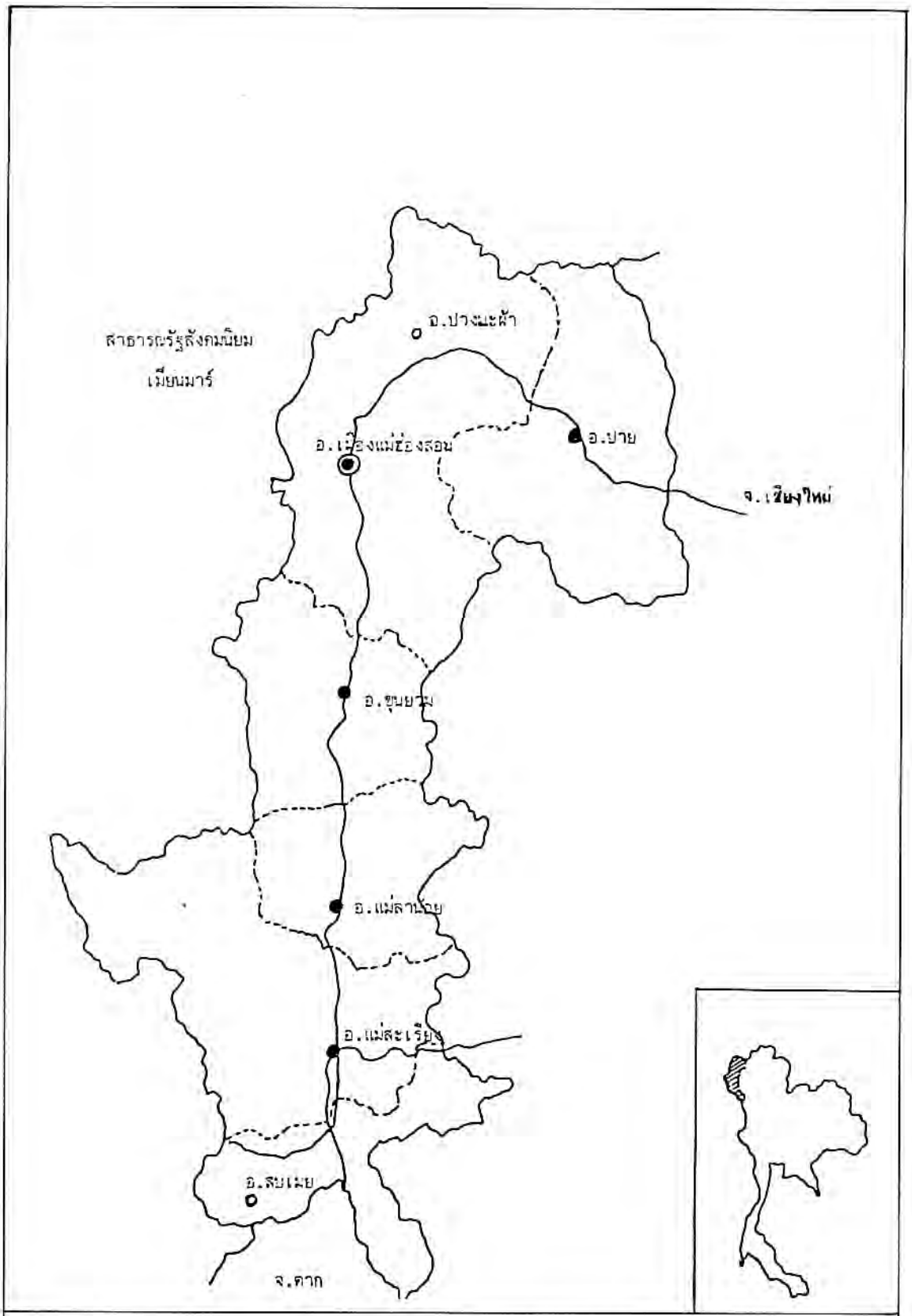

โครงการ การศึกษาเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวแม่ฮ่องสอน และบริเวณเกี่ยวเนื่อง
โดย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

แผนที่ 1 - แสดงที่ตั้งโครงการ

ที่มา กองวางแผนโครงการ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

เป็นลักษณะเด่นในด้านใดก่อน จึงจะสามารถวางแนวทางในการดำเนินการได้ ดังนั้น หลังจากที่สำรวจสภาพทางกายภาพและศึกษา วิเคราะห์แล้ว จะได้กำหนดคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวเฉพาะด้านก่อน จึงจะได้กำหนดแนวทางในการอนุรักษ์ต่อไป ในการนี้จะพิจารณาของเขตในพื้นที่ที่รวมกลุ่มการท่องเที่ยวเป็นกลุ่มย่อยในกรณีที่สามารถรวมกลุ่มได้

6.6 ทำแผนภูมิความสัมพันธ์ของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา

หลังจากที่ได้สำรวจ วิเคราะห์ปัญหาต่าง ๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ประเพณี และกายภาพแล้วจะได้พิจารณาศักยภาพการเพิ่มปริมาณแหล่งท่องเที่ยวทั้งกลุ่มย่อยและกลุ่มใหญ่ เพื่อพิจารณาการพัฒนาครบวงจร

6.7 เสนอแนะโครงการอนุรักษ์เพื่อปกป้องสภาพแวดล้อมและเอกลักษณ์ของเมืองและจัดลำดับความสำคัญก่อนหลังของการดำเนินการ

6.8 เสนอแนะข้อแก้ไขและแนวทางการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเฉพาะแห่งตามขีดความสามารถและภาพลักษณ์ของพื้นที่

6.9 เสนอตัวอย่างการดำเนินโครงการเฉพาะแห่งที่อยู่ในระยะการพัฒนาเร่งด่วนเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ

6.10 จัดทำการประชาสัมพันธ์แผนงาน เพื่อรับฟังความคิดเห็นจากฝ่ายต่างๆทั้งภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง

6.11 พิจารณาสรุปผลและเสนอแนะการแก้ปัญหา

2. สภาพทั่วไป

2.1 ประวัติเมืองแม่ฮ่องสอน

สมัยก่อนกรุงรัตนโกสินทร์

แม่ฮ่องสอนเดิมเป็นชุมชนบ้านป่า ไม่มีผู้ใดปกครองคงมีแต่ชาวไทยใหญ่จากชายแดนเมียนมาร์ เข้ามาอาศัยทำมาหากินบ้างเป็นบางฤดู ความสำคัญในสมัยนั้นเป็นเพียงทางผ่านของกองทัพเมียนมาร์ที่เดินทางมาตีกรุงศรีอยุธยาหรือหัวเมืองฝ่ายเหนือของไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยาเท่านั้น

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ [1]

ตามตำนานเมืองแม่ฮ่องสอนกล่าวว่า ในปี พ.ศ. 2374 พระเจ้ามโหตรประเทศ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ 5 ได้มอบให้เจ้าแก้วเมืองมาซึ่งเป็นญาติเป็นแม่กองนำไพร่พลช้างต่อ หมอควาญออกมาสำรวจความเป็นไปของเหตุการณ์ชายแดนด้านตะวันตก พร้อมกับให้จับช้างป่าไปใช้งานให้ผู้ครองนครเชียงใหม่ด้วย เจ้าแก้วเมืองมาได้รอนแรมมาในป่าเป็นเวลานานก็มาพบหมู่บ้านเล็กแห่งหนึ่ง เห็นว่าทำเลที่ตั้งของหมู่บ้านนี้มีพื้นที่ราบมาก จะขยายให้เป็นหมู่บ้านที่ใหญ่โตได้ในภายหน้า จึงเรียกหมู่บ้านนี้ว่า หมู่บ้านโป่งหมู ทั้งนี้เพราะมีโป่งเป็นแห่ง ๆ มีหมูป่าลงมากินโป่งชุกชุมมาก ต่อมาชื่อนี้เรียกเพี้ยนไปเป็นบ้านปางหมูมาตราบเท่าทุกวันนี้ บ้านโป่งหมูมีผู้คนมาตั้งหลักแหล่งทำมาหากินอยู่บ้างแล้ว เจ้าแก้วเมืองมาจึงได้เรียกประชุมประชาชนในหมู่บ้านนั้น แล้วเลือกหัวหน้าสำหรับปกครอง ประชาชนในหมู่บ้านนั้นได้พร้อมใจกันเลือกพะก่าหม่อง เป็นเหง (กำนัน) ปกครองหมู่บ้าน

พะก่าหม่องปกครองดูแลหมู่บ้านโป่งหมูอยู่ได้ไม่นานนักก็เดินทางลงมาทางทิศใต้กับเจ้าแก้วเมืองมาเพื่อคล้องช้างป่า ครั้นมาถึงลำห้วยแห่งหนึ่งมีช้างป่ามาก และคล้องช้างได้เป็นจำนวนมาก จึงได้หยุดขบวนไพร่เพื่อตั้งคอกล้อมช้างบริเวณที่ตั้งค่ายพักแรมเพื่อคล้องช้าง และฝึกสอนช้างนี้เป็นหมู่บ้านไทยใหญ่แห่งหนึ่ง แต่มีผู้คนอาศัยอยู่น้อยกว่าบ้านโป่งหมู หลังจากที่เจ้าแก้วเมืองมาคล้องช้างได้มากพอสมควรก็จะเดินทางกลับเชียงใหม่ ก่อนจะกลับได้แต่งตั้งให้"แสนโกม" บุตรเขยของพะก่าหม่องเป็นก้าง (ผู้ใหญ่บ้าน) ปกครองดูแลและตั้งชื่อหมู่บ้านนี้ว่า "แม่ร่องสอน" ต่อมาคำว่า "แม่ร่องสอน" ได้เพี้ยนมาเป็น "แม่ฮ่องสอน" จนถึงปัจจุบันนี้

---

1. กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ : เมืองสามหมอก. โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว กรุงเทพฯ, 2526. หน้า 1-9

ต่อมานายแสนโกมกับพะก่าหม่องต่างก็ได้ติดต่อกับเมืองเชียงใหม่และในระยะนั้นประมาณปี พ.ศ. 2399 ได้เกิดจลาจลทางหัวเมืองเงี้ยวฝั่งตะวันตกแม่น้ำสาละวินทำให้ชาวไทยใหญ่จากเขตพม่า อพยพเข้ามาในเขตไทยมากขึ้น มีเงี้ยวผู้หนีจากเมืองจำมกา ชื่อ ชานกะเล ได้อพยพมาอยู่กับพะก่าหม่องที่บ้านโป่งหมูด้วย พอถึง ปี พ.ศ. 2409 ได้เกิดรบพุ่งกันขึ้นระหว่างเจ้าฟ้าเมืองนายกับเจ้าฟ้าโกหล่านแห่งเมืองหมอกใหม่ เจ้าฟ้าโกหล่านสู้ไม่ได้จึงได้อพยพครอบครัวเข้ามาอยู่กับแสนโกมที่บ้านแม่ร่องสอน เจ้าฟ้าเมืองนายกับเจ้าฟ้าโกหล่านแห่งเมืองหมอกใหม่ เจ้าฟ้าโกหล่านสู้ไม่ได้จึงได้อพยพครอบครัวเข้ามาอยู่กับแสนโกมที่บ้านแม่ร่องสอน เจ้าฟ้าโกหล่านมีภรรยาชื่อนางเขียว มีบุตรชื่อ ขุนหลวง มีหลานชายชื่อขุนแอ และหลานสาวชื่อเจ้านางทอน เจ้านางนุ และเจ้านางเมียะ

หลังจากที่ชานกะเลได้มาอาศัยอยู่กับพะก่าหม่องระยะหนึ่งก็ได้ทำมาหากินอย่างขยันขันแข็งมีความเฉลียวฉลาดและมีความซื่อสัตย์อดทน ได้ช่วยเหลือพะก่าหม่องทำงานอย่างเต็มความสามารถ พะก่าหม่องจึงรักใคร่เอ็นดูเหมือนบุตรของตน และได้ยกบุตรสาวคนรองให้เป็นภรรยาซึ่งมีชื่อว่านางไส ต่อมาชานกะเลได้อพยพครอบครัวไปอยู่ที่เมืองกุ่นลม (อำเภอขุนยวม) ชาวบ้านได้เห็นความเฉลียวฉลาดและความเป็นผู้นำที่ดี จึงได้ยกย่องให้ชานกะเลเป็นผู้ปกครองเมืองกุ่นลมเป็นคนแรก เมื่อนางไสผู้เป็นภรรยาถึงแก่กรรมลง เจ้าฟ้าโกหล่านก็ได้ยกหลานสาวชื่อเจ้านางเมียะให้เป็นภรรยาชานกะเลแทนบุตรสาวที่ถึงแก่กรรม ชานกะเลได้ปกครองเมืองกุ่นลมอยู่ประมาณ 8 ปี ได้ทำความเจริญรุ่งเรือง ค้าขายไม้สักกับพม่าสามารถส่งค่าต่อไม้ให้เจ้านครเชียงใหม่ได้ปีละมากมาย พระเจ้ากาวิรโลรสสุริย์วงศ์ ได้เรียกชานกะเลไปเข้าเฝ้า และอยู่ที่เชียงใหม่ 3 ปีเศษ จนถึงปี พ.ศ 2417 พระเจ้าอินทร์ชยานนท์ได้เห็นความสามารถของชานกะเลจึงแต่งตั้งชานกะเลเป็น "พระยาสิงหนาทราชา" ปกครองเมืองแม่ฮ่องสอนอยู่ถึง 10 ปี ได้ถึงแก่กรรมในปี พ.ศ. 2427 ผู้ที่ปกครองเมืองแม่ฮ่องสอนต่อมาคือ "เจ้านางเมียะ" ซึ่งปกครองแม่ฮ่องสอน ต่อมาเป็นเวลาถึง 7 ปี ได้นำความเจริญมาสู่เมืองแม่ฮ่องสอนเป็นอันมาก หลังจากนั้นบู่ขุนโทะได้ปกครองเมืองแม่ฮ่องสอนต่อมาและได้รับแต่งตั้งให้เป็น "พระยาพิทักษ์สยามเขต" เมื่อบู่ขุนโทะถึงแก่กรรมลงขุนหลู่ซึ่งเป็นบุตรบู่ขุนโทะได้ปกครองแทนและได้รับแต่งตั้งเป็น "พระยาพิศาลฮ่องสอนบุรี" ในเวลาต่อมา

จนในปี พ.ศ. 2443 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าให้รวมเมืองแม่ฮ่องสอน เมืองขุนยวม เมืองยวม (แม่สะเรียง) และเมืองปายตั้งชื่อเป็น "บริเวณเชียงใหม่ตะวันตก" ตั้งที่ว่าการขึ้นที่เมืองขุนยวม และย้ายมาตั้งที่เมืองยวมในปี พ.ศ. 2446 ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น "บริเวณพายัพเหนือ" ขึ้นตรงต่อข้าหลวงใหญ่มณฑลพายัพ และได้ย้ายมาตั้งที่ว่าการเมืองแม่ฮ่องสอนในปี พ.ศ. 2453 จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้ยกฐานะเป็นจังหวัดแม่ฮ่องสอนและโปรดเกล้าให้พระศรสุรราช (เปลื้อง) เป็นเจ้าเมือง แม่ฮ่องสอน จึงถือว่าพระศรสุรราชเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดแม่ฮ่องสอนคนแรก และในที่สุดในปี พ.ศ. 2476 จึงได้โอนมาขึ้นตรงต่อกระทรวงมหาดไทย เหมือนจังหวัดอื่น ๆ ทั่วไป

2.2 ที่ตั้งและเขตการปกครอง

ที่ตั้ง

จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีรูปร่างยาวจากเหนือมาทางใต้ประมาณ 350 กิโลเมตร และกว้างประมาณ 95 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 13,232 ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับสาธารณรัฐสังคมนิยมเมียนมาร์
ทิศใต้	ติดต่อกับจังหวัดตาก
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับสาธารณรัฐสังคมนิยมเมียนมาร์
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับจังหวัดเชียงใหม่

เขตการปกครอง

จังหวัดแม่ฮ่องสอนแบ่งการปกครองออกเป็น 5 อำเภอ 2 กิ่งอำเภอ 36 ตำบล และ 301 หมู่บ้าน

อำเภอประกอบด้วย

1. อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน
2. อำเภอขุนยวม
3. อำเภอปาย
4. อำเภอแม่สะเรียง
5. อำเภอแม่ลาน้อย
6. อำเภอสบเมย
7. อำเภอปางมะผ้า

อำเภอดังกล่าวมีจำนวนประชากรดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนและร้อยละของการเปลี่ยนแปลงประชากรในจังหวัดแม่ฮ่องสอนช่วงปี พ.ศ. 2523 - 2533

ชุมชน	จำนวนประชากร				ร้อยละของการเปลี่ยนแปลงประชากร พ.ศ.2523-2533
	พ.ศ.2523	สัดส่วน	พ.ศ.2533	สัดส่วน	
จังหวัดแม่ฮ่องสอน	132,391	100	172,825	100	30.54
อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน	30,374	22.94	31,077	17.98	2.31
อำเภอขุนยวม	14,485	10.94	18,132	10.49	25.18
อำเภอปาย	15,454	11.57	22,454	12.99	45.30
อำเภอแม่สะเรียง	52,087	39.34	46,414	26.86	-10.89
อำเภอแม่ลาน้อย	19,991	15.11	28,041	16.23	40.27
อำเภอสบเมย	-	-	19,219	11.12	-
อำเภอบางมะผ้า	-	-	7,488	4.33	-

ที่มา : งานวิจัยเพื่อการวางและจัดทำผังเมืองรวมเมืองแม่ฮ่องสอน ปรับปรุงครั้งที่ 1 พ.ศ. 2535 หน้า 16

หมายเหตุ : อำเภอบางมะผ้า แยกออกจากอำเภอเมือง และอำเภอสบเมยแยก จากอำเภอแม่สะเรียงใน พ.ศ. 2532 ซึ่งทำให้จำนวนประชากรในอำเภอแม่สะเรียงลดลงร้อยละ 10.89 ใน พ.ศ. 2533

2.3 สภาพทางภูมิศาสตร์

2.3.1 ลักษณะภูมิประเทศ

แม่ฮ่องสอนมีลักษณะโดยส่วนรวมของพื้นที่เป็นภูเขาถึงร้อยละ 90.5 ซึ่งเท่ากับพื้นที่ 11,981 ตารางกิโลเมตร จากพื้นที่รวมของทั้งจังหวัด 13,232 ตารางกิโลเมตร พื้นที่ราบของจังหวัดมีเพียงร้อยละ 9.5 หรือ 1,251 ตารางกิโลเมตรเท่านั้น ยอดเขาสูงสุดของจังหวัด แม่ฮ่องสอน คือดอยแม่ยะ สูงกว่าระดับน้ำทะเล 2,005 เมตร บริเวณต่ำสุดของจังหวัดอยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเล 208 เมตร จังหวัดแม่ฮ่องสอนมีแม่น้ำไหลผ่าน 5 สาย คือ แม่น้ำปาย แม่น้อยวม ลำน้ำแม่สะมาด แม่น้ำสาละวิน และแม่น้ำเมย ไหลผ่ายในเขตอำเภอต่าง ๆ การเพาะปลูกกระทำกันในเขตที่ราบตามหุบเขาและการทำนาแบบขั้นบันไดบนไหล่เขา

พื้นที่ภูเขาของแม่ฮ่องสอน คือแนวทิวเขาถนนธงชัยซึ่งเรียงตัวขนานกัน 3 แนว คือ ทิวเขาถนนธงชัยตะวันตก ทิวเขาถนนธงชัยกลาง และทิวเขาถนนธงชัยตะวันออก ระหว่างทิวเขาต่าง ๆ ที่ขนานกับนี้จะมีที่ราบเป็นแอ่งระหว่างเขาซึ่งใช้เป็นที่ตั้งชุมชนและใช้เป็นที่ทำการเกษตรกรรม ในบริเวณหุบเขาแม่ฮ่องสอนซึ่งเป็นหุบเขาที่ยาวที่สุดของทิวเขาถนนธงชัย ประกอบด้วยหุบเขาแม่น้ำปาย และหุบเขาแม่น้ำยวม โดยมีเนินเขาเล็ก ๆ คั่นตรงอำเภอขุนยวมใกล้กับแม่น้ำยวม

2.3.2 ภูมิอากาศ

เมืองแม่ฮ่องสอนได้ชื่อว่าเมืองสามหมอก เพราะปรากฏว่ามีหมอกปกคลุมอยู่ถึงสามฤดู แต่เป็นลักษณะหมอกที่ต่างกันไปตามฤดูกาล คือฤดูหนาวเรียกหมอกน้ำค้าง ฤดูร้อนเรียกหมอกควันอันเนื่องมาจากไฟป่า และในฤดูฝนเรียกหมอกฝนเพราะจะมีฝนตกมากในช่วงเดือนพฤษภาคมถึงตุลาคม ซึ่งเฉลี่ยประมาณ 131 วันในหนึ่งปี ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยประมาณ 1,274 มิลลิเมตร

ลักษณะภูมิอากาศร้อนจัดในฤดูร้อน และหนาวจัดในฤดูหนาวเนื่องจากตั้งอยู่บนที่สูงห่างไกลอิทธิพลของน้ำทะเล และภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นภูเขาและป่าไม้ อุณหภูมิสูงสุดในเดือนเมษายนสูงถึง 42 องศาเซลเซียสและในเดือนมกราคมจะลดลงต่ำถึง 2 องศาเซลเซียล ซึ่งมีระยะความต่างระหว่างอุณหภูมิในฤดูร้อนและฤดูหนาวเป็นอันมาก แต่โดยเฉลี่ยแล้วอุณหภูมิโดยทั่วไปจะอยู่ประมาณ 20.2-25.4 องศาเซลเซียส

2.3.3 แหล่งน้ำธรรมชาติ

จังหวัดแม่ฮ่องสอนมีแม่น้ำสำคัญ ๆ ไหลผ่านดังนี้

- <u>แม่น้ำปาย</u> เป็นแม่น้ำที่ยาวที่สุดของแม่ฮ่องสอน ต้นน้ำเกิดจากทิวเขาถนนธงชัยและทิวเขาแดนลาว ตอนเหนือของอำเภอปาย ไหลผ่านมาทางทิศใต้ ผ่าน

อำเภอปาย อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน แล้วไปบรรจบกับแม่น้ำสาละวินในเขตรัฐคะยา สาธารณรัฐสังคมนิยมเมียนมาร์ มีความยาวทั้งสิ้น 180 กิโลเมตร กว้าง 40 เมตร ในฤดูฝนน้ำเชี่ยว และมีความลึกถึง 7 เมตรในฤดูแล้งน้ำลึกประมาณ 1 เมตร แม่น้ำปายใช้ในการเพาะปลูกและเป็นแหล่งทำการประมงน้ำจืดด้วย นอกจากนั้นแม่น้ำปายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวนิยมล่องเรือหรือแพไปตาม ลำน้ำ

- แม่น้ำยวม มีต้นกำเนิดจากเทือกเขาด้านทิศตะวันออกของอำเภอขุนยวม ไหลลงไปทางใต้ผ่านอำเภอขุนยวม อำเภอแม่สะเรียง แล้วไปบรรจบกับแม่น้ำเมยที่อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก ให้ประโยชน์ในด้านการเกษตรในบริเวณที่ราบลุ่มสองฝั่งแม่น้ำ

- ลำน้ำแม่สะมาด ต้นน้ำเกิดจากภูเขาในเขตจังหวัดเชียงใหม่ ไหลผ่านอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน ไปบรรจบกับแม่น้ำปายที่ตำบลผาบ่อง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

- แม่น้ำสาละวิน ชาวบ้านเรียก "แม่น้ำคง" เป็นเส้นกั้นพรมแดนระหว่างอำเภอแม่สะเรียง กับสาธารณรัฐสังคมนิยมเมียนมาร์ แม่น้ำสาละวินเป็นแม่น้ำที่นักท่องเที่ยวนิยมล่องแพจากบ้านแม่สามแลบ ตำบลแม่คง อำเภอแม่สะเรียงไปยังสบเมยและท่าสองยาง จังหวัดตาก

- แม่น้ำเมย มีต้นน้ำอยู่ในจังหวัดตาก ไหลผ่านตำบลสบเมย อำเภอแม่สะเรียงไปบรรจบกับแม่น้ำสาละวินที่สบเมย

2.3.4 ป่าไม้

ป่าไม้ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีพื้นที่ประมาณ 10,081 ตารางกิโลเมตร (พ.ศ. 2521) ซึ่งลดลงจากเดิม 12,686 ตารางกิโลเมตร (2518) ป่าไม้ของจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีไม้มีค่าจำนวนมาก เช่น ไม้สัก เต็ง รัง ประดู่ ตะแบก พลวง แดง แงะ ยาง ตะเคียน ยม เทียน ชิงชัน มะค่า และไม้สน (เกียะตามภาษาถิ่น) ป่าไม้แดงมีถึง 3,711,636 ไร่ (2518) และป่าไม้สักมี 3,541,942 ไร่ และยังมีสัตว์ป่าอีกจำนวนมาก นอกจากนั้นแม่ฮ่องสอนยังมีผลิตผลจากป่าหรือของป่าอีกมากมายหลายชนิด เช่น น้ำผึ้ง ขี้ค้างคาว หวาย ลูกก่อ กล้วยไม้ และน้ำมันสน

2.4 สภาพเศรษฐกิจและสังคม

จากการคำนวณตัวเลขจากสำนักงานกลางทะเบียนราษฎร์ กรมการปกครองพบว่า จังหวัดแม่ฮ่องสอนมีประชากรถึงปี พ.ศ. 2533 172,825 คน อำเภอที่มีประชากรมากที่สุด คืออำเภอแม่สะเรียง 46,414 คน รองลงมาคืออำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน 31,077 คน ประชากรน้อยที่สุด คือ อำเภอปางมะผ้า ซึ่งเป็นอำเภอที่ตั้งขึ้นใหม่มี 7,488 คน

ประชากรของจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีอัตราการเพิ่มเฉลี่ย 3.45% อำเภอที่มีอัตราการเพิ่มเฉลี่ยของประชากรสูงสุดคืออำเภอปาย 4.53% อัตราการเพิ่มเฉลี่ยต่ำสุดคืออำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน ซึ่งมีเพียง 0.23% สำหรับอำเภอแม่สะเรียงมีประชากรลดลง 10.89% เนื่องจากได้มีการแยกอำเภอสบเมยออกจากอำเภอแม่สะเรียง

ประชากรแม่ฮ่องสอนประกอบด้วย 3 กลุ่มใหญ่ คือ ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงร้อยละ 38 ชาวไทยเหนือร้อยละ 33 และไทยใหญ่ร้อยละ 24 ส่วนที่เหลือร้อยละ 5 เป็นชาวเขาเผ่าอื่น ๆ เช่น ม้ง มูเซอ ลีซอ ลั้วะ และจีนฮ่อ ซึ่งกระจายกันอยู่ตามอำเภอต่าง ๆ ทั่วไป

- เศรษฐกิจของชุมชน โครงสร้างทางเศรษฐกิจของจังหวัดแม่ฮ่องสอนในปัจจุบัน นอกจากจะมีรายได้ส่วนใหญ่จากภาคเกษตรกรรม ยังมีแหล่งรายได้จากเหมืองแร่ จากแร่ฟลูโอไรด์ และแร่ซีไลต์ และที่สำคัญคือรายได้จากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งมีบทบาทสำคัญทำให้จังหวัดแม่ฮ่องสอนมีการขยายตัวทางด้านการค้าและบริการที่ต่อเนื่องกับการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นทุกปี

3. พื้นที่ที่ได้ทำการสำรวจและศักยภาพในการท่องเที่ยว

คณะผู้ดำเนินการศึกษาวิจัย ได้ดำเนินการสำรวจภาคสนามทั้งสิ้น 3 ช่วง เวลาคือ

ครั้งที่ 1 ระหว่างวันที่ 3-10 กรกฎาคม 2536 เป็นเวลา 8 วัน
ครั้งที่ 2 ระหว่างวันที่ 16-29ตุลาคม 2536 เป็นเวลา 14 วัน
ครั้งที่ 3 ระหว่างวันที่ 21-28พฤศจิกายน 2536 เป็นเวลา 8 วัน

รวมระยะเวลาที่ทำการสำรวจทั้งสิ้น 30 วัน

ในการสำรวจทั้งสิ้นที่ดำเนินการแล้ว ได้ทำการสำรวจสภาพปัจจุบัน และปัญหาที่เกิดขึ้นกับแหล่งท่องเที่ยว การสำรวจดังกล่าวได้ครอบคลุมแหล่งท่องเที่ยว 4 กลุ่ม คือ

1. ตัวเมืองและชุมชน อันประกอบด้วย อำเภอเมือง อำเภอปาย อำเภอปางมะผ้า อำเภอขุนยวม อำเภอแม่สะเรียง อำเภอแม่ลาน้อย และอำเภอสบเมย

2. แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและประเพณีประเภทวัด ประกอบด้วย

อำเภอปาย
- วัดพระธาตุแม่เย็น
- วัดน้ำฮู
- วัดกลาง
- วัดหลวง

อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน
- วัดพระธาตุดอยกองมู
- วัดพระนอน
- วัดม่วยต่อ
- วัดก้ำก่อ
- วัดหัวเวียง
- วัดจองคำ
- วัดจองกลาง

อำเภอขุนยวม
- วัดต่อแพ
- วัดม่วยต่อ
- วัดเมืองปอน
- วัดพระธาตุปุขุน
- วัดพระธาตุปลายดอย

อำเภอแม่สะเรียง
- วัดพระธาตุจอมมอญ
- วัดอุทยารมณ์
- วัดศรีบุญเรือง
- วัดมัณฑะเล
- วัดพระธาตุจอมแจ้ง

3. แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ ได้แก่

อำเภอปาย
- น้ำตกหมอแปง
- น้ำตกม่วงสร้อย
- น้ำตกแม่แพม
- โป่งน้ำร้อนท่าปาย
- กองแลน

อำเภอปางมะผ้า
- ถ้ำลอด
- ถ้ำผาเผือก
- ถ้ำปางคาม
- น้ำบ่อผี
- ถ้ำผีแมน

อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน
- วนอุทยานถ้ำปลา
- ถ้ำสามตา
- ถ้ำวัวสูญญตาราม
- น้ำตกผาเสื่อ
- น้ำตกปางตอง
- น้ำตกผาตั้ง
- น้ำตกผาย่อม
- บ่อน้ำร้อนผาบ่อง
- น้ำตกผาบ่อง

อำเภอขุนยวม
- น้ำตกแม่ยวมหลวง
- ทุ่งบัวตอง คอยแม่อูคอ
- อุทยานแห่งชาติน้ำตกแม่สุรินทร์
- น้ำพุร้อนหนองแห้ง
- ถ้ำผาผึ้ง

อำเภอสบเมย
- บ้านแม่สามแลบ

อำเภอแม่สะเรียง
- ถ้ำห้วยหลวง
- ทุ่งบัวตองดอยแม่เหาะ

4. หมู่บ้านที่มีลักษณะเด่นทางวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น ประกอบด้วย

อำเภอปาย
- บ้านกระเหรี่ยงแม่ปิง
- บ้านจีนฮ่อ
- บ้านลีซอ

อำเภอเมือง
- บ้านปางหมู
- หมู่บ้านกระเหรี่ยงคอยาว
- บ้านแม่ออ
- บ้านแม่อู่
- บ้านนาป่าแปก

อำเภอขุนยวม
- บ้านเมืองปอน

อำเภอแม่ลาน้อย
- หมู่บ้านกะเหรี่ยงแม่สะกว๊ะ
- หมู่บ้านลว๊ะแม่อูบ
- หมู่บ้านกะเหรี่ยงห้วยห้อม

อำเภอสบเมย
- บ้านแม่สามแลบ
- บ้านสบเมย

อำเภอแม่สะเรียง
- หมู่บ้านกะเหรี่ยงพะมะลอ

ลักษณะเด่นของแต่ละพื้นที่

เมื่อพิจารณาลักษณะเฉพาะทางด้านกายภาพของเมืองแม่ฮ่องสอนซึ่งมีพื้นที่โดยส่วนรวมเป็นภูเขาถึงร้อยละ90.5 ซึ่งมีพื้นที่ 11,981 ตารางกิโลเมตร จากพื้นที่รวมทั้งจังหวัด 13,232 ตารางกิโลเมตร พื้นที่ราบของจังหวัดมีเพียงร้อยละ 9.5 หรือ 1,251 ตารางกิโลเมตรเท่านั้น แต่ในขณะที่มีพื้นที่ราบเพียงเท่านี้ กลับมีแม่น้ำไหลผ่านเมืองถึง 5 สาย คือ แม่น้ำปาย แม่น้ำยวม แม่น้ำแม่สะมาด แม่น้ำสาละวิน และแม่น้ำเมย พร้อมมีทิวเขาสูงอยู่ทั่วไป ดังนั้นลักษณะเด่นของของเมืองแม่ฮ่องสอน คือ ลักษณะธรรมชาติซึ่งมากับภูเขา และแม่น้ำ อันได้แก่ ถ้ำ น้ำตก และน้ำพุร้อนต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่มากมายกระจายตัวตามพื้นที่โดยทั่วไปในจังหวัด ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะที่ไม่มีพื้นที่ใดในประเทศไทยที่มีลักษณะเด่นที่เทียบเคียงได้ ผนวกกับลักษณะภูมิอากาศซึ่งมีหมอกปกคลุมตลอด 3 ฤดู ทั้งหมอกน้ำค้างในฤดูหนาว หมอกควันในฤดูร้อน และหมอกฝนในฤดูฝน

จังหวัดแม่ฮ่องสอนซึ่งมีอำเภอกันเพียง 7 อำเภอ เป็นจังหวัดที่มีลักษณะพิเศษ คือ ทั้งลักษณะทางกายภาพและภาพลักษณ์โดยส่วนรวมของแต่ละแห่งจะมีลักษณะเด่นที่แตกต่างไปจากกัน ซึ่งอาจจำแนกได้ดังนี้ คือ

อำเภอปายและอำเภอปางมะผ้า เป็นพื้นที่ที่มีพื้นที่ราบน้อย พื้นที่ส่วนใหญ่ตั้งอยู่บนพื้นที่มีความเอียงลาดมีภูมิประเทศเป็นป่าเขาเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้น กลุ่มแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่จึงมีลักษณะเป็นแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะถ้ำ น้ำตก และแม่น้ำ ลำธาร ที่มีเกาะแก่งและความเชี่ยวกรากของกระแสน้ำ เป็นที่ที่มีถ้ำที่จัดว่าสวยงามของโลกอยู่ในพื้นที่

อำเภอเมือง เป็นพื้นที่ซึ่งเป็นแหล่งรวมของวัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวไต (ไทยใหญ่) และชาวไทยภูเขาซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยหลายกลุ่ม มีที่ราบเนินเขา เชิงเขา และริมแม่น้ำ ซึ่งเหมาะแก่การเกษตรกรรม ดังนั้นการรวมตัวในลักษณะชุมชนเกษตรกรรมและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ฝังแน่นกับชุมชนเกษตรกรรมดั้งเดิม จึงยังสามารถพบเห็นได้ วัดซึ่งเป็นแหล่งรวมของวัฒนธรรมท้องถิ่นของชาว ไต (ไทยใหญ่) รวมตัวกันเป็นกระจุก ทำให้แลเห็นสภาพของวัฒนธรรมท้องถิ่นซึ่งผสมผสานกันระหว่าง วัฒนธรรมของไทยใหญ่และชาวไทยภูเขาบางส่วนอย่างเด่นชัด

อำเภอขุนยวม ซึ่งเป็นแหล่งที่ตั้งถิ่นฐานในระยะต้นของการตั้งถิ่นฐานของเมืองแม่ฮ่องสอน เป็นแหล่งที่แสดงลักษณะวัฒนธรรมท้องถิ่นไทยใหญ่ที่เด่นชัด โดยเฉพาะในหมู่บ้านเมืองปอน ซึ่งยังรักษณขนบธรรมเนียมดั้งเดิมไว้อย่างเหนียวแน่น

อำเภอแม่สะเรียง เป็นพื้นที่ที่ต่างจากอำเภออื่น ๆ ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น เพราะเป็นอำเภอซึ่งมีความเชื่อมโยงกับกระบบเศรษฐกิจและธุรกิจหลายประเภทโดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจระหว่างไทยกับเมียนมาร์ทางด้านชายแดน เพราะเป็นศูนย์กลางสำคัญที่จะผ่านจากพื้นที่ต่าง ๆ ไปยังบ้านแม่สามแลบ อำเภอสบเมย ดังนั้นลักษณะของตัวชุมชนเมืองแม่สะเรียงก็ดี ลักษณะการท่องเที่ยวที่เกี่ยวเนื่องก็ดีจะต่างไปจากอำเภออื่น ๆ อย่างชัดเจน

อำเภอแม่ลาน้อย เป็นพื้นที่ที่เป็นภูเขาและเป็นแหล่งรวมของชนกลุ่มน้อย ดังนั้นแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัฒนธรรมซึ่งเกี่ยวเนื่องกับชีวิตความเป็นอยู่และการตั้งถิ่นฐานของชนกลุ่มน้อยต่าง ๆ จะเป็นลักษณะเฉพาะของแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอแม่ลาน้อย

สำหรับกิ่งอำเภอสบเมย ซึ่งเป็นด่านสุดท้ายทางด้านทิศใต้ก่อนจะเข้าสู่จังหวัดตาก จะพบว่าเริ่มมีความสำคัญในฐานะพื้นที่เศรษฐกิจ โดยเฉพาะที่บ้านแม่สามแลบ ซึ่งปัจจุบันเป็นศูนย์ย่อยที่สำคัญทางด้านการค้า ทั้งยังเป็นแหล่งที่มีลักษณะวัฒนธรรมผสมผสานของชนกลุ่มน้อยหลายกลุ่ม ทั้งกลุ่มไทยใหญ่ กะเหรี่ยง และมุสลิม อีกทั้งมีธรรมชาติที่สวยงามเป็นแหล่งเชื่อมโยงการคมนาคมกับพื้นที่ในจังหวัดตาก

จากการพิจารณาสภาพภูมิประเทศและกลุ่มแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดแม่ฮ่องสอนจะเห็นได้ชัดว่า เป็น

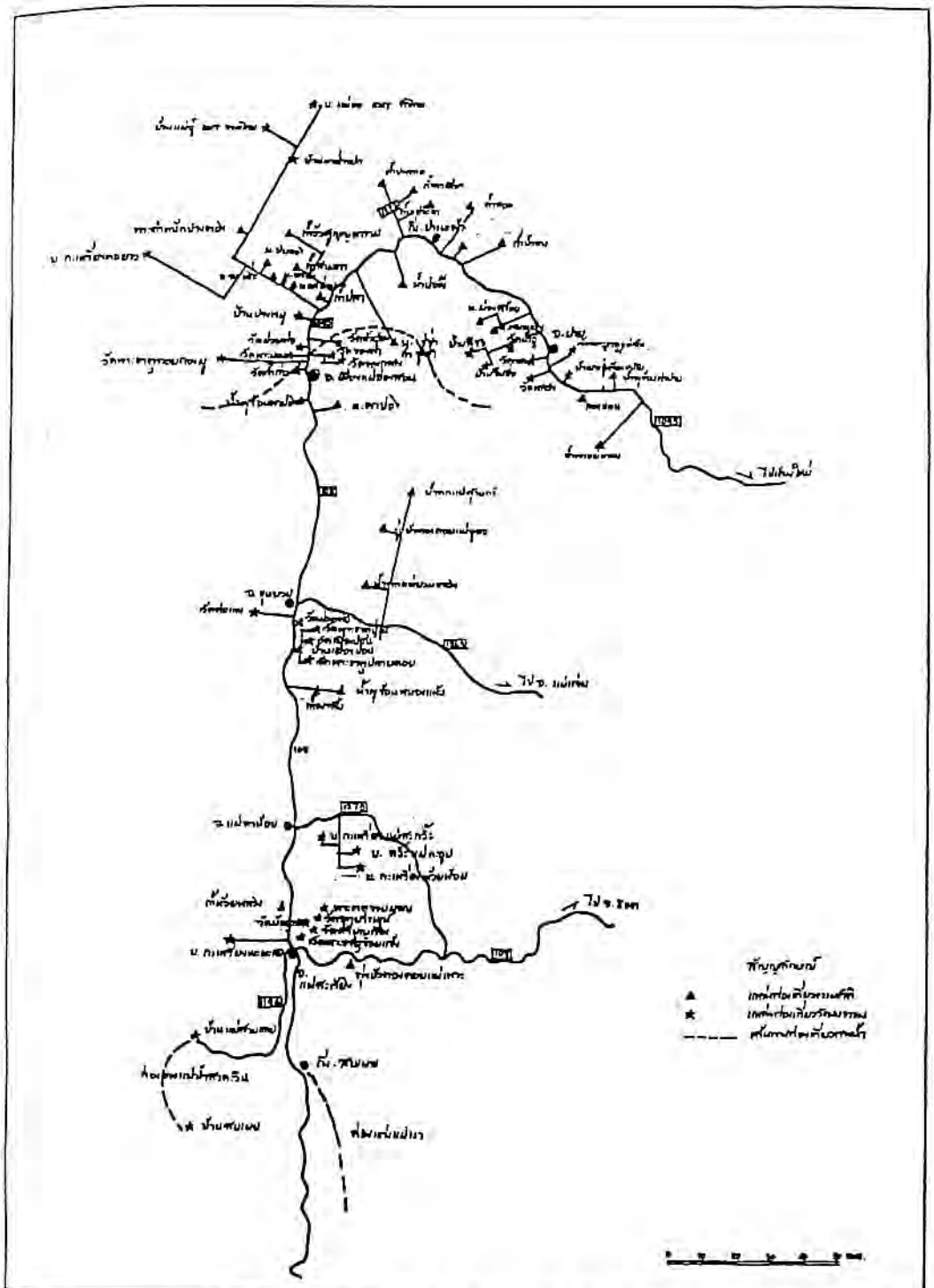

แผนที่ 2 แหล่งและพื้นที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ

ที่มา จากการสำรวจของคณะผู้วิจัย

จังหวัดที่มีความต่างของประเภทของแหล่งท่องเที่ยวในแต่ละอำเภอเป็นอย่างมาก ซึ่งลักษณะเฉพาะที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง

4. กรณีศึกษาและข้อเสนอแนะ

ลักษณะเด่นของแหล่งท่องเที่ยว

จากการศึกษาเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเมืองแม่ฮ่องสอนและบริเวณเกี่ยวเนื่องทั้งในด้านกายภาพ วัฒนธรรมท้องถิ่น ลักษณะเฉพาะทางธรรมชาติ และเรื่องราวเกี่ยวเนื่องตามกระบวนการศึกษาตั้งแต่เริ่มต้น จนถึงรายละเอียดในกรณีศึกษาเฉพาะแห่งพบว่า ลักษณะเด่นของแหล่งท่องเที่ยวเมืองแม่ฮ่องสอนที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ แบ่งเป็น 3 ลักษณะ คือ

- ชุมชนเมือง ตัวชุมชนเมืองขนาดเล็กต่างๆ ยังคงลักษณะของท้องถิ่นอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งสามารถสะท้อนภาพของลักษณะพื้นถิ่น ซึ่งจะเห็นได้จาก สภาพแวดล้อมกายภาพของการตั้งถิ่นฐาน การกระจุกตัวของชุมชน ขนาดและสัดส่วนของชุมชนและอาคารที่ประกอบกันเป็นชุมชนถนนแคบ ๆ ซึ่งมีสัดส่วนสัมพันธ์กับชุมชน ศาสนสถาน ซึ่งมีลักษณะเฉพาะของวัฒนธรรมท้องถิ่น สัดส่วนวัสดุและรูปลักษณะเฉพาะของสถาปัตยกรรมในเมืองซึ่งยังคงลักษณะของท้องถิ่น ซึ่งทำให้บรรยากาศและจินตภาพของชุมชนและเมืองแตกต่างไปจากที่อื่น ๆ
- ลักษณะโดดเด่นของแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ ซึ่งสวยงามและยังคงความสำคัญของคุณค่าตามธรรมชาติอย่างสูงมาก อันได้แก่ ถ้ำ น้ำตก น้ำพุร้อน และทุ่งบัวตอง
- ชุมชนชนบท ซึ่งยังให้คุณค่าของวัฒนธรรมดั้งเดิมอย่างสูงยิ่งทั้งในด้านกายภาพและประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งมีวัฒนธรรมไต (ไทยใหญ่) เป็นวัฒนธรรมหลักและวัฒนธรรมของชุมชนกลุ่มน้อย หลายกลุ่มซึ่งสมควรแก่การอนุรักษ์

4.1 กรณีศึกษาพื้นที่ชุมชนเมือง ชุมชนเมืองแม่ฮ่องสอน

ก. พื้นที่เฉพาะในเขตเมืองแม่ฮ่องสอน

ข. แนวคิดในการพัฒนาปรับปรุงพื้นที่เฉพาะบริเวณศูนย์กลางเมือง

ค. ทฤษฎีและหลักการที่นำมาใช้ในการออกแบบและควบคุมกำกับดูแล

ง. การออกแบบปรับปรุง

จ. หลักการเพื่อให้เป็นตามแผนที่วางไว้ (INPLEMENTATION)

- การดำเนินการออกแบบปรับปรุงโดยตรง
- การควบคุมกำกับดูแลส่วนที่มิได้ดำเนินการออกแบบปรับปรุงโดยตรง

ก. พื้นที่เฉพาะในเขตเมืองแม่ฮ่องสอน

จากการเลือกชุมชนเมืองแม่ฮ่องสอนเป็นกรณีตัวอย่างในการปรับปรุงพร้อม ๆ ไปกับการอนุรักษ์เอกลักษณะของชุมชนนั้น การดำเนินการจะมีลักษณะเป็นการดำเนินการในหลาย ๆ ส่วนเพื่อช่วยให้สิ่งที่ปรากฏเห็นต่อนักท่องเที่ยวมีสภาพที่ดีขึ้น สำหรับบรรดาสิ่งที่ปรากฏเห็นที่ถือได้ว่ามีความสำคัญประการแรกต่อการที่จะรับรู้และรู้สึกได้ของนักท่องเที่ยวต่อตัวเมืองแม่ฮ่องสอนนั้น ได้มีการศึกษาตลอดจนวิเคราะห์เสนอแนะไว้แล้วเป็นรายหัวข้อในบทที่ว่าด้วยชุมชนเมืองกับการท่องเที่ยว การปรับปรุงเสริมสิ่งที่ปรากฏเห็นที่ดีอยู่แล้วให้มีคุณภาพดียิ่งขึ้นพร้อม ๆ ไปกับการแก้ไขเสริมส่วนที่ยังบกพร่องเป็นการดำเนินการที่เกี่ยวข้องมีผลดีต่อการท่องเที่ยวโดยตรง และไม่ก่อให้เกิดผลเสียต่อการพัฒนาเมือง แต่กลับจะช่วยให้เมืองมีรูปแบบกายภาพที่ดีขึ้น สภาพแวดล้อมที่ดีขึ้น ตลอดจนมีความสะดวกเพิ่มขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการเปิดการเชื่อมต่อพื้นที่ให้เปิดถึงกันซึ่งก็ช่วยให้การคมนาคมติดต่อถึงกันได้ดีขึ้นด้วย

บริเวณศูนย์กลางเมืองที่พื้นที่ครอบคลุมถนนสิหนาทฤาชา ถนนผดุงม่วยต่อ บริเวณรอบหนองจองคำ ถนนผดุงมวยต่อที่เลยต่อเนื่องขึ้นไปยังพระธาตุดอยกองมู ที่ถือได้ว่าเป็นบริเวณสำคัญของเมืองที่นอกเหนือจะมีความสำคัญทางด้านการบริการ แล้วยังมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งด้านเอกลักษณ์ของชุมชนด้วย บริเวณศูนย์กลางเมืองดังกล่าวนี้ยังเป็นส่วนที่สามารถแยกออกสังเกตได้ชัดเจนจากย่านราชการและย่านอื่นของเมือง เพราะฉะนั้นสำหรับชุมชนเมืองแม่ฮ่องสอนบริเวณศูนย์กลางเมืองแห่งนี้จึงเป็นบริเวณที่เหมาะสมต่อการใช้เป็นกรณีศึกษาในการปรับปรุงพื้นที่ในตัวเมือง ในบริเวณศูนย์กลางเมืองเมื่อพิจารณาลึกต่อไปก็พบว่า

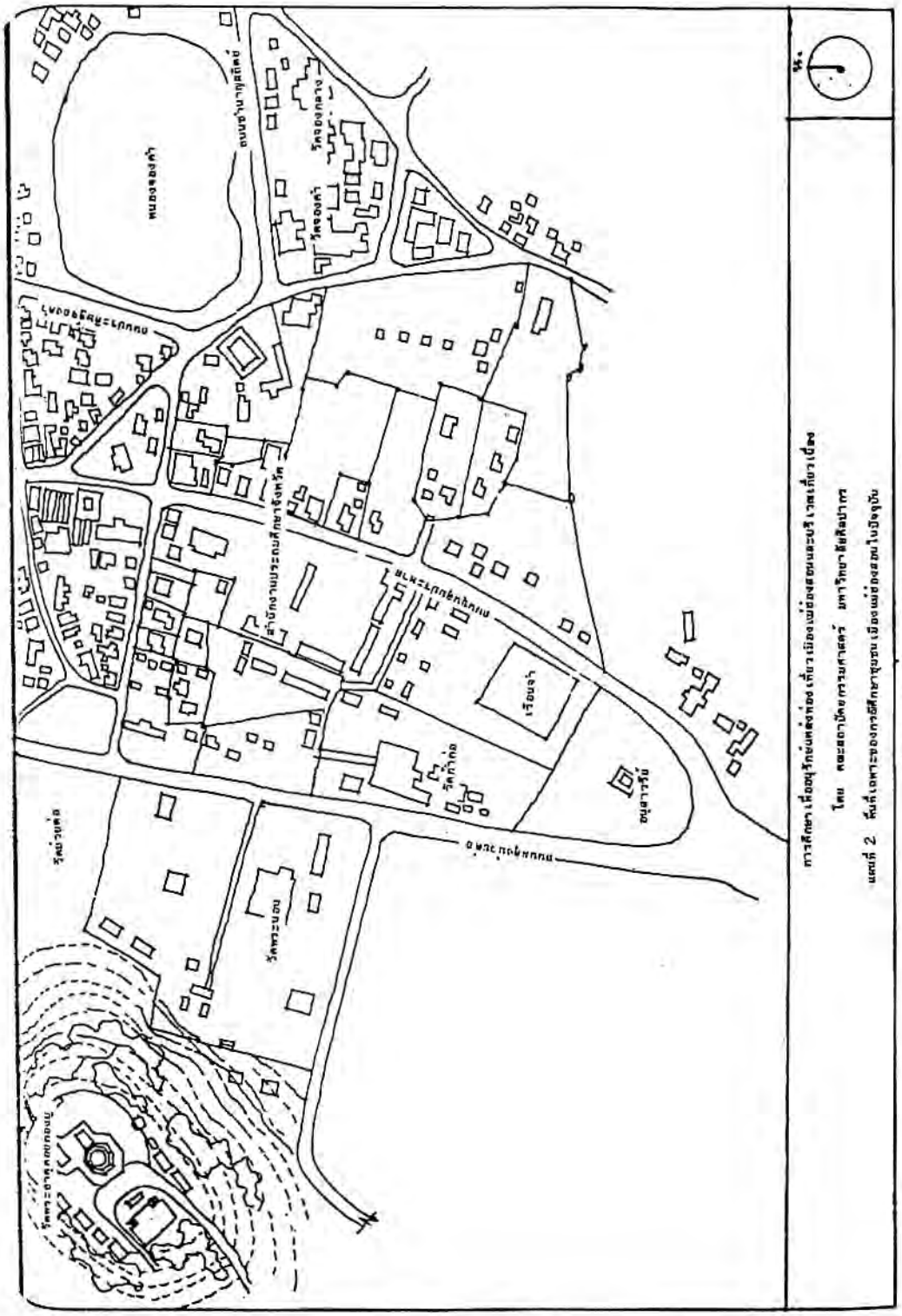

การศึกษาเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเมืองแม่ฮ่องสอนและบริเวณเกี่ยวเนื่อง

โดย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

แผนที่ 2 พื้นที่เฉพาะของการศึกษาชุมชนเมืองแม่ฮ่องสอนในปัจจุบัน

ที่มา : เทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน

- วัดพระธาตุดอยกองมูซึ่งตั้งอยู่บนเขาทางด้านตะวันตกของบริเวณศูนย์กลางเมืองมีพื้นที่ต่อเนื่องของตัวเนินที่สามารถเชื่อมติดต่อกับกลุ่มวัดบริเวณถนนผดุงม่วยต่อ (วัดม่วยต่อ วัดพระนอน และวัดก้ำก่อ) โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่บันไดขึ้นเขาตรงไปจากวัดพระนอน บันไดของเดิมนี้มีขนาดกว้างขวางสง่างามตรงปลายบันไดมีสิงห์ปูนปั้นขนาดสูงใหญ่ศิลปไทยใหญ่คู่หนึ่งมีความเด่นเป็นที่สะดุดตาทันทีเมื่อเข้ามาจากประตูวัด อย่างไรก็ตามทั้งหมดนี้อยู่ในสภาพที่ไม่ได้รับการเอาใจใส่เท่าที่ควร
- กลุ่มวัดสำคัญที่มีความน่าสนใจเป็นที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวตามที่ได้กล่าวถึงข้างต้นมีพื้นที่ติดกับเรือนจำซึ่งเรือนจำก็อยู่ด้านหลังของลานอนุสาวรีย์พญาสิงหนาทฯ ที่ตั้งคล้อยลงไปด้านใต้ของบริเวณ อย่างไรก็ตามตัวอาณาบริเวณของเรือนจำยังมีสภาพเป็นส่วนปิดกั้นความต่อเนื่องของกลุ่มวัดกับพื้นที่โล่งของลานอนุสาวรีย์
- กลุ่มวัดสำคัญที่มีลักษณะติดต่อได้กับดอยกองมูทางด้านตะวันตก อนุสาวรีย์พญาสิงหนาทฯ ทางด้านใต้ ยังมีลักษณะที่สามารถติดต่อได้กับหนองจองคำซึ่งเป็นพื้นที่โล่งว่าง ซึ่งนอกจากจะมีความสำคัญของตัวมันเองจากเป็นหนองน้ำใหญ่มีสถานพักผ่อนหย่อนใจอันได้รับความนิยมอย่างกว้างขวางแล้ว ซีกใต้ของตัวหนองน้ำยังเป็นที่ตั้งของวัดสำคัญคือวัดจองคำ จองกลาง ตลอดจนที่เที่ยวชมและหยุดพักของนักท่องเที่ยวอีกด้วย
- หนองจองคำที่มีลักษณะติดต่อได้กับกลุ่มวัดสำคัญแล้วยังมีเส้นทางของถนนขัวเผือกที่เลียบกับลำน้ำแม่ฮ่องสอนเชื่อมติดต่อกับย่านใหม่ของนักท่องเที่ยว ถนนขัวเผือกที่เลาะข้างวัดจองกลางมายังหนองจองคำนี้แม้นว่ามีสภาพทรุดโทรม ผิวจราจรลักษณะแบบไม่คงทนถาวรแต่ก็มีความสำคัญในด้านการสัญจร ยวดยานอาศัยเป็นเส้นลัดผ่านเข้า-ออกจากด้านใต้มายังกลางเมือง มากไปกว่านี้ถนนขัวเผือกนี้ยังมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีโดยในอดีตเป็นทางเข้าเมืองหลักที่ตรงไปยังหนองจองคำที่อยู่กลางเมืองซึ่งทางเข้าเมืองนี้ได้ถูกสร้างมีหลังคาคลุมไปตามเส้นทางต่อมาได้ถูกรื้อออกไปแต่ยังปรากฏแนวกำแพงก่ออิฐยาวพอสังเกตได้ชัดเจน

ข. แนวคิดในการพัฒนาปรับปรุงพื้นที่เฉพาะบริเวณศูนย์กลางเมือง

การพัฒนาปรับปรุงพื้นที่เฉพาะบริเวณศูนย์กลางเมืองที่ได้ยกมาเป็นกรณีตัวอย่างถือเป็นพื้นที่ซึ่งมีความสำคัญน่าสนใจที่สุดของเมืองแม่ฮ่องสอน เป็นการพัฒนาปรับปรุงพื้นที่เฉพาะที่ย่อยต่อลงไปจากการวิเคราะห์เสนอแนะการปรับปรุงสิ่งที่ปรากฏเห็น ซึ่งเป็นไปในระดับเมืองที่ได้เสนอแนะแนวทางการปรับปรุงในหลาย ๆ หัวข้อ สำหรับการพัฒนาปรับปรุงในระดับของพื้นที่เฉพาะที่เป็นพื้นที่เพียงส่วนของเมืองจึงเป็นการเสนอแนะปรับปรุงได้เฉพาะบางหัวข้อ

- สิ่งที่ปรากฏเห็นในเรื่องของรูปทรงที่ว่าง (SPACE) ที่เกิดจากการประกอบขึ้น กลุ่มอาคารบ้านเรือน ถือเป็นหัวข้อที่มีความสำคัญที่สุดในการพิจารณาปรับปรุง ตลอดจนอนุรักษ์ลักษณะทางกายภาพของเมืองหรือพื้นที่ใดที่ว่างของทางสัญจรหรือถนนที่เกิดจากอาคารหรือถนนที่เกิดจากอาคารทั้งสองฟาก โดยที่ว่างนี้บางส่วนเปิดออกเป็นบริเวณกว้างขวางกว่าส่วนที่เป็นทางสัญจรที่ว่างเหล่านี้โยงประสานติดต่อถึงกัน เพราะฉะนั้นไม่ว่าจะเป็นการดำเนินการใด ๆ กับตัวกายภาพของเมือง จึงเป็นการดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับที่ว่างเหล่านี้ทั้งสิ้น สำหรับรูปทรงที่ว่างของตัวเมืองแม่ฮ่องสอนในส่วนของพื้นที่ เฉพาะที่เป็นบริเวณศูนย์กลางเมืองนี้ประกอบด้วยที่ว่างใหญ่ของหนองจองคำ ที่ว่างบริเวณอนุสาวรีย์พญาสิงหนาทฯ ที่ว่าง (ข่วง) หน้าวัดก้ำก่อ วัดม่วยต่อ พระนอนฯ ที่ว่างใหญ่เล็กเหล่านี้เชื่อติดต่อถึงกันด้วยทางสัญจรของถนนทางที่มีขนาดที่ไม่เหมาะสมและยังมีสภาพที่ไม่ดีพอ ดังนั้นการเชื่อมโยงที่ว่างที่สำคัญที่กล่าวมานี้ให้ติดต่อถึงกันอย่างมีคุณภาพ เป็นเรื่องราว ทั้งประโยชน์ใช้สอยและความหมาย จึงเป็นจุดมุ่งในการดำเนินการ
- สิ่งที่ปรากฏเห็นในเรื่องของภาพชีวิตและกิจกรรมต่าง ๆ ในพื้นที่เฉพาะนั้นที่วางรอบหนองจองคำมีกิจกรรมทั้งการพักผ่อนหย่อนใจในช่วงเวลาปกติและกิจกรรมทางวัฒนธรรมประเพณีในช่วงเทศกาล ในส่วนของช่วงหน้ากลุ่มจัดบริเวณถนนผดุงม่วยต่อยังเป็นที่ว่างลักษณะยังไม่ได้รับการพัฒนาเท่าที่

ควรมีการใช้สอยน้อย จอดรถค้าขายบ้าง สำหรับในส่วนของที่ว่างบริเวณ อนุสาวรีย์พญาสิงหนาทฯ สิ่งที่ปรากฏเห็นในเรื่องของภาพชีวิตและกิจกรรมต่าง ๆ เป็นเรื่องของการพักผ่อนหย่อนใจ ที่เยี่ยมชมที่นักท่องเที่ยวเข้ามาถึงได้ง่าย นอกจากนี้บนลานวัดพระธาตุดอยกองมูมีทั้งกิจกรรมทางศาสนา ท่องเที่ยววัฒนธรรมประเพณี ที่ดูเหมือนแยกต่างหากหลุดออกไปจากการที่พื้นที่ถัดสูงขึ้นไป อย่างไรก็ตามกิจกรรมบุญประเพณีในค่ำคืนเทศกาลออกพรรษาที่ใช้แสง สี เสียง เป็นสิ่งที่ปรากฏเห็นชัดเจนตลอดทั้งเมืองแม่ฮ่องสอน เพราะฉะนั้นในสิ่งที่ปรากฏเห็นในเรื่องของภาพชีวิตและกิจกรรมมีทั้งที่เห็นชัดเจนและที่ยังไม่เห็นชัดก็ต้องปรับปรุงให้เห็นชัดเจนอีกทั้งช่วยให้มีกิจกรรมในสถานที่ที่ควรจะมีอีกด้วย

สิ่งที่ปรากฏเห็นในเรื่องของการมองเห็น อย่างพระธาตุดอยกองมู เป็นที่หมายตาในระดับของพื้นที่เฉพาะและระดับเมือง พระธาตุที่นิยมสร้าง ณ ที่สูงเหนือบริเวณตัวเมือง หลาย ๆ แห่งโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมืองในภาคเหนือนั้นเป็นคติความเชื่อพุทธศาสนาที่ได้รับอิทธิพลจากลังกา ซึ่งก็พลอยใช้ประโยชน์เป็นที่หมายตา เป็นสิ่งกำหนดขอบเขตของเมืองไปด้วยในตัว ถือได้ว่าเป็นรูปแบบทางกายภาพที่ให้ประโยชน์เป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของเมืองในภาคเหนือในระดับเมืองมองเห็นได้ชัดเจนดี แต่ในระดับพื้นที่ถูกจำกัดให้มองในระยะใกล้มีแมกไม้บดบังการมองเห็นต้องปรับปรุงให้สามารถสังเกตเห็นได้ชัดขึ้น ในส่วนของที่หมายตาในระดับพื้นที่แท้ ๆ อย่างยอดเจดีย์ หลังคาไทยใหญ่ ควรได้ช่วยให้ได้รับการมองเห็นที่ดีเอาไว้สำหรับส่วนที่ยังมิได้ถูกบดบังหรือถูกปลูกสร้างขึ้นข่ม สำหรับที่หมายตาในระดับพื้นที่เฉพาะอย่างนี้การช่วยให้ได้รับการมองเห็น การรักษาการมองเห็นต่างออกไปจากการมองเห็นในระดับเมือง โดยการมองเห็นในระดับพื้นที่ให้ความสำคัญต่อการมองจากเส้นทางสัญจรที่นำไปสู่ (APPROACH ROUTE) หรือมองผ่านไปจากสถานที่ซึ่งมีความสำคัญ ดังนั้นแนวคิดในการช่วยการมองเห็นและรักษาการมองเห็นในบริเวณดังกล่าวแห่งนี้จึงให้ความสนใจต่อถนนที่เข้ามาสู่ที่หมายตาและอาณาบริเวณที่หมายตาตั้งอยู่อย่างถนนผดุงม่วยต่อ ถนนขุนลมประพาสฯ บริเวณรอบข้างของกลุ่มวัด รอบ ๆ หนองจองคำ รอบ ๆ อนุสาวรีย์ นอกจากนี้การมองเชื่อมโยงจากสถานที่ซึ่งมีความสำคัญอย่างจากหนองจองคำผ่านถนนข้างที่ทำการไปรษณีย์ไปยังบริเวณกลุ่มวัดถนนผดุงม่วยต่อก็จะต้องช่วยให้สามารถมองผ่านเห็นเชื่อมโยงกันได้ ซึ่งที่หมายตามีบทบาทต่อการมองเห็นในลักษณะนี้เป็นอย่างมาก

สิ่งที่ปรากฏเห็นของพื้นผิวรู้สึกได้ในพื้นที่เฉพาะถนนหนทางที่ได้ถูกสร้างเป็นคอนกรีตให้ความรู้สึกแข็งกระด้างจะต้องได้รับการปรับปรุงช่วยลดความกระด้างลง และต้องพยายามให้มีความกลมกลืนกับธรรมชาติ สำหรับในส่วนของอาคารบ้านเรือนที่ส่วนใหญ่ยังมีขนาด (SCALE) ไม่ใหญ่โตมากเกินไปให้ความรู้สึกที่ยังไม่แข็งกระด้างมากนักจะต้องรักษาควบคุมเอาไว้ ในส่วนของอาคารบ้านเรือนที่อยู่ใกล้จุดที่มีความสำคัญอย่างรอบหนองจองคำ กลุ่มวัดถนนผดุงม่วยต่อนอกจากจะควบคุมไม่ให้มีขนาดใหญ่ไม่เหมาะสมแล้วยังต้องควบคุมการพัฒนาปลูกสร้างอาคารให้มีความกลมกลืนในเรื่องของรูปทรง (FORM) ตลอดจนวัสดุ สีสันด้วย

สิ่งที่ปรากฏเห็นในเรื่องการติดต่อสื่อความหมายซึ่งในหัวข้อนี้เกี่ยวพันกับการติดต่อสื่อสารความหมายในระดับเมือง ในส่วนของที่หมายตาในระดับพื้นที่เมื่อได้รับการปรับปรุงเน้น (สิ่งที่ปรากฏเห็นในหัวข้อของการมองเห็น) แล้วก็จะช่วยให้การติดต่อสื่อความหมายดีขึ้น การสื่อความหมายในอีกรูปแบบหนึ่งที่คำนึงควบคู่กันไป คือการสื่อความหมายในเรื่องของย่านซึ่งแม้ว่าในภาพรวม ๆ ของทั้งเมืองสามารถแยกแยะบริเวณอย่างเช่นย่านราชการออกไปทางด้านใต้ของเมืองได้แต่ในบริเวณศูนย์กลางเมืองที่เป็นกรณีศึกษานี้พบว่ายังมีสถานที่ราชการอยู่หลายแห่ง เช่น ไปรษณีย์ เรือนจำ ซึ่งการช่วยให้ย่านมีความชัดเจนขึ้นด้วยการปรับเปลี่ยนพื้นที่ซึ่งมีความเหมาะสมน้อยหรือไม่อาจขยายตัวได้ไปอยู่ในพื้นที่ใหม่ นำพื้นที่เดิมมาใช้ประโยชน์ที่มีความจำเป็นกว่าและสอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของย่านที่เป็นบริเวณศูนย์กลางเมือง สำหรับในเรื่องป้ายสัญญลักษณ์ที่เป็นการติดต่อสื่อความหมายแบบตรงไปตรงมานั้นแน่นอนว่าจะต้องมีเพื่อช่วยเสริมสำหรับเมืองท่องเที่ยวที่ผู้เข้ามาสู่เมืองยังอาจไม่

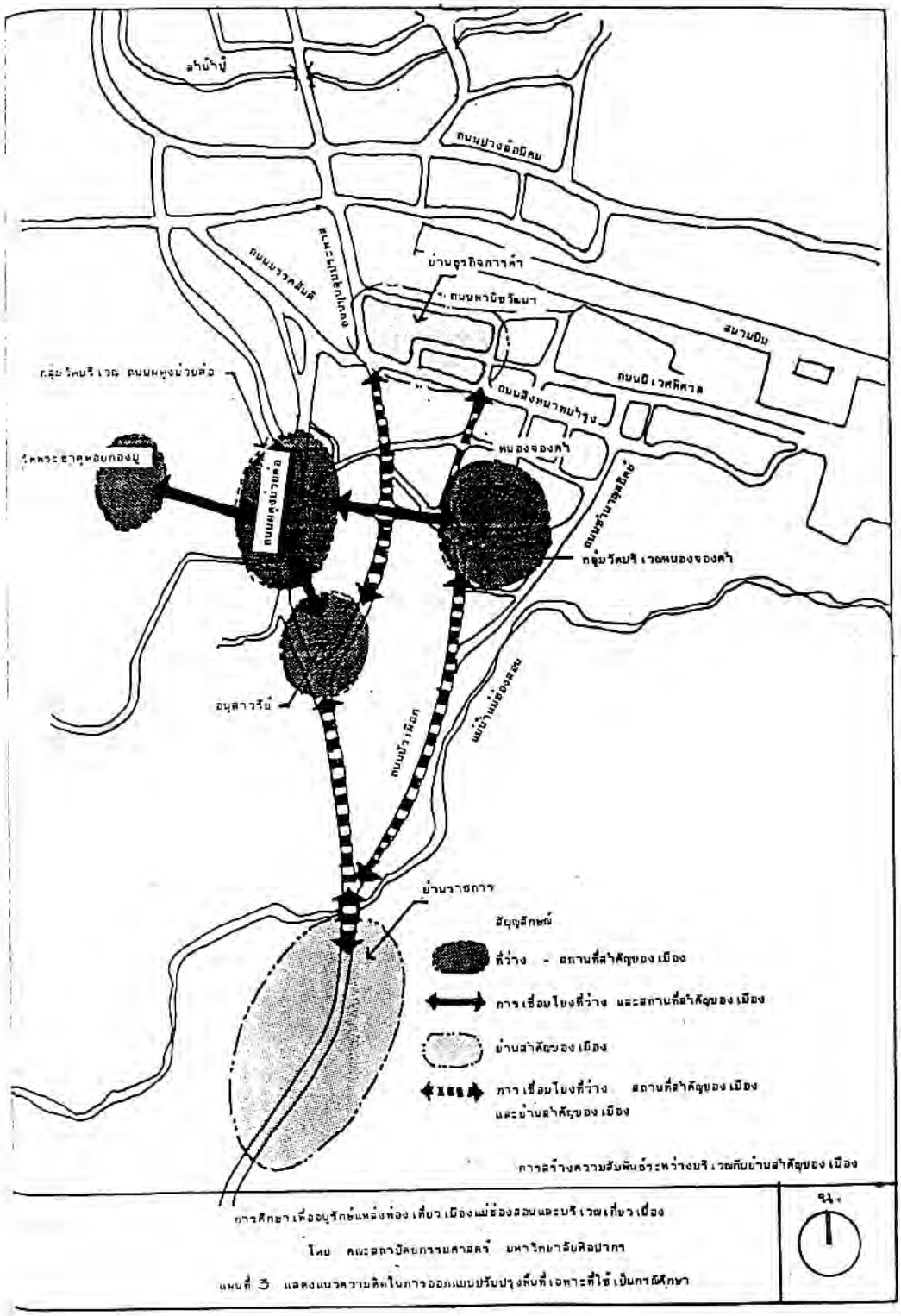
ลำน้ำปู่
ถนนบางอ้อนิคม
ถนนมารคสันติ
ตลาดสดท่าโกหงษ์
ย่านธุรกิจการค้า
ถนนหาบิชวิเมา
สนามบิน
ถนนนิเวศศิลาล
ถนนสิงหนาทบำรุง
กลุ่มวัดบริเวณ ถนนหนองจอกน้อย
วัดหนองจอกน้อย
หนองจองคำ
ถนนชำนาญสิทธิ์
กลุ่มวัดบริเวณหนองจองคำ
ตลาดเช้าหนองจอก
อนุสาวรีย์
ถนนบำเหน็จ
แม่น้ำแม่ของสอน
ย่านราชการ
สัญญลักษณ์
ที่ว่าง - สถานที่สำคัญของเมือง
การเชื่อมโยงที่ว่าง และสถานที่สำคัญของเมือง
ย่านสำคัญของเมือง
การเชื่อมโยงที่ว่าง สถานที่สำคัญของเมือง และย่านสำคัญของเมือง
การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบริเวณกับย่านสำคัญของเมือง
การศึกษาเรื่องอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเมืองแม่ของสอนและบริเวณเกี่ยวเนื่อง
โดย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
แผนที่ 3 แสดงแนวความคิดในการออกแบบปรับปรุงพื้นที่เฉพาะที่ใช้เป็นกรณีศึกษา

สามารถทำความเข้าใจกับสถานที่ส่วนต่าง ๆ ของเมืองในช่วงเวลาอันสั้นอย่างไรก็ดีหากการปรับปรุงการสื่อความหมายด้วยที่หมายตา ย่านให้ประสิทธิภาพดีพอ การสื่อความหมายโดยอาศัยป้ายสัญญลักษณ์ก็มีความจำเป็นลดลง ซึ่งการใช้ป้ายสัญญลักษณ์ในบริเวณสำคัญ ๆ ต้องมีความระมัดระวังในการใช้พอสมควร ทั้งในเรื่องการไม่ผสมผสานกลมกลืนขนาดและรูปแบบที่จะนำไปใช้

ค. ทฤษฎีและหลักการที่นำมาใช้ในการออกแบบและควบคุมกำกับดูแล

การออกแบบปรับปรุงเพื่อให้พื้นที่เฉพาะที่ได้นำมาเป็นกรณีศึกษามีประสิทธิภาพสูงขึ้น สามารถแสดงความหมายได้ดีขึ้น ตลอดจนทำให้สภาพแวดล้อมของชุมชนดีขึ้นนั้น ได้อาศัยทฤษฎีของการออกแบบชุมชนเมือง (URBAN DESIGN THEORIES) มาใช้ในการออกแบบปรับปรุงครั้งนี้โดย

- ทฤษฎีว่าด้วยการออกแบบสถานที่ (PLACE THEORY)[1] อันเป็นทฤษฎีที่ว่าด้วยการจัดที่ว่าง (SPACE) การวางองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ความสำคัญและลำดับความสำคัญของที่ว่างที่เกิดขึ้น แกนและทิศทางของที่ว่างที่สร้างขึ้น ซึ่งทฤษฎีที่กล่าวถึงนี้ได้นำมาพิจารณาใช้ปรับปรุงที่ว่างสำคัญ ๆ ภายในพื้นที่เฉพาะของตัวเมืองแม่ฮ่องสอนอย่างที่ว่างรอบหนองจองคำอนุสาวรีย์พญาสิงหนาทฯ ตลอดจนการสร้างขึ้นมาใหม่ของที่ว่างซึ่งทำให้เกิดความสำคัญอย่างที่ว่างหน้ากลุ่มวัดบริเวณถนนผดุงม่วยต่อ การขยายที่ว่างบริเวณอนุสาวรีย์ให้ใช้ประโยชน์ได้มากขึ้นจากการเสนอย้ายเรือนจำแม่ฮ่องสอนออกไป
- ทฤษฎีว่าด้วยการออกแบบส่วนที่เชื่อมต่อกัน (LINKAGE THEORY)[2] อันเป็นทฤษฎีว่าด้วยการเชื่อมต่อที่ว่าง พื้นที่ซึ่งมีความสำคัญเข้าด้วยกัน การใช้ส่วนเชื่อมต่อ สร้างความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ในระดับที่มาก-น้อยแตกต่างกัน การออกแบบที่ว่าด้วยขนาด รูปแบบ องค์ประกอบที่ห่อหุ้มส่วนเชื่อมต่อ การจัดวางองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง แกนและทิศทางของส่วนเชื่อมต่อกับแกนของที่ว่างที่นำไปเชื่อม ซึ่งทฤษฎีที่กล่าวถึงนี้ได้นำมาพิจารณาใช้ปรับปรุงส่วนเชื่อมต่อทางสัญจรภายในวัดพระนอน ตลอดจนสร้างขึ้นใหม่ของส่วนที่เชื่อมต่อกันอย่างบันไดทางขึ้นจากวัดพระนอนไปสู่วัดพระธาตุดอยกองมู ทางเดินทางสัญจรจากหน้าวัดก๊ำก่อไปสู่บริเวณอนุสาวรีย์พญาสิงหนาทฯ

สำหรับพื้นที่เฉพาะของชุมชนเมืองแม่ฮ่องสอนแห่งนี้เป็นการพิจารณาปรับปรุงถึงในส่วนของการออกแบบสถานที่ซึ่งมีศักยภาพความสำคัญไปพร้อม ๆ กับส่วนที่เชื่อมต่อกันซึ่งก็มีความสำคัญเช่นกัน ดังนั้นจึงอาศัยทฤษฎีทั้งสองเข้ามาใช้ร่วมกัน

นอกจากทฤษฎีการออกแบบชุมชนเมืองเข้ามาใช้ในการออกแบบปรับปรุงเมืองหรือส่วนของเมือง ซึ่งเป็นการดำเนินการเกี่ยวกับการออกแบบที่ว่างหรือ SPACE เป็นส่วนใหญ่ แล้วยังได้อาศัย

- หลักการของการผสมกลมกลืน[3] เข้ามาใช้ในการออกแบบที่มีระดับความกลมกลืนไม่เท่ากัน โดยในบางบริเวณที่ต้องการความกลมกลืนสูงบางบริเวณต้องการความกลมกลืนน้อย อีกทั้งความกลมกลืนตลอดทั้ง บริเวณที่มีลักษณะผสมผสานกัน (HARMONIC INTEGRATION) ในหลักการของการผสมกลมกลืนนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาถึงแบบอย่างที่เด่น (DOMINANT STYLE) เพื่อใช้เป็นแบบอย่างที่จะพัฒนาการปรับปรุงใด ๆ ให้กลมกลืนกับแบบอย่างที่มีความเด่นนั้น ซึ่งหลักการของการผสมกลมกลืนที่กล่าวถึงนี้ได้นำมาพิจารณาใช้ทั้งในส่วนที่เป็นเรื่องใหญ่ ๆ อย่างอาคารที่ให้รักษาแบบอย่างที่เด่นแบบอย่างที่มีลักษณะฉบาพะของชุมชนที่เป็นไทยใหญ่เอาไว้ไปจนถึงส่วนที่เป็นเรื่องย่อย ๆ อย่างโคมไฟแสงสว่าง ม้านั่ง วัสดุ ลวดลายที่นำมาทำผิวพื้น บันได ฯลฯ

---

1 Roger Trancik, Finding lost space : The Theory of Urban Destign, (New York : Van Nostrand Reindhol Book Company, 1986), p. 116-124.

2 Ibid, p. 106-124.

3 Alexander Papageorgiou, Continuity and Change : Preservation in City Planning, (New York : Praeser Publisher, 1971) p. 104.

การนำทฤษฎีการออกแบบชุมชนเมืองและหลักการของการผสมกลมกลืนเข้ามาใช้ตั้งแต่ในเรื่องใหญ่จนไปถึงในรายละเอียดย่อย ๆ ตามที่ได้กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นนี้เป็นส่วนของการนำไปใช้พิจารณาออกแบบปรับปรุงโดยตรง สำหรับในการควบคุมกำกับดูแลเพื่อให้ส่วนที่มิได้ทำการออกแบบปรับปรุงโดยตรง ส่วนที่จะอนุรักษ์ ส่วนที่พัฒนาขึ้นใหม่ซึ่งส่วนใหญ่เป็นของประชาชนทั่วไปมีแบบอย่างที่สอดคล้องกลมกลืนกัน จะต้องอนุรักษ์หรือให้มีความสอดคล้องกลมกลืนเพียงใดนั้น ในวิถีทางเดียวกันนั้นทฤษฎีของการออกแบบชุมชนเมืองและหลักการของการผสมกลมกลืนก็สามารถนำมาใช้โดย

- ทฤษฎีการออกแบบชุมชนเมืองที่ว่าด้วยสถานที่และส่วนที่เชื่อมต่อกันซึ่งเมื่อได้พิจารณาออกแบบปรับปรุงส่วนที่มีความสำคัญเปรียบเสมือนส่วนที่เป็นหัวใจของพื้นที่ก็จะทำให้สามารถกำหนดบริเวณที่ควรจะได้รับการควบคุมดูแลลำดับความเข้าใจการอนุรักษ์ ความสอดคล้องกลมกลืนที่ไม่ลดหลั่นกันได้
- หลักการของการผสมกลมกลืนซึ่งเมื่อได้พิจารณาออกแบบปรุงบริเวณต่าง ๆ ให้มีความกลมกลืนในระดับที่แตกต่างกัน ความกลมกลืนในเรื่องใหญ่ๆ ของรูปทรงอาคาร จนไปถึงในเรื่อง ย่อยๆ ที่เป็นรายละเอียด ซึ่งก็จะทำให้สามารถกำหนดรูปแบบของการควบคุมกำกับดูแลได้นับตั้งแต่ความกลมกลืนในระดับพอใช้ที่ควบคุมรูปทรงอาคาร ความสูงฯ ไปจนถึงความกลมในระดับเข้มที่ควบคุมไปจนถึงแบบอย่างสี วัสดุ รายละเอียดตกแต่งประดับประดาฯ

ง. การออกแบบปรับปรุง

การออกแบบปรับปรุงพื้นที่เฉพาะบริเวณศูนย์กลางเมืองอันเลือกเป็นกรณีศึกษามีรายละเอียดดังต่อไปนี้

- ที่ว่างสำคัญของหนองจองคำ ที่ว่างด้านหน้าของกลุ่มวัดบริเวณถนนผดุงม่วยต่อที่ว่างบริเวณอนุสาวรีย์พญาสิงหนาทฯ รวมทั้งลานวัดพระธาตุดอยกองมู ที่ว่างเหล่านี้มีความสำคัญทั้งในด้านการใช้สอยและความหมาย ดังนั้นจากทฤษฎีในด้านการปรับปรุงที่ว่างให้แต่ละที่ว่างมีความสามารถรองรับกิจกรรม มีบทบาทในตัวเองแบบ "PLACE THEORY" ซึ่งที่ว่างรอบหนองจองคำมีคุณสมบัติที่ดีเหล่านี้อยู่แล้ว การปรับปรุงจึงกระทำเป็นบางส่วน คือ สร้างพื้นลานรองรับกิจกรรมประเพณีโดยปรับปรุงเพิ่มเติมจากพื้นที่ผิวถนน พร้อม ๆ ไปกับการลดปริมาณการสัญจรที่รบกวนทำลายที่ว่างดังกล่าวอย่างการสัญจรของพาหนะขนาดใหญ่ จำกัดการขับขี่พาหนะเที่ยวเล่นริมหนอง ที่ว่างด้านหน้ากลุ่มวัดบริเวณถนนผดุงม่วยต่อมีลักษณะเป็นช่วงหน้าวัดมีพื้นที่ต่อเนื่องแยกออกจากถนนผดุงม่วยต่อปัจจุบันใช้ประโยชน์น้อยทั้งที่วัดเหล่านี้เป็นวัดสำคัญของแม่ฮ่องสอน มีผู้คนทั้งศาสนิกชนและนักท่องเที่ยวผ่านไปมาบนช่วงแห่งนี้ การปรับปรุงดำเนินการทั้งขอบเขตที่ชัดเจนของบริเวณ การปรับปรุงลานในลักษณะลานเอนกประสงค์จัดให้มีซุ้มเครื่องดื่ม ของว่างตลอดจนจำหน่ายของระลึกอยู่ด้วย ซึ่งซุ้มดังกล่าวควรมีเพียง 1 - 2 ซุ้ม ลานเอนกประสงค์หน้าวัดนี้จัดให้มีรูปแบบของการวางผังเชื่อมโยงวัดทั้ง 3 ให้เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอีก ทั้งรูปแบบของตัวลานเป็นแบบที่มีความกลมกลืนกับตัววัด ในส่วนของที่ว่างรอบอนุสาวรีย์ฯ ที่มีผู้คนมาเยี่ยมชมและได้รับการดูแลค่อนข้างดีอยู่แล้ว ที่ว่างรอบอนุสาวรีย์นี้อยู่ถัดไปไม่ไกลจากช่วงหน้าวัด โดยมีเรือนจำกั้นอยู่ ซึ่งเรือนจำมีสภาพทรุดโทรมไม่แข็งแรง ป้องกันการหลบหนีได้ไม่ดีพอ อีกทั้งมีที่ตั้งที่ขัดต่อลักษณะของย่านที่เป็นบริเวณศูนย์กลางเมือง อย่างไรก็ตามทางราชการมีความประสงค์ที่จะย้ายเรือนจำออกไปจากกลางเมืองอยู่แล้ว เพราะฉะนั้นที่ว่างอันเป็นที่ตั้งของเรือนจำก็จะต่อเนื่องถึงกันทั้งหมดจากอนุสาวรีย์ เรือนจำและวัดก้ำก่อ ซึ่งวัดก้ำก่อนี้มีลักษณะเป็นกลุ่มวัดที่ต่อเนื่องกับวัดพระนอน วัดม่วยต่อ โดยมีช่วงหน้าวัดเป็นตัวประสานวัดทั้ง 3 เข้าด้วยกัน

ลานวัดพระธาตุดอยกองมูมีลักษณะเป็นที่ว่างเช่นกันอยู่ถัดสูงขึ้นไปบนเขาด้านหลังวัดพระนอนและวัดม่วยต่อที่ว่างลานวัดได้รับการดูแลปรับปรุงมากอยู่แล้วซึ่งใช้สอยกิจกรรม ทางศาสนา การท่องเที่ยว รวมทั้งเทศกาลประเพณี โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงเทศกาลบุญประเพณีที่มีการใช้สอยหนาแน่นเลยล้นออกไปจากลานวัด ดังนั้นในเรื่องของการปรับปรุงไม่ควรเพิ่มสิ่งปลูกสร้างมากไปกว่า

ที่เป็นอยู่ พื้นผิวของตัวลานใช้การได้ดีพอควรแต่หากต้องการปรับปรุงให้มีคุณภาพยิ่งขึ้นอาจปูด้วยวัสดุชนิดเดียวกันที่มีแบบแผนรูปแบบการปูคล้ายคลึงกันตลอดจนไม่สะท้อนแสงแดดอมความร้อนมากเกินไปด้วย

- ที่ว่างสำคัญ ๆ ต่าง ๆ ข้างต้นเหล่านี้แต่ละแห่งต่างได้รับการเสริมกิจกรรม ได้รับการปรับปรุงอย่างที่ควรจะเป็น ซึ่งการดำเนินการเหล่านี้ยังเป็นเพียงการปรับปรุงที่ว่างเฉพาะแห่ง มิได้เชื่อมโยงความหมายกิจกรรมที่ควรเกี่ยวข้องสัมพันธ์เข้าด้วยกัน เพราะฉะนั้นการเชื่อมโยงที่ว่างสำคัญเหล่านี้เข้าด้วยกันจึงมีความสำคัญและจำเป็นโดยการเชื่อมโยง คำนึงถึงประโยชน์ใช้สอยและความหมายเป็นหลักในการพิจารณา ในด้านการออกแบบได้อาศัยทฤษฎีการออกแบบชุมชนเมือง "LINKAGE THEORY" เข้ามาช่วยปรับปรุงการเชื่อมโยงทางกายภาพ การเชื่อมโยงที่ว่างในพื้นที่เฉพาะแห่งนี้ได้อาศัยเส้นทางสัญจรอันเป็นที่ว่างเช่นกัน แต่เป็นที่ว่างแคบยาว ๆ เป็นตัวเชื่อมลักษณะ "CORRIDOR OF SPACE" ที่ว่างรอบหนองจองคำจะเชื่อมต่อกันช่วงหน้ากลุ่มวัดถนนผดุงม่วยต่อโดยอาศัยผ่านถนนขุนลุมประพาสซอย 3 ที่ผ่านที่ทำการไปรษณีย์ กลุ่มบ้านพ้าอาศัย สำหรับถนนขุนลุมประพาสซอย 3 ที่ต้องการใช้เป็นตัวเชื่อมที่มีความสำคัญนั้นมีปัญหาของขนาดที่แคบอีกทั้งยังมีการสัญจรอยู่ตลอดเวลาโดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงติดกับหนองจองคำมีความคับคั่งกว่าบริเวณอื่น ๆ อย่างไรก็ตามที่ว่างอันเกิดจากเส้นทางสัญจรในเมืองแม่ฮ่องสอนต่างมีขนาดไม่กว้างขวางทั้งสิ้นเพราะฉะนั้นจึงพอเพียงที่จะใช้เชื่อมโยง 2 ที่ว่างสำคัญดังกล่าวได้ การปรับถนนซอยนี้ใช้เฉพาะทางเดินสัญจรเป็นผลให้ถนนซอยกลายเป็นทางเดินอันถือได้มีขนาดใหญ่ เมื่อเปรียบเทียบกับขนาดของพื้นที่เฉพาะหรือแม้กระทั่งเปรียบเทียบกันขนาดเมือง และเพื่อช่วยสร้างความรู้สึกที่ไม่แข็งกระด้างให้กับพื้นที่อีกทั้งช่วยให้ถนนขุนลุมประพาสซอย 3 มีสภาพเป็นทางเดินอย่างแท้จริง จึงปูพื้นผิวด้วยกระเบื้องที่มีความแกร่งผิวเป็นเนื้อเดียวกับวัสดุอย่างกระเบื้อง KENSAI หรือกระเบื้องลักษณะเดียวกันทับบนผิวคอนกรีตเดิมของถนนที่มีอยู่แล้ว พร้อมไปกับการปรับปรุงพื้นผิวการติดตั้งแสงสว่างในรูปของโคมไฟที่มีรูปแบบไปในทำนองเดียวกันกับอาคารบ้านเรือนในพื้นที่เป็นสิ่งที่มีความจำเป็นด้วย
- การย้ายเรือนจำออกไปช่วยให้พื้นที่กลุ่มวัดบริเวณถนนผดุงม่วยต่อสามารถเชื่อมต่อเนื่องเป็นพื้นที่เดียวกัน โดยพื้นที่รอบอนุสาวรีย์มีรูปแบบของการใช้ นอกจากเพื่อความสง่างามของเมืองแล้วการใช้สอยค่อนไปในทางเป็นสถานพักผ่อนหย่อนใจด้วย ในขณะที่ช่วงหน้ากลุ่มวัดบริเวณถนนผดุงม่วยต่อมีลักษณะของการใช้สอยเพื่อกิจกรรมทางศาสนา บุญประเพณีเป็นหลักพอ ๆ กับสามารถรองรับกิจกรรมของชุมชนและกิจกรรมทางด้านการท่องเที่ยวได้ด้วย ดังนั้นสำหรับพื้นที่ส่วนที่เคยเป็นเรือนจำจึงเหมาะสมที่จะพัฒนาขึ้นเป็นส่วนขยายของพื้นที่อนุสาวรีย์พญาสิงหนาทฯ โดยได้จัดปลูกพืชพันธุ์ไม้ขนาดเล็กในช่วงตอนหน้าและปลูกต้นไม้ที่มีขนาดปานกลาง-ใหญ่ พุ่มใบทึบค่อนข้างหนาทางช่วงหลังซึ่งก็จะเป็นช่วยให้ตัวอนุสาวรีย์เด่นขึ้น ในขณะที่พื้นที่ส่วนนี้ถูกพัฒนาเป็นที่เปิดโล่งสาธารณะสำคัญแห่งใหม่ของเมืองเป็นประโยชน์ต่อการใช้สอยของทั้งชาวเมืองและนักท่องเที่ยว ช่วยให้ลดการใช้สอยที่โล่งว่างของลานสนามบินลง ซึ่งการใช้สอยดังกล่าวไม่เหมาะสมอย่างยิ่ง ในขณะเดียวกันก็ช่วยให้ตัวเมืองมีความน่าดูน่าประทับใจ รู้สึกใกล้ชิดธรรมชาติสำหรับทั้งผู้ที่เข้ามาและอาศัยอยู่ในตัวชุมชน
- จากช่วงหน้ากลุ่มวัดบริเวณถนนผดุงม่วยต่อ (หน้าวัดก้ำก่อ) นอกจากสามารถติดต่อเข้าไปในวัดทุกวัดได้แล้ว ยังเชื่อมโยงต่อเนื่องไปยังสถานที่สำคัญอื่นด้วย โดยจากวัดพระนอนที่มีอาณาบริเวณกว้างเมื่องตรงไปจากประตูเข้าวัดจัดทำทางเท้าไปยังสิงห์คู่ขนาดใหญ่ปูนปั้นศิลปไทยใหญ่ที่มีสภาพเป็นซุ้มทางเข้า (GATE WAY) และจากซุ้มทางเข้าสิงห์คู่นี้ให้บูรณะบันไดทางขึ้นขนาดใหญ่ที่เคยมีอยู่แล้วแต่มีสภาพชำรุดทรุดโทรม ให้ต่อเชื่อมกับลานวัดพระธาตุดอยกองมู ทั้งผิวพื้นของทางเท้าและบันไดทางขึ้นปูด้วยกระเบื้องที่มีความแกร่งผิวเป็นเนื้อเดียวกับวัสดุที่มาทำกระเบื้องเช่นกระเบื้อง KENSAI หรือกระเบื้องอื่นที่มีคุณสมบัติเดียวกันหรือหินก็นำมาใช้ได้เช่นเดียวกัน ผิวพื้นดังกล่าวนี้

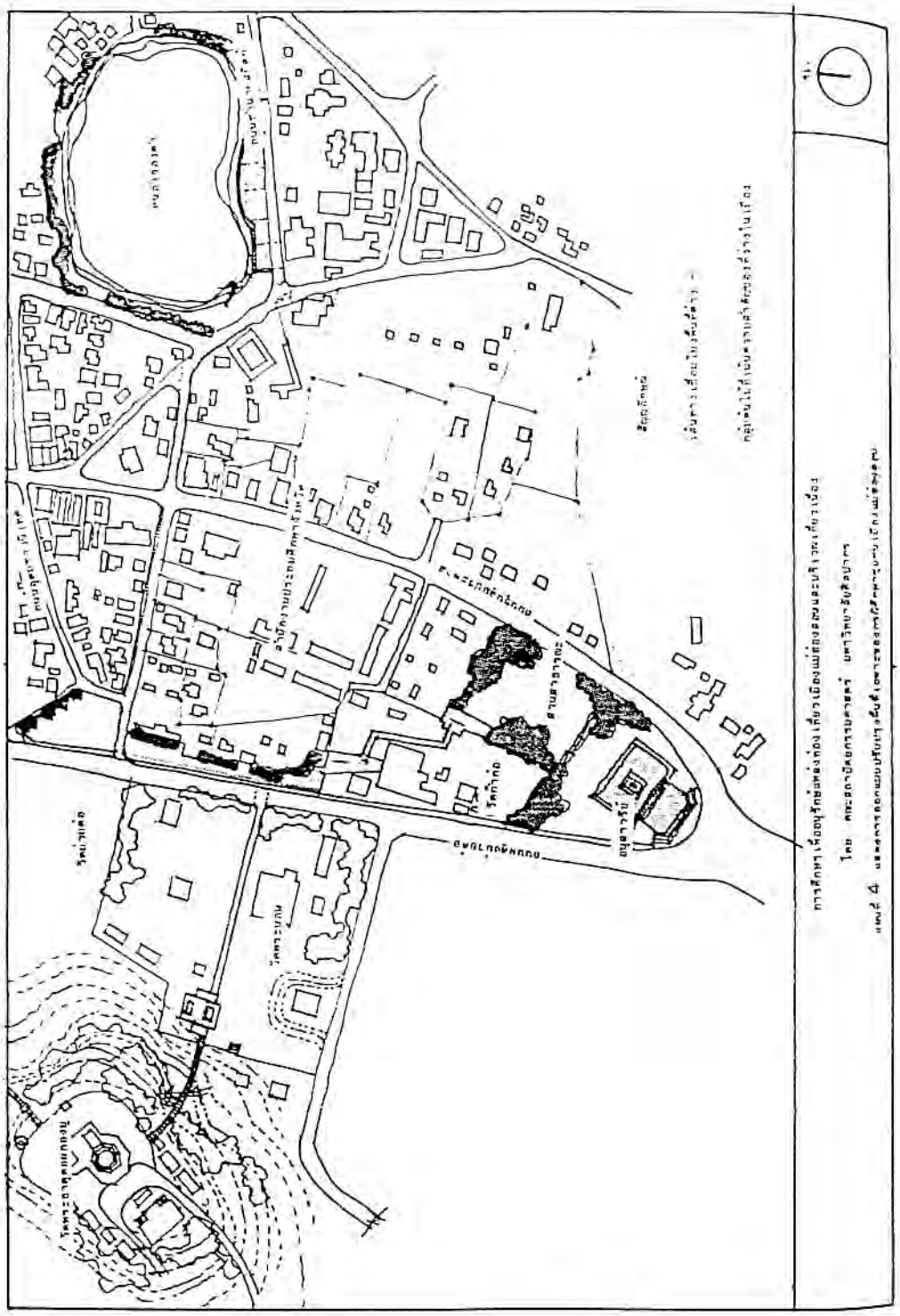

จัดให้มีผิวกรวดล้างหรือหินล้างสลับเพื่อทอนสัดส่วนมิให้ทางเท้ามีขนาดใหญ่เกินไป ช่วยให้สัดส่วนกลมกลืนกับอาณาบริเวณของวัด พร้อม ๆ ไปกับการจัดสร้างทางเท้า บันไดทางขึ้นเชื่อมโยงจัดให้มีโคมไฟฟ้าส่องทางที่มีรูปแบบกลมกลืนกับสถาปัตยกรรมแบบประเพณี มีระยะห่างพอเหมาะตลอดทางเดินโคมส่องทางเดินนี้สูงไม่เกิน 1.20 เมตร ประโยชน์ใช้สอยเพื่อแสงสว่างทางสัญจรโดยเฉพาะ โคมไฟแสงสว่างสูงที่ให้แสงสว่างในบริเวณนั้นมาใช้ผสมผสานด้วย แต่มีเป็นบริเวณ ๆ ที่มีความสำคัญเช่นประตูทางเข้าวัด ทางแยกไปยังจุดต่าง ๆ ในวัด ซุ้มทางขึ้นบันได ชานพักฯ ทั้งนี้เพื่อป้องกันมิให้ดูเกะกะรกตาเสียทัศนียภาพ โคมไฟแสงหว่างในลักษณะเสาสูงนี้ใช้แม้จะทำด้วยเสาโลหะ ก็ให้มีโลหะหล่อเป็นลวดบัวประดับประดาอยู่บ้างเพื่อให้ได้ความกลมกลืนส่องเสริมศาสนสถานไม่รู้สึกขัดตา

- สำหรับที่ว่างรอบหนองจองคำและข่วงด้านหน้าของกลุ่มวัดบริเวณถนนผดุงม่วยต่อ ซึ่งปรับปรุงให้รองรับกิจกรรมประโยชน์ใช้สอยได้นั้น การทำผิวพื้นการใช้วัสดุตลอดจนการติดตั้งแสงสว่างก็ดำเนินการในแนวทางเดียวกันกับทางเดิน บันไดทางขึ้น อย่างผิวพื้นส่วนใช้เป็นที่จอดรถโดยตรงก็เป็นเพียงพื้นคอนกรีตขัดหยาบ ส่วนที่เป็นทางเดินเน้นความสำคัญเช่น ทางเข้าวัดก็ปูด้วยกระเบื้องหรือหินฯ ส่วนที่ลานรองรับกิจกรรมประเพณีก็ทำผิวพื้นด้วยกรวดล้าง ในส่วนของโคมไฟแสงสว่างก็มีรูปแบบกลาง ๆ เช่นเดียวกับที่ใช้กับถนนขุนลุมประพาสซอย 3 โดยรูปแบบความกลมกลืนส่งเสริมในส่วนนี้มุ่งไปที่พื้นที่เฉพาะที่เป็นชุมชน มิใช่ภายในบริเวณวัดอย่างทางเดินในวัดพระนอนหรือข่วงหน้าวัดก้ำก่อ
- นอกเหนือไปจากการปรับปรุงที่ว่างสำคัญ การเชื่อมโยงทางเดิน การให้แสงสว่าง ตลอดจนการเสริมแต่งอุปกรณ์ประกอบถนน (STREET FURNITURE) รวมทั้งการปรับปรุงประดับประดาในด้านต่าง ๆ ที่ช่วยให้พื้นที่เฉพาะแห่งนี้สามารถใช้สอยได้อย่างมีประสิทธิภาพ ยกคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้ได้ในระดับหนึ่งแล้ว สิ่งที่ต้องดำเนินการควบคู่ไปพร้อมกันก็คือต้องให้มีผลไปสู่กายภาพของชุมชนที่ห้อมล้อมส่วนที่ได้รับการปรับปรุงโดยเฉพาะอย่างยิ่งส่วนที่ห้อมล้อมใกล้ชิด ส่วนที่ห้อมล้อมใกล้ชิดนี้เป็นอาคารบ้านเรือน ทั้งของรัฐและเอกชน ซึ่งจะต้องได้รับการจัดการให้เกิดการพัฒนา การอนุรักษ์รักษาสภาพแวดล้อมบรรยากาศที่สอดคล้องรับกับการพัฒนาอย่างที่ได้นำเสนอมาแล้วข้างต้น วิธีการจัดการให้อาคารบ้านเรือนส่วนห้อมล้อมใกล้ชิด มีสภาพแวดล้อม ตลอดจนพัฒนาไปในทิศทางที่ต้องการได้นั้นดำเนินการในแนวทางของการออกแบบเมืองโดยมิต้องออกแบบอาคาร (DESIGN CITIES WITHOUT DESIGN BUILDINGS) กล่าวคือเมืองประกอบขึ้นด้วยหลาย ๆ อาคาร การทำให้เมืองมีรูปแบบตามที่ต้องการสามารถปฏิบัติได้โดยไม่ต้องไปออกแบบอาคารเหล่านี้ แต่ควบคุมกำกับดูแลให้มีการปลูกสร้างอาคาร ตลอดจนการพัฒนากายภาพอย่างอื่น ๆ ไปในทิศทางที่ได้วางแผนเอาไว้ ซึ่งการควบคุมกำกับดูแลนี้เป็นไปในรูปของมาตรการทางกฎหมายอันจะขยายเพิ่มเติมในรายละเอียดต่อไปในหัวข้อการดำเนินการเพื่อใช้เป็นไปตามแผนที่วางไว้ (IMPLEMENTATION)

จ. การดำเนินการเพื่อให้เป็นไปตามแผนที่วางไว้ (IMPLEMENTATION)

ในการดำเนินการเพื่อให้เป็นไปตามแผนที่วางไว้สำหรับการปรับปรุงพื้นที่เฉพาะซึ่งได้นำมาเป็นกรณีศึกษานี้ประกอบด้วยส่วนสำคัญ 2 ส่วนด้วยกันคือ

- การดำเนินการออกแบบปรับปรุงฟื้นฟูโดยตรงต่อที่ว่างทางเชื่อมบันไดทางขึ้นฯ ซึ่งเป็นการดำเนินการในพื้นที่ ซึ่งมีลักษณะสาธารณะทั้งในที่ดินกรรมสิทธิ์ของรัฐและที่ดินของวัดเองที่มีสภาพในลักษณะสาธารณะด้วย เป็นการดำเนินการที่ใช้งบประมาณของรัฐหรือแม้กระทั่งขององค์กรเอกชนก่อสร้างปรับปรุงโดยตรง การดำเนินการสามารถวางแผนแยกการปรับปรุงออกได้เป็นส่วน ๆ สอดคล้องกับงบประมาณและความเร่งด่วนของการใช้สอยอีกทั้งสามารถใช้เป็นเครื่องมือช่วยเร่งการพัฒนาพื้นที่ได้โดยอาจจัดลำดับการปรับปรุงก่อนหลังทำให้สามารถควบคุมสร้างความเหมาะสมในการพัฒนาได้ การดำเนินการปรับปรุงโดยตรงนี้จะแยกแยะส่วนของการออกแบบปรับปรุงออกเป็นพื้นที่ย่อย ๆ มีราย

ละเอียดในส่วนของงบประมาณที่จัดแบ่งออกเป็นช่วงเวลาดำเนินการของแผนระยะสั้นถึงระยะปานกลาง หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติทั้งรัฐและเอกชน

- การควบคุมกำกับดูแลส่วนที่มิได้ดำเนินการออกแบบปรับปรุงโดยตรงเพื่อให้ได้รูปแบบทางกายภาพบรรยากาศตามที่ต้องการสามารถอนุรักษ์รักษาเอกลักษณ์ชุมชน สามารถสร้างการพัฒนาให้สอดคล้องกลมกลืนเหมาะสมสำหรับชุมชนได้ โดยอาศัยมาตรการทั้งการจูงใจให้ปฏิบัติและการควบคุมบังคับให้ปฏิบัติตามมาตรการที่กล่าวถึงนี้สามารถมีผลในการปฏิบัติได้ทั้งอาคารสิ่งปลูกสร้างของรัฐและเอกชน ในส่วนอาคารของรัฐนอกเหนือจากอาศัยความร่วมมือระหว่างส่วนราชการได้โดยตรงแล้ว ยังสามารถอาศัยหน่วยงานที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องเรื่องนี้ประสานการปฏิบัติหรือดำเนินการให้เป็นมติให้ส่วนราชการปฏิบัติ ส่วนอาคารของเอกชนเป็นเป้าหมายของการดำเนินการในลักษณะนี้ การจูงใจให้ช่วยรักษาอาคารบ้านเรือน องค์ประกอบของชุมชนที่น่าสนใจตลอดจนพัฒนาปลูกสร้างโดยพยายามอนุรักษ์รักษาเอกลักษณ์ของชุมชนเป็นสิ่งที่ต้องดำเนินการที่อาศัยความร่วมมือ สำนึกของท้องถิ่นเป็นสำคัญ ซึ่งแน่นอนว่าการชักจูงการรณรงค์เป็นสิ่งแรกที่ควรนำมาปฏิบัติ ใช้กับชุมชนเมืองในจังหวัดแม่ฮ่องสอนทั้งนี้ก็เพราะลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมภายในชุมชนซึ่งแสดงออกในด้านความร่วมมือ ความผูกพันที่มีต่อท้องถิ่น การรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีฯ อยู่ในเกณฑ์ดี ควบคู่ไปกับการชักจูงขอความร่วมมือจำเป็นที่จะต้องดำเนินการในลักษณะควบคู่พร้อมกันไปด้วยเนื่องจากความร่วมมือการช่วยอนุรักษ์จะเป็นประโยชน์ในระดับหนึ่งเท่านั้น อย่างไรก็ตามแผนการชักจูงรณรงค์จะเป็นประโยชน์ในเชิงนามธรรม แต่ก็จะเป็นผลดีในเรื่องของการยอมรับ การถือปฏิบัติโดยประสิทธิผลในเรื่องรูปแบบให้เกิดความเหมาะสมการผสมผสานกลมกลืนต้องอาศัยมาตรการควบคุมทางกฎหมายซึ่งสำหรับกรณีศึกษานี้อยู่ในเขตเทศบาล เทศบัญญัติที่ออกภายใต้พระราชบัญญัติควบคุมการปลูกสร้างอาคาร พ.ศ. 2522 จึงเป็นมาตรการควบคุมทางกฎหมายหลักของการนำมาใช้

การดำเนินการออกแบบปรับปรุงฟื้นฟูโดยตรงมีรายละเอียดและแนวทางในการปฏิบัติดังนี้

ลำดับในการพัฒนา	งาน	งบดำเนินการ (ล้านบาท)	แนวทางการปฏิบัติ
1	ช่วงหน้ากลุ่มวัดบริเวณถนนผดุงม่วยต่อโดยจัดทำลานจอดรถทำผิวพื้นไฟฟ้าแสงสว่างภูมิสถาปัตยกรรมและอุปกรณ์ประกอบตัวลาน(STREET FURITURE) พื้นที่รวมประมาณ 3,400 ตร.ม.	3.2	เทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอนในฐานะราชการส่วนท้องถิ่นเป็นผู้จัดทำโครงการบรรจุในช่วงปลายของแผนระยะปานกลาง คือแผนพัฒนาเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน พ.ศ. 2535-2539
2	ปรับปรุงถนนชุมลุมประภาสซอย3โดยปูผิวพื้นติดตั้งไฟฟ้าแสงสว่าง อุปกรณ์ประกอบทางเท้าพื้นที่รวมประมาณ 1,500 ตร.ม.	1.5	เทศบาลฯ เป็นผู้จัดทำโครงการบรรจุในช่วงปลายของแผนระยะปานกลาง 5 ปี (แผนใหม่ พ.ศ. 2540-2544)
3	ทางเท้าเชื่อมโยงจากช่วงหน้าวัดฯ เข้าภายในวัดพระนอนไปยังสิงห์คู่และบันไดทางขึ้นไปจนสุดเขตของวัดพระนอน พร้อมดวงไฟส่องทางไฟฟ้าแสงสว่างภูมิสถาปัตยกรรมพื้นที่รวมประมาณ 1,500 ตร.ม.	2	การท่องเที่ยวฯ ประสานกับกรมศาสนา พร้อมจัดทำแบบกำหนดรายละเอียดตลอดจนสนับสนุนงบประมาณให้ทางวัดพระนอนดำเนินการก่อสร้าง โดยให้ดำเนินการพร้อมกับงานในลำดับที่ 4
4	การจัดทำบันไดทางขึ้นต่อจากเขตของวัดพระนอนผ่านเนินเขาไปยังเขตวัดพระธาตุดอยกองมูพร้อมโคมไฟส่องทาง ไฟฟ้าแสงสว่าง ภูมิสถาปัตยกรรม พื้นที่รวมประมาณ 2,400 ตร.ม.	2.2	การท่องเที่ยวผู้ประสานกับเทศบาลฯ พร้อมจัดทำแบบกำหนดรายละเอียดตลอดจนสนับสนุนงบประมาณให้ เทศบาลฯ ดำเนินการก่อสร้างรับประสานพร้อมกับงานในลำดับที่ 3

ลำดับในการพัฒนา	งาน	งบดำเนินการ (ล้านบาท)	แนวทางการปฏิบัติ
5	การจัดทำทางเท้าเชื่อมโยงจากช่วงหน้าวัดฯ มายังอนุสาวรีย์พญาสิงหนาทฯ อุปกรณ์ประกอบถนนพร้อมเพิ่มเติมภูมิสถาปัตยกรรมบริเวณอนุสาวรีย์ฯ พื้นที่รวมประมาณ 3,000 ตร.ม.	2.5	เทศบาลฯ เป็นผู้จัดทำโครงการบรรจุในช่วงปลายของแผนระยะปานกลางหรือช่วงต้นของแผนระยะปานกลาง 5 ปี (ฉบับใหม่)
6	ที่ว่างรอบหนองจองค่า โดยจัดสร้างลานเอนกประสงค์ การทำผิวพื้นไฟฟ้าแสงสว่าง การปรับปรุงภูมิสถาปัตยกรรม พื้นที่รวมประมาณ 3,500 ตร.ม.	4.8	เทศบาลฯ เป็นผู้จัดทำโครงการบรรจุในช่วงปลายของแผนระยะปานกลาง 5 ปี ฉบับใหม่
7	การย้ายเรือนจำ พร้อมปรับปรุงเป็นพื้นที่พักผ่อนหย่อนใจโดยจัดทำภูมิสถาปัตยกรรม ไฟฟ้าแสงสว่าง อุปกรณ์ประกอบสวน พื้นที่ รวมประมาณ 6,500 ตร.ม.	4.3 ไม่รวมค่าใช้จ่ายการย้ายเรือนจำ	เทศบาลฯ ประสานงานกับกรมราชทัณฑ์และจังหวัดเป็นผู้จัดทำโครงการบรรจุในช่วงต้นของแผนระยะปานกลาง 5 ปี ฉบับใหม่
8	การปรับปรุงลานภายในวัดก๊ำก่อเชื่อมต่อกับพื้นที่พักผ่อนหย่อนใจที่เคยเป็นเรือนจำ จัดทำอุปกรณ์ประกอบลาน ไฟฟ้าแสงสว่าง พื้นที่รวมประมาณ 600 ตร.ม.	.8	การท่องเที่ยวฯ ประสานกับกรมศาสนา พร้อมจัดทำแบบ กำหนดรายละเอียดตลอดจนสนับสนุนงบประมาณให้ทางวัดก๊ำก่อดำเนินการก่อสร้าง

ในการจัดประมาณงานที่ได้ ซอยการพัฒนาออกเป็นส่วน ๆ นั้นได้พิจารณาจากลักษณะของการใช้สอยที่สามารถใช้งานได้เป็นส่วนพร้อม ๆ ไปกับงบประมาณที่มี ขนาดไม่มากนักสามารถทอนออกมาพัฒนาเป็นรายปีได้ โดยไม่ใช้การเวลาในการดำเนินการมากเกินไป กล่าวคือการดำเนินการทั้งหมดควรมีการวางแผนจัดการในระยะสั้นไม่เกินแผนระยะปานกลางคือ 3-5 ปี อย่างไรก็ตามในเรื่องของงบประมาณเป็นเรื่องที่มีความสำคัญและมีผลต่อการปรับปรุงค่อนข้างมากเพราะจะทำให้การดำเนินการสั้นลง ในขณะเดียวกันกับการดำเนินการจะไม่กระทบต่อการพัฒนาและแผนงานด้านอื่น ๆ ของทางเทศบาลแม่ฮ่องสอน

ในการกำหนดแนวทางปฏิบัติที่ได้ระบุให้เทศบาลฯ มีส่วนในการปฏิบัติมากก็เนื่องจากพื้นที่เฉพาะที่เลือกเป็นกรณีศึกษาทำการออกแบบปรับปรุงนั้นอยู่ในเขตเทศบาลซึ่งเทศบาลมีบทบาทความรับผิดชอบเต็มที่และพิจารณาเห็นว่าสมควรมีบทบาทนำต่อการพัฒนาในลักษณะเช่นนี้ ดังเช่น เทศบาลแห่งอื่น ๆ ของประเทศอย่างไรก็ตามจากการศึกษาพบว่า ความสามารถทางการเงินการคลังของเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอนอยู่ในระดับที่ไม่เท่าเทียมเทศบาลเมืองแห่งอื่น ๆ ที่ชุมชนเมือง มีบทบาททางด้านการท่องเที่ยว การพัฒนาทางด้านการท่องเที่ยวนั้น ก่อให้เกิดผลดีต่อทั้งจังหวัดและตัวชุมชนเมืองเอง ซึ่งแน่นอนว่าต้องยอมลงทุนที่จะพัฒนาขยายขีดความสามารถของเมืองให้สามารถรองรับพร้อม ๆ ไปกับการปรับปรุงฟื้นฟูอนุรักษ์บริเวณสำคัญฯ อย่างที่ได้นำเสนอเป็นกรณีศึกษาก็มีความจำเป็นควบคู่กันและต้องยอมลงทุนทั้งสิ้น ปัญหาการลงทุนขององค์กรบริหารท้องถิ่นคือการขาดแคลนงบประมาณ อีกทั้งเทศบาลฯ ก็ไม่มีฐานภาษีเพียงพอที่จะเพิ่มพูนงบประมาณมาสู่การพัฒนาได้ เพราะเท่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันยังมีความขาดแคลนในทุก ๆ ด้านแม้แต่ในเรื่องที่มีความจำเป็นมาก ๆ อย่างไฟฟ้าแสงสว่างสาธารณะ[4]

การเพิ่มเงินอุดหนุนจากส่วนกลางในงบประมาณประจำปีของเทศบาลฯ เป็นรายปีจนจบการดำเนินการเป็นข้อเสนอแนะสำหรับแนวทางปฏิบัติ ทั้งที่ได้แยกการดำเนินการในพื้นที่ ซึ่งมิใช่พื้นที่สาธารณะอย่างเขตวัดออกต่างหากจากงบประมาณการดำเนินการของเทศบาล ซึ่งการพัฒนาปรับปรุงในเขตวัดอาจใช้ได้ทั้งงบประมาณของวัดเอง แต่โดยรูปการแล้วการพัฒนาปรับปรุงที่สนองวัตถุประสงค์ทางด้านการท่องเที่ยว

4 เทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน, "แผนพัฒนาเทศบาล 5 ปี พ.ศ. 2535-2539" 2535, หน้า 14-36.

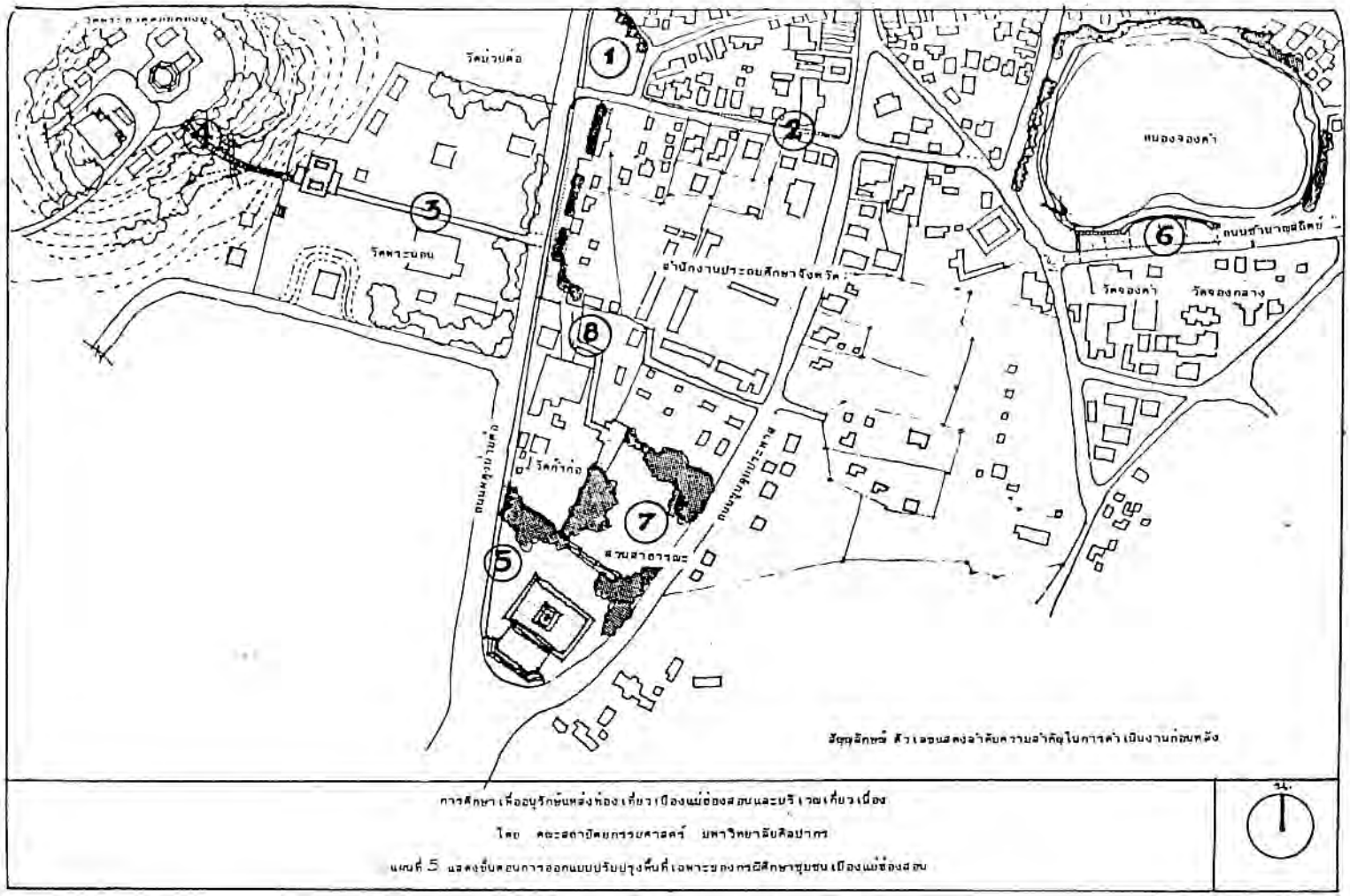

ที่มา : จากการออกแบบของคณะผู้วิจัย

แล้วน่าจะได้รับการสนับสนุนจากทุนทรัพย์ในด้านนี้โดยตรง ซึ่งงบประมาณสนับสนุนโดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยออกจะมีความเหมาะสมที่สุดในสถานการณ์ปัจจุบัน อย่างไรก็ดีการพัฒฯาเพิ่มเติม การบำรุงรักษาในอนาคตเป็นไปในรูปทุนทรัพย์จากองค์กรที่ได้รับประโยชน์จากธุรกิจท่องเที่ยว เช่น สมาคมธุรกิจท่องเที่ยว หอการค้าจังหวัดฯ ในส่วนที่อาศัยงบประมาณจากเงินอุดหนุนดำเนินการเป็นรายปีโดยจัดเรียงไว้ในแผนพัฒนาเทศบาลอันเป็นแนวทางปฏิบัติที่ได้เสนอแนะนั้นยังมีแนวปฏิบัติที่ต่างออกไปและอาจนำมาใช้ได้ตามความเหมาะสมหากสามารถดำเนินการได้

การอาศัยงบประมาณประจำปี แม้ว่ามีสัดส่วนเงินอุดหนุนมากขึ้น แต่ก็ไม่เพียงพอที่จะพัฒนาปรับปรุงโครงการให้ลุล่วงได้รวดเร็วทันกาลต่อการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวได้ โครงการเงินกู้ DEAF มีวัตถุประสงค์ที่สนับสนุนการพัฒนาเพื่อการท่องเที่ยว ดังนั้นจึงเป็นอีกทางเลือกหนึ่งของแหล่งงบประมาณที่จะช่วยให้ท้องถิ่นสามารถปรับปรุงพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก ตลอดจนตัวเมืองให้มีศักยภาพ มีความเหมาะสมต่อการใช้สอยและการพัฒนาเมืองให้มีศักยภาพ การพัฒนาเพื่อการท่องเที่ยว ซึ่งช่วยให้งานหลายส่วนใช้เวลาสั้นลงทันต่อการใช้งาน นอกจากนี้แนวทางปฏิบัติในลักษณะนี้ยังไม่ส่งผลกระทบต่องบประมาณประจำรายปีด้วย ช่วยให้สามารถนำไปใช้พัฒนาชุมชนอย่างสร้างถนนท่อระบายน้ำ บริการประชาชนได้เต็มที่โดยไม่ต้องเจียดมาใช้จ่ายเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยว

- การควบคุมกำกับดูแลส่วนที่มิได้ดำเนินการออกแบบปรับปรุงโดยตรงในส่วนของพื้นที่เฉพาะที่นำเสนอนี้มีความเกี่ยวข้องกับการควบคุมกำกับดูแลในระดับของเมืองทั้งเมืองด้วยโดย

ก. พื้นที่เฉพาะส่วนที่ให้เป็นกรณีศึกษานี้เป็นพื้นที่ซึ่งประกอบด้วยสถานที่ สำคัญมากแห่งจัดเป็นพื้นที่ส่วนของเมืองที่ต้องการควบคุมกำกับดูแลมากกว่าพื้นที่ใด ๆ ดังนั้นพื้นที่แห่งนี้ที่ครอบคลุมอาณาบริเวณของหนองจองคำกลุ่มวัดสำคัญ ๆ อนุสาวรีย์ ที่หมายตาหลักของเมืองจึงถือเป็นพื้นที่มีความจำเป็นสูงสุดทั้งในด้านการอนุรักษ์สิ่งที่มีคุณค่าของลักษณะของชุมชนและการปรับปรุงฟื้นฟูสิ่งที่สำคัญให้มีความเด่น มีสภาพแวดล้อมที่ดียิ่งขึ้น การควบคุมกำกับดูแลจึงอยู่ในระดับที่เข้มที่สุดซึ่งการควบคุมกำกับดูแลในส่วนที่มิได้คำนึงการออกแบบปรับปรุงโดยตรงอันหมายถึงการใช้มาตรการควบคุมทางด้าน กฎหมาย จึงมีความเข้มกว่าพื้นที่อื่นๆ โดย

- ชลอตัวการพัฒนาและควบคุมสภาพแวดล้อมความหนาแน่นในระดับสูง
- ส่วนที่พัฒนาขึ้นใหม่ หรือทดแทนต้องรักษาความกลมกลืนในระดับสูง
- ควบคุมความหนาแน่นการปลูกสร้างอาคารของพื้นที่ซึ่งอยู่ในเขตเมืองไว้ในระดับปานกลาง

ข. พื้นที่ส่วนที่ถัดออกมาจากพื้นที่ ก. พื้นที่ส่วนนี้ครอบคลุมบริเวณศูนย์ธุรกิจการค้าของเมืองทั้งส่วนเดิมและส่วนที่ขยายใหม่รองรับบริการนักท่องเที่ยว มีสถานที่สำคัญ ๆ ของเมืองน้อยแห่งกว่าพื้นที่ ก. แต่ก็มีความสำคัญเป็นอย่างมากต่อการรักษาเอกลักษณ์ ลักษณะเฉพาะของตัวชุมชนเมืองแม่ฮ่องสอน แม้ว่าบางส่วนของพื้นที่จะเป็นย่านค้าบริการที่มีลักษณะการใช้สอยพื้นที่ในระดับสูง แต่การรักษาความกลมกลืนที่ต่อเนื่องพร้อม ๆ ไปกับการให้ความสำคัญต่อการรักษาเอกลักษณ์ของชุมชนที่มีผลเป็นอย่างมากต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวกับการพัฒนาแม่ฮ่องสอนในระยะยาวแล้ว พื้นที่ ข. ที่ถัดต่อพื้นที่ ก. ซึ่งครอบคลุมไปจรดเขตเทศบาลทางทิศตะวันตก จรดลำน้ำแม่ฮ่องสอนทางทิศใต้และทิศตะวันออก ส่วนทางทิศเหนือขนานไปตามแนวเขตสนามบิน ถนนประชาชนอุทิศบรรจบกับแนวเขตเทศบาล เป็นพื้นที่มีความสำคัญในระดับรองลงมา เพราะฉะนั้นพื้นที่ ข. นี้การควบคุมกำกับดูแลโดยอาศัยมารการทางกฎหมายเช่นกันจะมีลักษณะเข้มน้อยกว่าโดย

- ยอมให้มีการพัฒนาเพิ่มเติมโดยควบคุมสภาพแวดล้อม ความหนาแน่นการปลูกสร้างอาคารในระดับปานกลาง
- ส่วนที่พัฒนาขึ้นใหม่หรือขาดแทนต้องรักษาความกลมกลืนพอสมควร ตลอดจนมีลักษณะที่ส่งเสริมรักษาเอกลักษณ์ หรือลักษณะเฉพาะของท้องถิ่น

ค. พื้นที่ส่วนที่เหลือของเทศบาล โดยพื้นที่ด้านเหนือเลยเขตสนามบินขึ้นมา พื้นที่ด้านใต้เลยผ่านราชการลงไป ส่วนพื้นที่ด้านตะวันออกเลยเขตเทศบาลออกไป ซึ่งพื้นที่ด้านตะวันออกนี้แม้ว่ายังมีเป็นชุมชนเบาบาง แต่ก็อยู่ในพื้นที่รบต่อเนื่องใกล้ศูนย์กลางเมืองสังเกตเห็นได้ชัดจากบนพระธาตุดอยกองมู ส่วนพื้นที่ด้านเหนือเพิ่มพื้นที่รองรับการขยายตัวของชุมชนแม่ฮ่องสอนแต่ก็เป็นพื้นที่ทางด้านเหนือที่เลยพื้นที่ ค. ถัดขึ้นไปนอกเขตเทศบาลก็เป็นพื้นที่นอก

เหนือที่ได้นำมาพิจารณาสู่การควบคุมกำกับดูแล เพราะฉะนั้น สำหรับพื้นที่ ค. ที่ต้องการความต่อเนื่องสอดคล้องกันพอประมาณ ไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งทำลายสภาพแวดล้อมที่ได้พยายามดูแลในพื้นที่ ก. และ ข. การควบคุมกำกับดูแลโดยอาศัยมาตรการทางกฎหมาย จึงมีลักษณะที่มุ่งรักษาควบคุมสภาพแวดล้อมและก่อให้เกิดความต่อเนื่องที่ค่อย ๆ คลายลงจนถึงพื้นที่ส่วนนอกที่ปฏิบัติดังเช่นพื้นที่ทั่ว ๆ ไปโดย

- ให้มีการพัฒนาโดยควบคุมสภาพแวดล้อม ความหนาแน่นการปลูกสร้างอาคารในระดับปานกลาง
- ส่วนที่พัฒนาขึ้นใหม่หรือแทนรักษาความกลมกลืนพอสมควรในเรื่องใหญ่ ๆ โดยไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งทำลายสภาพเอกลักษณ์หรือลักษณะเฉพาะของท้องถิ่น

แนวทางการใช้มาตรการทางกฎหมายในการควบคุมกำกับดูแลพื้นที่ ก. ข. และ ค.

มาตรการทางกฎหมายที่สำคัญ ที่ใช้กำกับดูแลพื้นที่จะไปถึงตัวอาคารประกอบด้วย

- พระราชบัญญัติผังเมือง พ.ศ. 2518 ที่ได้มีออกกฎกระทรวงฉบับที่ 68 (พ.ศ. 2532) กำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินผังเมืองรวมแม่ฮ่องสอน ซึ่งทั้งพื้นที่ ก. ข. และ ค. รวมถึงพื้นที่บริเวณอื่น ๆ ที่อยู่ในเขตผังเมืองรวมถูกกำหนดให้ใช้ประโยชน์ที่ดินตามที่ระบุอันเป็นมาตรการควบคุมกำกับดูแลลักษณะกว้างที่ดูแลป้องกันการใช้ประโยชน์ที่ดินมิให้ปะปนขัดแย้งกัน ยังมิได้ลงไปในรายละเอียดที่จะควบคุมกำกับดูแลให้สอดคล้องกลมกลืนลดหลั่นกันตามความเหมาะสมได้

  พระราชบัญญัติผังเมืองเช่นเดียวกันในรูปของผังเมืองเฉพาะ (ZONING PLAN) ที่ให้รายละเอียดเพิ่มเติมต่อเนื่องจากผังเมืองรวม สามารถที่จะกำหนดรายละเอียดควบคุมกำกับดูแลในเรื่องของความหนาแน่น ปริมาณมากน้อยของการใช้สอยอาคาร ตลอดจนสามารถควบคุมกำกับดูแลในเรื่องของรูปทรงระยะสัดส่วนอาคารที่จะต้องกลมกลืนสอดคล้องมากน้อยกันเพียงใดได้นั้น เป็นมาตรการทางกฎหมายที่มีอยู่แต่นำมาใช้ปฏิบัติได้โดยยากเนื่องจากขั้นตอนของการดำเนินการผังเฉพาะเป็นกฎหมายมีมาก ที่สำคัญยิ่งผังเฉพาะต้องออกมาในรูปของพระราชบัญญัติโดยสภาผู้แทนราษฎรซึ่งต้องอาศัยเวลาค่อนข้างมากไม่ทันต่อการเปลี่ยนแปลงและปัญหาเฉพาะหน้าควบคุมกำกับดูแลในช่วงเวลาปัจจุบัน จึงพิจารณาได้ว่าไม่เหมาะต่อการนำไปใช้เป็นมาตรการ
- พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522 อันเป็นมาตรการควบคุมกำกับดูแลในส่วนของอาคารในเรื่องของความแข็งแรงวัสดุ ความสูงของห้อง ความกว้างของบันได อย่างไรก็ตามพระราชบัญญัติฉบับนี้ได้อาศัยนำมาใช้ในการดูแลส่วนของอาคารที่อยู่ภายนอกด้วยไม่ว่าจะเป็นไปในส่วนของความสูงอาคาร ระยะสัดส่วนอาคาร ระยะถอยร่น อัตราส่วนพื้นที่อาการปกคลุมดินฯ ซึ่งมาตรการควบคุมกำกับดูแลตามลักษณะดังกล่าวนี้ถูกนำมาใช้ทั้งในตัวอาคารโดยเฉพาะ และส่วนที่อยู่ภายนอกอาคารด้วย มาตรการควบคุมกำกับดูแลที่ให้กับส่วนที่อยู่ภายนอกอาคารอันมีลักษณะกฎหมายเชิงผังเฉพาะนี้เป็นมาตรการที่มีประโยชน์ซึ่งได้ถูกนำใช้ป้องกันควบคุมปัญหาในหลาย ๆ พื้นที่ของประเทศ เช่นสมุย ภูเก็ตฯ[5] พระราชบัญญัติควบคุมอาคารฯ นี้ได้ถูกนำมาใช้ในรูปของกฎกระทรวงโดยภายในเขตเทศบาลตราเป็นเทศบัญญัติซึ่งท้องถิ่นเองโดยเทศบาลมีบทบาทสำคัญต่อการออกมาตรการควบคุมเหล่านี้ สำหรับนอกเขตเทศบาลอันเป็นพื้นที่สุขาภิบาลหรือนอกเขตสุขาภิบาลออกมาในรูปของข้อกำหนด ประกาศกระทรวงมหาดไทย ซึ่งก็ให้เนื้อหาสาระในการควบคุมกำกับดูแลได้เช่นเดียวกับเทศบัญญัติ

  ข้อได้เปรียบของพระราชบัญญัติควบคุมอาคารที่นอกเหนือไปจากความเป็นมาตรการ

---

5 รายละเอียดเพิ่มเติมกฎกระทรวงฉบับที่ 22 (พ.ศ. 2527) และกฎกระทรวงฉบับที่ 15 (พ.ศ. 2529) ที่ออกตามความในพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522

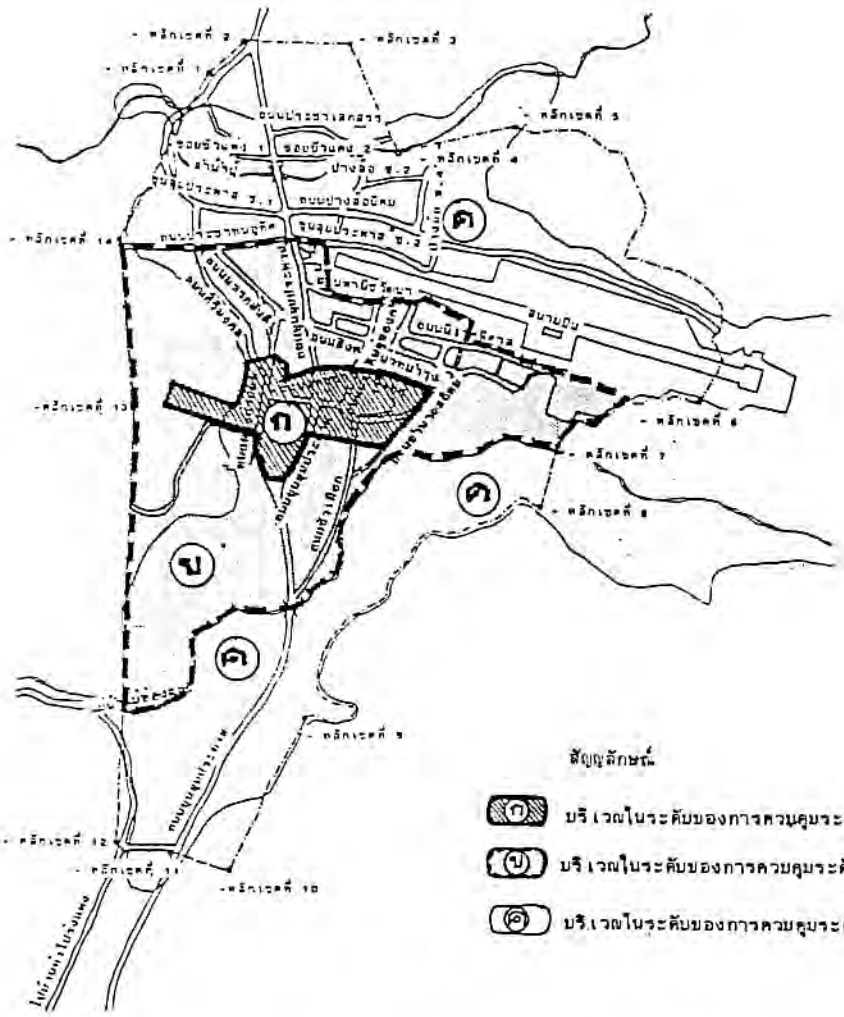

แผนที่ 17.1 แสดงระดับความเข้มในการควบคุมเพื่อให้เป็นตามแผนที่วางไว้สำหรับชุมชนเมืองแม่ฮ่องสอน

การศึกษาเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเมืองแม่ฮ่องสอนและบริเวณเกี่ยวเนื่อง
โดย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
6 แผนที่เขตเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน

น.

ที่มา : เทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน

ควบคุมกำกับดูแลและที่ให้กับส่วนที่อยู่นอกอาการแล้วสำหรับส่วนที่อยู่ภายในอาคารยังสามารถเข้าไปดำเนินการได้ในระดับที่ลึกพอสมควรคือ สามารถควบคุมกำกับดูแลในเรื่องของการใช้ประเภทของวัสดุ สี รูปแบบตลอดไปจนถึงรายละเอียดทางสถาปัตยกรรมได้ด้วย โดยเหตุนี้มาตรการควบคุมกำกับดูแลที่อาศัยพระราชบัญญัติฉบับนี้จึงเป็นมาตรการทางกฎหมายที่ใช้ได้ผลค่อนข้างดีและดูเหมือนจะเป็นเครื่องมือที่ดีที่สุดในช่วงเวลาปัจจุบันต่อการบริหารแผน

พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 เป็นมาตรการควบคุมกำกับดูแลอีกฉบับหนึ่งที่มุ่งคุ้มครองดูแลบริเวณที่อยู่นอกขอบเขตมาตรการควบคุมกำกับดูแลของพระราชบัญญัติอื่น และมุ่งการคุ้มครองดูแลที่ทันการโดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อมสามารถประกาศเขตพื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมด้านศิลปกรรม ซึ่งควบคุมนับได้ตั้งแต่การใช้ประโยชน์ที่ดิน กิจกรรม การทำลายสภาพแวดล้อม การปลูกสร้างอาคาร ตลอดจนถึงการใช้อาคารถือเป็นมาตรการควบคุมกำกับดูแลในระดับหนึ่ง เขตพื้นที่คุ้มครองภายใต้พระราชบัญญัติฉบับนี้มีลักษณะผสมผสานเบ็ดเสร็จที่ให้การคุ้มครองดูแลในหลาย ๆ ด้านพร้อมกันและกำหนดให้ส่วนราชการที่มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับเรื่องที่ใช้บังคับปฏิบัติการให้เป็นไปตามมาตรการคุ้มครองนี้ ในการศึกษาถึงมาตรการทางกฎหมายที่จะนำมาใช้สำหรับการควบคุมกำกับดูแลในส่วนของชุมชนเมืองนอกจากจะอาศัย พ.ร.บ. การผังเมือง พ.ศ. 2518 ควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เป็นเรื่องใหญ่ไล่ไปถึง พ.ร.บ. ควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522 ที่ควบคุมสร้างความกลมกลืนมากน้อยแตกต่างกันแล้ว ยังสามารถอาศัย พ.ร.บ. ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 เข้าดูแลทับเขาไปอีกชั้นหนึ่งในบางบริเวณที่มีความล่อแหลมต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม เช่น สภาพธรรมชาติที่ห่อหุ้มตัวชุมชนสำหรับมาตรการควบคุมกำกับดูแลชุมชนเมืองแม่ฮ่องสอนพิจารณาเห็นว่าภายในเขตเทศบาลสามารถอาศัยพระราชบัญญัติควบคุมอาคารฯ รวมทั้งพระราชบัญญัติฉบับอื่น ๆ ริเริ่มดำเนินการในเรื่องเทศบัญญัติมาบริหารจัดการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ซึ่งก็จะเป็นการให้ท้องถิ่นที่ทราบเข้าใจปัญหาดีได้เป็นผู้แก้ไขปัญหาเองอีกทั้งสอดคล้องกับหลักการของการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น ส่วนพื้นที่นอกเขตเทศบาลทั้งส่วนที่อยู่ในเขตผังเมืองรวมและพื้นที่ ซึ่งพิจารณาว่ามีความหล่อแหลมต่อการเปลี่ยนแปลงการทำลายสภาพแวดล้อมฯ เข้าดูแลซึ่งก็จะช่วยให้ขอบเขตของพื้นที่ในการดูแลมีความชัดเจน สะดวกต่อการปฏิบัติงานอีกทั้งให้สอดคล้องกับหลักการที่จะให้พื้นที่นอกเขตของการปกครองส่วนท้องถิ่นได้รับการคุ้มครองดูแลจากราชการส่วนกลาง

พระราชบัญญัติทั้ง 3 ที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนี้ถือเป็นมาตรการควบคุมกำกับดูแลหลัก ๆ ที่เสนอแนะสำหรับชุมชนแม่ฮ่องสอนแห่งนี้ อย่างไรก็ตามยังมีพระราชบัญญัติฉบับอื่นที่มีความเกี่ยวข้องซึ่งอาจต้องอาศัยใช้เป็นมาตรการกำกับดูแลควบคุมพร้อม ๆ กันไปด้วยเช่น พระราชบัญญัติฉบับอื่นที่มีความเกี่ยวข้องซึ่งอาจต้องอาศัยใช้เป็นมาตรการกำกับดูแลควบคู่ พร้อม ๆ กันไปด้วยเช่นพระราชบัญญัติเวณคืนอสังหาริทรัพย์ พ.ศ. 2530 พระราชบัญญัติ เทศบาล พ.ศ. 2496 ในการดำเนินการเพื่อวางมาตรการควบคุมกำกับดูแลสำหรับกรณีศึกษานี้ได้อาศัยพระราชบัญญัติทั้ง 3 ในลักษณะดังนี้ คือ พระราชบัญญัติการผังเมืองฯ ควบคุมกำกับดูแลด้านการใช้ประโยชน์ที่ดิน พระราชบัญญัติควบคุมอาคารในเรื่องทั้งภายใน และภายนอกอาคารที่สามารถดูแลได้ถึงในเรื่องของความกลมกลืนโดยเน้นใช้เฉพาะพื้นที่ในเขตเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน ส่วนพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่สามารถคุ้มครองในหลายด้าน ๆ ใช้ควบคุมกำกับดูแลนอกเขตเทศบาล

ในการวางมาตรการควบคุมกำกับดูแลการพัฒนาซึ่งก็หมายถึงการปลูกสร้างอาคาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่ของความเข้มในการผสมกลมกลืนที่มีความแตกต่างไม่เท่ากันนั้น กำหนดได้เป็นบริเวณฯ โดยพิจารณากำหนดในเรื่องใหญ่ ๆ ที่เป็นรูปทรงไปจนถึงเรื่องรายละเอียดได้ดังต่อไปนี้

พื้นที่บริเวณ ก.

รูปทรงอาคาร

- ให้เป็นอาคารที่มีหลังคาทรงจั่วหรือหลังคาทรงปั้นหยามีความสูง จากพื้นดินถึงยอดผนังหรือยอดฝ้าด้านที่สูงที่สุด 12.00 ม. ไม่รวมส่วนของผนังที่เป็นส่วนโครงสร้างหลังคา (ป้องกันมิให้เป็นอาคารที่มีความสูงมาก และเป็นอาคารที่มีขนาดใหญ่ โดยให้มีความสูงระดับเดียวกับอาคารที่ปลูกสร้างใกล้โบราณสถานและศาสนสถานภายในเขตชุมชนเมืองเชียงใหม่ [6])
- หลังคาทรงมนิลาหรือหลังคาทรงปั้นหยาให้มีความลาดชันด้วยมุมที่ไม่น้อยกว่า 30° โดยกำหนดให้ช่วงกว้างของหลังคาช่วงหนึ่ง ๆ กว้างไม่เกิน 12.00 ม.

ระยะสัดส่วนอาคาร

- มีความลึกของอาคารหรือส่วนกว้างไม่เกิน 16.00 ม.
- ในกรณีที่ปลูกสร้างเป็นอาคารประเภทตึกแถวหรือห้องแถว ให้ด้านที่เรียงประกอบกันขึ้นเป็นคูหามีความกว้างได้ไม่เกิน 32.00 ม. [7]

ระยะภายนอกอาคาร

- อาคารแต่ละหลังให้มีระยะห่างกันไม่น้อยกว่า 4.00 ม.
- ในกรณีที่ปลูกสร้างเป็นอาคารประเภทตึกแถวหรือห้องแถวให้มีระยะห่างของด้านข้างจากเขตที่ดินไม่น้อยกว่า 3.00 ม. กรณีที่ปลูกสร้างในที่ดินแปลงเดียวกันก็ให้มีระยะห่างระหว่างอาคารไม่น้อยกว่า 6.00 ม. (ประสงค์ให้ตึกแถวที่มีขนาดมวลปริมาณมากกว่าบ้านพักอาศัยแยกห่างออกจากกันได้ที่ว่างเพิ่มขึ้น และเพื่อให้สอดคล้องกับร่างกฎกระทรวงฯ ควบคุมอาคาร ที่กำหนดให้อาคารต้องเว้นระยะห่างจากแนวเขตที่ดิน 3.00 ม. โดยจะมีช่องเปิดของประตูหน้าต่างหรือไม่ก็ตาม รวมถึงพิจารณาเพื่อให้สอดคล้องกับข้อกำหนดเกี่ยวกับจัดสรรที่ดิน พ.ศ. 2535 ที่กำหนดให้เว้นช่องว่างระหว่างแปลงที่ดิน 4.00 ม. สำหรับบ้านแถวละ 6.00 ม. สำหรับอาคารพาณิชย์)
- ให้พื้นที่อันประกาศจากอาคารปกคลุมดินไม่น้อยกว่าร้อยละ 30[8] (มีความประสงค์ที่จะควบคุมความหนาแน่นให้อยู่ในระดับปานกลาง อีกทั้งต้องการกำกับให้อาคารถูกแยกออกจากกัน ไม่ปรากฏเห็นยาวต่อเนื่องจนก่อให้เกิดผลเสียต่อขนาดสัดส่วนอาคารโดยรวมของเมืองที่เป็นอาคารขนาดเล็ก)

รายละเอียดอื่น ๆ

- ส่วนของหลังคาที่เอียงลาดให้มุงหรือปิดทับด้วยวัสดุมุงชนิดแผ่นซ้อนทับกัน (กระเบื้องดินเผา กระเบื้องคอนกรีต กระเบื้องซิเมนต์ หรือวัสดุอย่างอื่นที่ให้สีน้ำตาลแดง (TERRA-COTTA) สีน้ำตาลสีซิเมนต์ (หรือสีใกล้เคียง) ขนาดความยาวของวัสดุมุงไม่เกิน 60 ซม.
- ไม่ใช้วัสดุบุผิวอาคารหรือการทาสีที่มีลักษณะฉูดฉาด (มีความประสงค์ที่จะควบคุมความผสมกลืนในระดับสูงจึงควบคุมสีมิให้ฉูดฉาด ในขณะเดียวกันก็ช่วยให้สถานที่สำคัญ ศาสนสถานมีความเด่นขึ้น ความผสมกลมกลืนของหลังคาซึ่งเป็นสิ่งปรากฏอันสำคัญสังเกตุได้ชัดให้มีกลมกลืนในเรื่องของมีสีสัน และความรู้สึกละเอียดของ (TEXTURE) ที่ใกล้เคียงกัน
- ห้ามมิให้มีป้ายเว้นแต่ป้ายชื่อถนนตรอกซอย ป้ายทางราชการ ป้ายเพื่อการเลือกตั้งหรือป้าย

---

[6] รายละเอียดพื้นดินเพิ่มเติม กฎกระทรวงฉบับที่ 24 (พ.ศ. 2534) ออกตามความในพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522

[7] จากการศึกษาถึงการควบคุมขนาดปริมาตรของอาคารมิให้มีบทบาทใหญ่โตเกินความเหมาะสมกันย่านของโครงการจัดทำแผนการจัดการอนุรักษ์และปรับปรุงสภาพแวดล้อมเมืองเก่ากำแพงเพชร ที่ได้เสนอไว้ต่อสำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม 32.00 ม. สำหรับพื้นที่ปรับเปลี่ยนอาจกำหนดให้ต่ำกว่าได้ระหว่าง 24.00 - 32.00 ม. แต่ในพื้นที่

[8] อัตราส่วนพื้นที่ว่างอันปราศจากอาการปกคลุมดินร้อยละ 30 เป็นอัตราส่วนของที่ว่างที่ใช้กับอาคารประเภทพักอาศัยทั่ว ๆ ไป และใช้กับบางพื้นที่ของกรุงเทพมหานครที่ไม่ต้องการให้มีความหนาแน่น

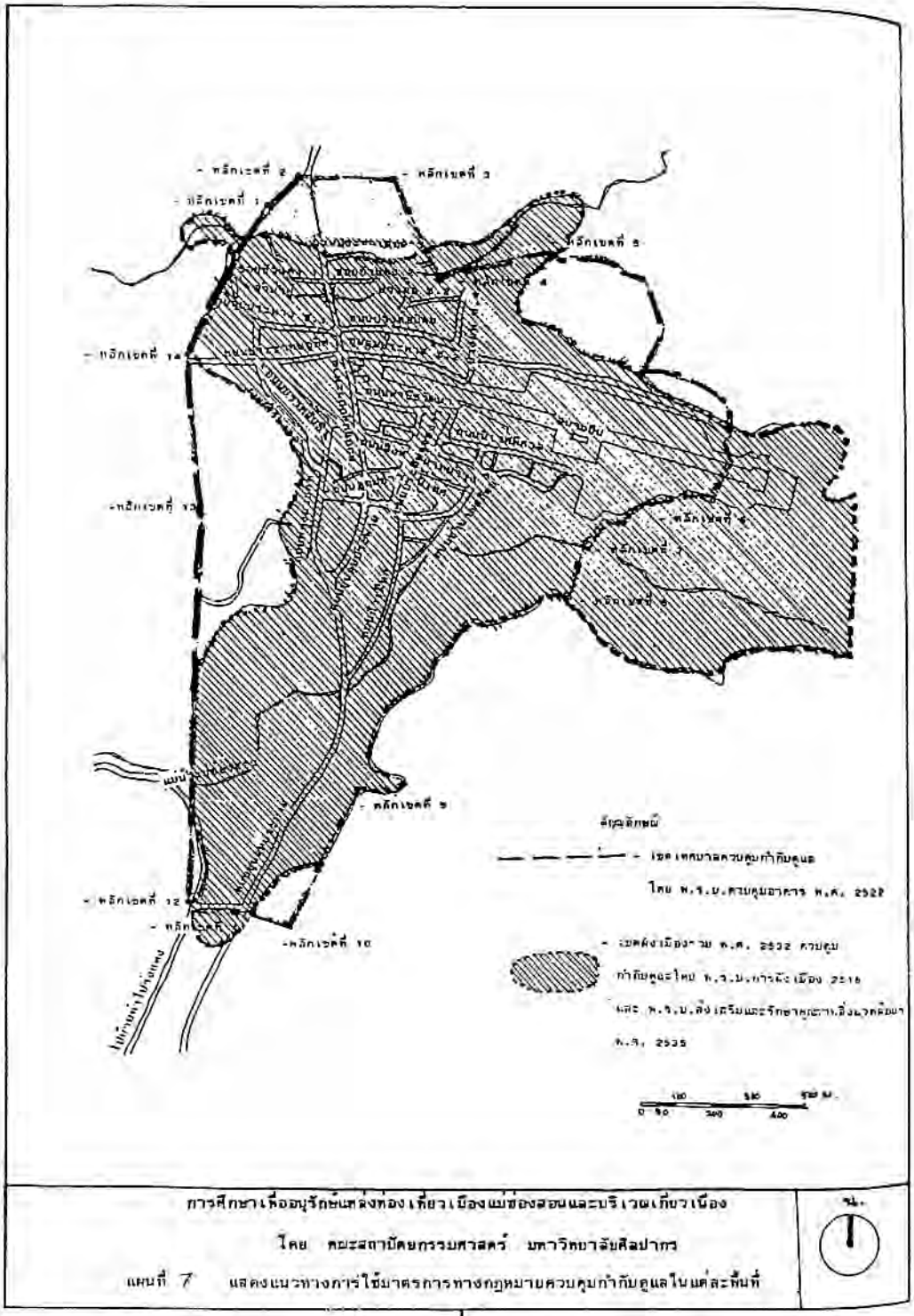

การศึกษาเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเมืองแม่ฮ่องสอนและบริเวณเที่ยวเมือง

โดย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

แผนที่ 7 แสดงแนวทางการใช้มาตรการทางกฎหมายควบคุมกำกับดูแลในแต่ละพื้นที่

ที่มา : เทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน

ชื่อสถานประกอบกิจการที่มีพื้นที่รวมกันไม่เกิน 3 ตารางเมตร (มีความประสงค์จะควบคุมความกลมกลืนในระดับสูง และป้องกันความขัดแย้งอันฉูดฉาดของฝ้ายโฆษณาขนาดใหญ่ที่กำลังก่อผลกระทบให้กับพื้นที่สำคัญในหลายชุมชนเมือง จึงควบคุมป้ายด้วยโดยอาศัยแนวทางเดียวกับมาตรการที่ใช้กับเกาะรัตนโกสินทร์)

พื้นที่บริเวณ ข.

รูปทรงอาคาร

- ให้เป็นอาคารที่มีหลังคาทรงจั่วหรือหลังคาทรงปั้นหยามีความสูงจากพื้นดินถึงยอดผนังหรือยอดฝาด้านที่สูงที่สุด 16.00 ม. โดยไม่รวมส่วนของผนังที่เป็น ส่วนโครงสร้างหลังคากำหนดให้มีความสูงได้ไม่เกิน 5 ชั้น
- หลังคาทรงมนิลาทรงจั่วหรือหลังคาทรงปั้นหยาให้มีความลาดชันด้วยมุมที่ไม่น้อยกว่า 30° โดยกำหนดให้ช่องว่าง ของหลังคา โดยกำหนดให้ช่วงกว้างของหลังคาช่วงหนึ่งไม่เกิน 12.00 ม.

ระยะสัดส่วนอาคาร

- มีความลึกของอาคารหรือส่วนกว้างไม่เกิน 16.00 ม.
- ในกรณีที่ปลูกสร้างเป็นอาคารประเภทตึกแถวหรือห้องถว ให้ด้านที่เรียงประกอบกันขึ้นเป็นคูหามีความกว้างได้ไม่เกิน 32.00 ม.
  (ประสงค์ให้เป็นหน่วยอาคารขนาดเล็ก แต่เป็นพื้นที่ ข. ที่ความเข้มในการควบคุมลดลง ผ่านปรนให้อาคารมีสัดส่วนาวเพิ่มขึ้นพอเหมาะคุ้มค่ากับการลงทุนปลูกสร้างในบริเวณย่านการค้าบริการของเมือง)

ระยะภายนอกอาคาร

- อาคารแต่ละหลังให้มีระยะห่างกันไม่น้อยกว่า 4.00 ม.
- ในกรณีที่ปลูกสร้างเป็นอาคารประเภทตึกแถวหรือห้องแถวให้มีระยะห่างของด้านข้างจากเขตที่ดินไม่น้อยกว่า 3.00 ม. กรณีที่ปลูกสร้างในที่ดินแปลงเดียวกันก็ให้มีระยะห่างระหว่างอาคารไม่น้อยกว่า 6.00 ม.
- ให้มีพื้นที่อันปราศจากอาคารปกคลุมดินไม่น้อยกว่าร้อยละ 30

รายละเอียดอื่น ๆ

- ส่วนของหลังคาที่เอียงลาดให้มุงหรือปิดทับด้วยวัสดุสมุงชนิดผ่นซ้อนทับกัน (กระเบื้องดินเผา กระเบื้องคอนกรีต กระเบื้องซีเมนต์ หรือวัสดุอย่างอื่น ที่ให้สีน้ำตาลแดง สีน้ำตาล สีซีเมนต์ (หรือสีใกล้เคียง) ขนาดความยาววัสดุมุงไม่เกิน 1.20 ม.
- ไม่ใช้วัสดุบุผิวอาคารหรือการทาสีที่มีลักษณะฉูดฉาด
- อนุญาตให้มีป้ายที่มีพื้นที่รวมกันไม่เกิน 3 ตารางเมตร

พื้นที่บริเวณ ค.

รูปทรงอาคาร

- ให้เป็นอาคารที่มีความสูงจากพื้นดินถึงยอดผนังหรือยอดฝาด้านที่สูงที่สุด 16.00 ม. โดยไม่รวมส่วนบนของผนังที่เป็นส่วนโครงหลังคา กำหนดให้มีความสูงได้ไม่เกิน 5 ชั้น

ระยะสัดส่วนอาคาร

- มีความลึกของอาคารหรือส่วนกว้างไม่เกิน 16.00 ม.
- มีความยาวด้านยาวที่สุดไม่เกิน 40.00 ม.

ระยะภายนอกอาคาร

- อาคารแต่ละหลังให้มีระยะห่างกัน ไม่น้อยกว่า 4.00 ม.
- ในกรณีที่ปลูกสร้างเป็นอาคารประเภทตึกแถวหรือห้องแถวให้มีระยะห่างของด้านข้างจากเขตที่ดินไม่น้อยกว่า 3.00 ม. กรณีที่ปลูกสร้างในที่ดินแปลงเดียวกันก็ให้มีระยะห่างระหว่างอาคารไม่น้อยกว่า 6.00 ม.
- ให้มีพื้นที่ว่างชันปราศจากอาคารปกคลุมดินไม่น้อยกว่าร้อยละ 30

รายละเอียดอื่น ๆ

- ไม่ใช้วัสดุบุผิวอาคารหรือการทาสีที่มีลักษณะฉูดฉาด
- อนุญาตให้มีป้ายที่มีพื้นที่รวมกันไม่เกิน 5 ตารางเมตร

จากรูปทรงระยะสัดส่วนอาคาร ระยะภายนอกอาคารตลอดจนรายละเอียดอื่น ๆ ที่ได้เสนอไว้สำหรับ พื้นที่ ก. ข. และ ค. ชุมชนเมืองแม่ฮ่องสอนข้างต้นทั้งหมดนี้สามารถใช้ควบคุมกำกับดูแลนับจากเรื่องใหญ่ ๆ ไปจนถึงส่วน ย่อย ๆ ได้ ซึ่งยังมิได้ปรากฏในรูปของกฎหมายโดยรูปทรง ระยะสัดส่วนอาคารฯ ที่ระบุเอาไว้ ในแต่ละบริเวณนี้จะนำไปสู่การสร้างเป็นมาตรการทางกฎหมายที่เหมาะสมต่อการนำไปใช้ต่อไปตามฐานอำนาจของพระราชบัญญัติที่นำมาใช้ตลอดจนภายในภายนอกพื้นที่ปกครองดูแลแตกต่างกัน

4.2 กรณีศึกษาการพัฒนา ปรับปรุง และอนุรักษ์ แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

แหล่งท่องเที่ยวซึ่งเกิดจากปรากฏการณ์ทางธรณีวิทยาของธรรมชาติ เช่น น้ำตก ถ้ำ บ่อน้ำร้อน และ อื่น ๆ นั้น ให้ทั้งความสวยงาม ความพิศวง มหัศจรรย์ ในสิ่งที่ธรรมชาติสรรค์สร้าง ตลอดจนความรู้สึกร่มเย็น สงบเรียบทางใจ ที่ยากจะหาสิ่งก่อสร้างใด ๆ ที่เกิดจากฝีมือของมนุษย์เทียบเท่าได้ สิ่งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติเหล่านี้ใช้เวลาสร้างสมด้วยกลไกที่สลับซับซ้อนของสิ่งมีชีวิตในธรรมชาติเป็นระยะเวลานาน บางแห่งบางชนิดใช้เวลาสรรค์สร้างกว่าพันปี จึงจะปรากฏ ดังที่พบเห็นในปัจจุบัน ในขณะเดียวกันแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีค่าเหล่านี้ ก็เป็นสิ่งที่เปราะบางง่ายต่อการถูกทำลาย และยากที่จะสร้างทดแทนขึ้นมาให้ดีได้ดังเดิม หากขาดการดูแลรักษาและใช้งานอย่างถูกต้องเหมาะสม ดังนั้นในการเปิดแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติเพื่อรับนักท่องเที่ยวเข้าไปชม จึงเป็นความรับผิดชอบของทุกฝ่ายที่จะต้องให้ความร่วมมือช่วยกันดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติเหล่านี้ที่เปรียบเสมือนมรดกอันล้ำค่าของมนุษย์ชาติเอาไว้ให้นานเท่าที่จะทำได้

หลักการออกแบบ พัฒนา และปรับปรุง แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ในการออกแบบเพื่อพัฒนาและปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติต่าง ๆ ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน คณะผู้วิจัยฯ ยึดหลักการดังต่อไปนี้

ก. คงสภาพธรรมชาติและลักษณะเฉพาะที่เป็นจุดเด่นของแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาตินั้น ๆ ให้ได้มากที่สุด

ข. การพัฒนา ปรับปรุงใด ๆ ที่เป็นการเพิ่มเติมเสริมแต่ง จะต้องเป็นการช่วยเสริมลักษณะเฉพาะที่เป็นจุดเด่นของแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ ตามลักษณะธรรมชาติดั้งเดิม

ค. ต้องคำนึงถึงสวัสดิภาพและความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว

ง. จัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวตามความเหมาะสมของขนาดพื้นที่ โดยมีความกลมกลืนต่อเนื่องกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติ

วัตถุประสงค์และเป้าหมายในการออกแบบ พัฒนา ปรับปรุง และอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ

ก. เพื่อคงสภาพธรรมชาติของแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติเอาไว้ ในขณะที่นักท่องเที่ยวมีปริมาณเพิ่มขึ้น

ข. เพื่อชลอการเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของแหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้ ด้วยการจัดวางแผนผังตลอดจนแนวทางในการปรับปรุงที่มีความเป็นไปได้ และสามารถปรับให้เข้ากับสภาพความเป็นจริง

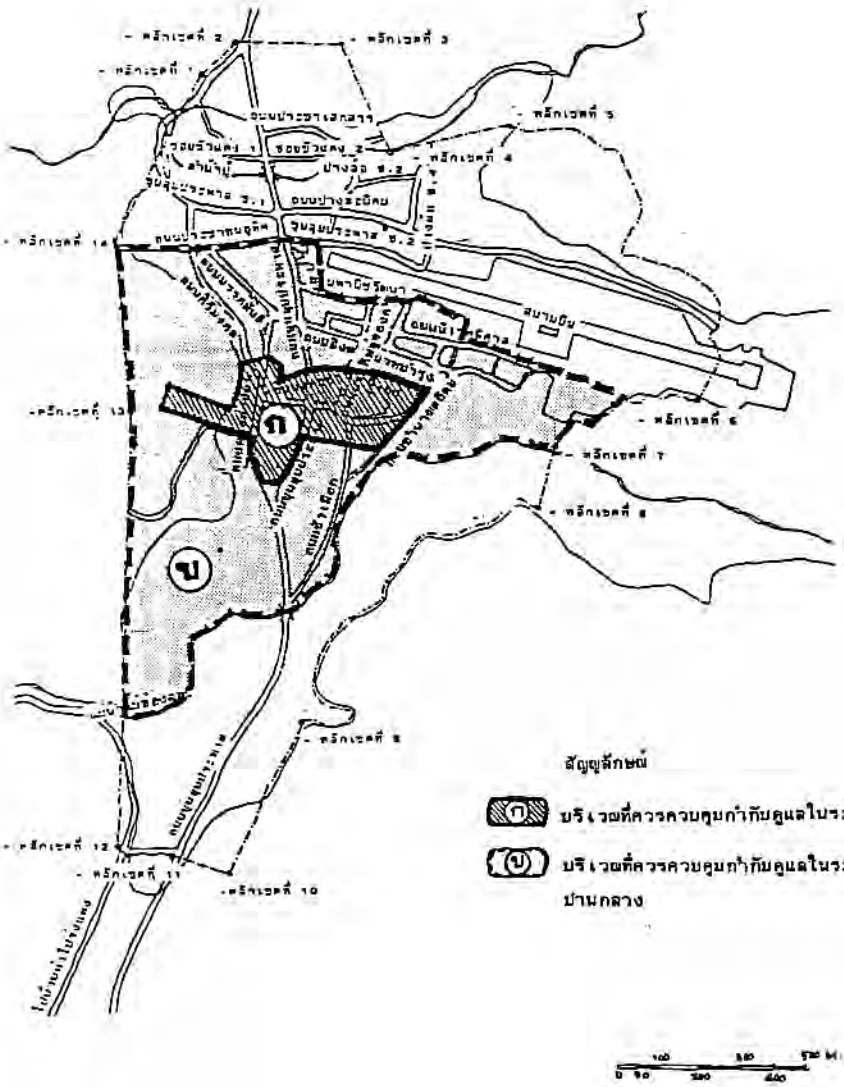

การศึกษาเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเมืองแม่ฮ่องสอนและบริเวณเที่ยวเนื่อง

โดย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

แผนที่ 8 บริเวณที่ควรควบคุมกำกับดูแลการพัฒนาของชุมชนเมืองแม่ฮ่องสอน

ค. เพื่ออำนวยความสะดวกและความปลอดภัยให้แก่นักท่องเที่ยว

ทฤษฎีและหลักการที่ทำมาใช้ในการออกแบบ พัฒนา และปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ

นอกจากทฤษฎีและหลักการพื้นฐานในการออกแบบ วางผังทั่วไปแล้วการออกแบบพัฒนาและปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติได้อาศัยแนวทางในการทำงานจาก

ก. คู่มือการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทน้ำตก โดยคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เสนอต่อการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2527

ข. คู่มือการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทถ้ำ โดยคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เสนอต่อการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2528

การเลือกและรายชื่อแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติเพื่อทำกรณีศึกษา

เพื่อเป็นตัวอย่างในการออกแบบ ปรับปรุงและอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ คณะผู้วิจัยฯ ได้เลือกทำกรณีศึกษาแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่ได้รับคะแนนสูงสุดในแต่ละประเภท ๆ ละ 1 แห่ง ยกเว้นประเภทถ้ำ เนื่องจากถ้ำปลาและถ้ำน้ำลอดได้รับคะแนนเป็นอันดับหนึ่งและสองตามลำดับนั้น มีการพัฒนาในระดับที่ค่อนข้างสูง จึงเลือกทำกรณีศึกษากับถ้ำผีแมนที่ยังไม่ให้มีการพัฒนาใด ๆ แต่มีศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวค่อนข้างสูงมาก เนื่องจากอยู่ติดกับทางหลวงหมายเลข 1095 และไม่ไกลจากชุมชนเมืองปางมะผ้ามากนัก

รายชื่อแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่ทำกรณีศึกษา

- ประเภทน้ำตก ได้แก่ วนอุทยานน้ำตกผาเสื่อ อำเภอเมือง
- ประเภทถ้ำ ได้แก่ ถ้ำผีแมน กิ่งอำเภอปางมะผ้า
- ประเภทน้ำพุร้อน ได้แก่ โป่งน้ำร้อนท่าปาย อำเภอปาย
- ประเภทสถานที่ ได้แก่ ทุ่งบัวตองดอยแม่อูคอ อำเภอขุนยวม

– **กรณีศึกษาการออกแบบ พัฒนา ปรับปรุง แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ประเภทน้ำตก วนอุทยาน น้ำตกผาเสื่อ**

น้ำตกผาเสื่อและบริเวณโดยรอบรวมพื้นที่ประมาณ 2,500 ไร่ ได้รับการยกฐานะให้เป็นวนอุทยานน้ำตกผาเสื่อตั้งแต่ปี 2523 ภายใต้การดูแลของกรมป่าไม้

การเข้าถึง น้ำตกทั้งหมดในบริเวณที่เป็นกรณีศึกษาเกิดจากลำน้ำแม่สะงา ซึ่งมีต้นน้ำอยู่ในประเทศเมียนมาร์ ไหลผ่านเข้ามาในประเทศไทย และตัดกับทางหลวงหมายเลข 1266 ที่บริเวณใกล้กับทางเข้าพระตำหนักปางตอง จากนั้นไกลเลาะผ่านแนวชอกเขา ซึ่งมีการเปลี่ยนระดับความสูงที่แตกต่างกันเกิดเป็นน้ำตกปางตอง ซึ่งอยู่เป็นบริเวณต้นน้ำห่างจากน้ำตกผาเสื่อประมาณ 3 กม. ในระยะทางดังกล่าวนี้ลำน้ำจะไหลผ่านเข้ามายังอ่างเก็บน้ำ และฝายน้ำล้นของโครงการไฟฟ้าพลังน้ำแม่สะงา จากนั้นจึงไหลเป็นแนวคู่ขนานกับทางหลวงหมายเลข 1866 เข้าสู่บริเวณน้ำตกผาเสื่อ และจึงเข้าสู่บริเวณน้ำตกผาตั้ง และน้ำตกผาฮ่อม ซึ่งอยู่ตอนล่างเป็นระยะทางประมาณ 500 เมตร และ 800 เมตรจากน้ำตกผาเสื่อตามลำดับ ดังนั้นการเข้าสู่น้ำตกผาเสื่อ น้ำตกผาตั้งและน้ำตกผาฮ่อม จึงสามารถเข้าถึงได้โดยตรงจากเส้นทาง 1266 และก่อนที่เส้นทาง 1266 จะแยกเลี้ยวซ้ายขึ้นเนินเขาตรงกันข้ามกับบริเวณฝายน้ำล้น จะมีการปรับถมดินเป็นบริเวณกว้าง ซึ่งเกิดจากการก่อสร้างทางเส้นนี้ สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการจัดสร้างอาคารที่การศูนย์บริการนักท่องเที่ยวเพิ่มเติมจากที่ทำการและบ้านพักเจ้าหน้าที่วนอุทยานน้ำตกผาเสื่อเดิม ซึ่งตั้งอยู่บนเนินเขาเยื้องกับน้ำตกผาเสื่อประมาณ 200 เมตร

สำหรับการเข้าถึงน้ำตกปางตองในปัจจุบันต้องเดินผ่านเข้าไปในบริเวณที่เป็นฝายน้ำล้น เดินอ้อมเลียบตามขอบอ่างเก็บน้ำผ่านสวนสักและบริเวณสวนบริเวณลานกว้างซึ่งเป็นที่พักคนงานปลูกป่ารวมเป็นระยะทางเดินจากน้ำตกผาเสื่อประมาณ3 กิโลเมตร

สภาพการพัฒนาในปัจจุบัน ถึงแม้ว่าในบริเวณใกล้เคียงกับน้ำตกผาเสื่อจะมีน้ำตกอยู่หลายแห่งด้วยกัน แต่การพัฒนาที่ได้ดำเนินการไปแล้วอยู่ในระดับต่ำและมุ่งไปที่น้ำตกผาเสื่อเป็นหลัก ทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากกำลังคนที่จะดูแลรักษาประกอบกับทางหลวงหมายเลข 1266 อยู่ในระหว่างการปรับปรุงผิวจราจร จึงทำให้จำนวนนักท่องเที่ยวไม่สูงมาก การพัฒนาในปัจจุบันประกอบด้วย

1. ที่จอดรถ ประมาณ 10 คัน บนลานดินข้างทางไม่มีสัญญลักษณ์ชัดเจนว่าจอดขนานหรือตั้งฉากกับถนน
2. สุขา เป็นชนิดใช้รวมไม่แยกหญิงชาย จำนวน 2 ห้อง อาคารเป็นแบบชั่วคราว วัสดุก่อสร้างใช้สังกะสีเป็นหลัก โครงสร้างไม้
3. บันได ลงสู่ลานน้ำตกผาเสื่อ ลูกนอนพื้นดินอัดแน่น ลูกตั้งไม้ ราวบันไดไม้พร้อมที่นั่งพักชมวิวไม้
4. ทางเดิน เลียบไปกับลำน้ำแม่สะงาเหนือน้ำตกผาเสื่อ เป็นพื้นดินอัดแน่นบางช่วงมีสะพานไม้ถาวรข้ามธารน้ำขนาดเล็ก
5. บริเวณปิคนิค แยกจากทางเดินเป็นช่วง ๆ มีการจัดลานตั้งโต๊ะไม้ติดกับลำน้ำ พร้อมที่ทิ้งขยะเป็นระยะ

การออกแบบ พัฒนา ปรับปรุง วนอุทยานน้ำตกผาเสื่อ

การกำหนดขอบเขตการใช้ที่ดิน ในการพัฒนา ปรับปรุงน้ำตก 4 แห่ง ซึ่งได้แก่น้ำตกผาเสื่อ น้ำตกผาตั้ง น้ำตกผาอ่อม และน้ำตกปางตอง ตามลำแม่สะงา เป็นระยะทางประมาณ 5 กิโลเมตร ซึ่งอยู่ในเขตวนอุทยานน้ำตกผาเสื่อ มีลักษณะการใช้ที่ดินที่แตกต่างกันออกไป สามารถแยกและกำหนดขอบเขตการใช้ที่ดินได้ดังนี้

1. **พื้นที่ธรรมชาติ** เป็นพื้นที่ที่จะต้องรักษาทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ให้คงไว้หากจะมีการใช้พื้นที่บ้างก็ต่อเมื่อไม่มีผลเสียหายต่อธรรมชาติโดยรวม ได้แก่ บริเวณน้ำตกทุกแห่ง ซึ่งมีลักษณะเฉพาะของน้ำตกที่เป็นที่ดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว
2. **พื้นที่เพื่อการพัฒนา** เป็นพื้นที่จัดขึ้นสำหรับอำนวยความสะดวกสบายให้แก่นักท่องเที่ยว ตลอดจนการดำรงชีวิตความเป็นอยู่ของเจ้าหน้าที่ผู้ดูแล โดยใช้พื้นที่ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวและใกล้เคียง แต่ต้องเป็นพื้นที่ที่ทนทานต่อการดัดแปลงธรรมชาติและใช้ประโยชน์อย่างหนัก และอยู่ในพื้นที่ที่มีธรรมชาติที่ไม่สำคัญ ได้แก่

- พื้นที่ซึ่งเป็นที่ทำการแหล่งท่องเที่ยวและศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ประกอบไปด้วยที่จอดรถ ประชาสัมพันธ์ที่ทำงานเจ้าหน้าที่ ศูนย์ติดต่อสื่อสาร หน่วยรักษาความปลอดภัย ศูนย์บริการซ่อมแซมและบำรุงรักษา
- พื้นที่เพื่อการศึกษาหาความรู้ และการสื่อความหมายธรรมชาติกำหนดให้มีบริการให้ความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวกับนักท่องเที่ยวที่เข้าชม โดยการจัดบริเวณสำหรับการบรรยายพิเศษ บริเวณแสดงนิทรรศการที่เกี่ยวกับธรรมชาติในแหล่งท่องเที่ยว
- พื้นที่เพื่อการสาธารณูปโภคของนักท่องเที่ยว ได้แก่ ร้านอาหาร หรือภัตตาคาร ร้านขายของที่ระลึก ร้านเครื่องดื่ม เป็นต้น
- พื้นที่เพื่อการอยู่อาศัยของเจ้าหน้าที่ ได้แก่ บ้านพักอาศัยของเจ้าหน้าที่ ซึ่งดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยวแห่งนี้

ในการจัดพื้นที่เพื่อการพัฒนานี้ส่วนหนึ่งสามารถใช้บริเวณลานดินซึ่งเกิดจากปรับพื้นที่ว่างเครื่องมือจักรกล อุปกรณ์ก่อสร้างทาง ซึ่งมีขนาดประมาณ 5 ไร่ อยู่ตรงกันข้ามกับบริเวณฝายน้ำล้นเพื่อปลูกสร้างอาคารที่ทำการแหล่งท่องเที่ยวและศูนย์บริการนักท่องเที่ยว สำหรับบ้านพักเจ้าหน้าที่สามารถใช้ที่ทำการวนอุทยานน้ำตกผาเสื่อและบ้านพักเจ้าหน้าที่เดิม ซึ่งอาจจะมีการปลูกสร้างเพิ่มเติมบ้างตามจำนวนเจ้าหน้าที่

3. **พื้นที่เพื่อการใช้ประโยชน์ในกิจการพิเศษ** ในกรณีศึกษานี้พื้นที่ดังกล่าวได้แก่ บริเวณฝายน้ำล้น และอ่างเก็บน้ำโครงการไฟฟ้าพลังน้ำแม่สะงา ซึ่งอยู่ในความดูแลของกรมส่งเสริมพลังงาน กระทรวงวิทยาศาสตร์ จัดอยู่ในพื้นที่เพื่อการสาธารณูปโภคพิเศษ เพื่อบริการแก่ภายนอกแหล่งท่องเที่ยว

การแบ่งส่วนของพื้นที่ที่ทำการศึกษา

เนื่องจากบริเวณพื้นที่ที่ทำการศึกษากระจายตัวไปตามความยาวของลำน้ำแม่ละงา เป็นระยะทางกว่า 5 กิโลเมตร ในการวางผังบริเวณจะแบ่งพื้นที่ทั้งหมดออกเป็น 4 ส่วนใหญ่ ๆ ดังนี้

ก. **น้ำตกปางตอง** ได้แก่ บริเวณตัวน้ำตกและปลายน้ำตก อ่างเก็บน้ำ และพื้นที่โดยรอบด้านทิศตะวันออกและฝายน้ำล้นฯ

ข. **น้ำตกผาเสื่อ** ได้แก่ บริเวณส่วนที่มีการพัฒนาไปแล้วดังที่เห็นในสภาพปัจจุบัน ประมาณ 200 เมตร เหนือน้ำตกจนถึงบริเวณที่เป็นน้ำตกผาเสื่อ และลานตอนล่างใต้น้ำตก

ค. **น้ำตกผาตั้งและน้ำตกผาฮ่อม** ได้แก่บริเวณที่ต่อจากปลายน้ำตกผาเสื่อ ผ่านจุดที่เป็นน้ำตกผาตั้งไปจนถึงน้ำตกผาฮ่อมรวมระยะทางประมาณ 1 กิโลเมตร

ง. **ที่ทำการแหล่งท่องเที่ยว** (วนอุทยานน้ำตกผาเสื่อ) และศูนย์บริการนักท่องเที่ยววนอุทยานน้ำตกผาเสื่อ และบ้านพักเจ้าหน้าที่ ได้แก่ บริเวณที่อยู่ด้านทิศตะวันตกของทางหลวงหมายเลข 1226 นับตั้งแต่บริเวณที่อยู่ตรงกันข้ามกับฝายน้ำล้นฯ จนกระทั่งถึงบริเวณที่ทำการและบ้านพักเจ้าหน้าที่วนอุทยานฯ ในปัจจุบัน

การกำหนดกิจกรรมที่จะมีขึ้นในบริเวณพื้นที่ที่ทำการศึกษา

เนื่องจากเป้าหมายหลักในการพัฒนาปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยว คือการคงสภาพธรรมชาติของแหล่งท่องเที่ยวเอาไว้ให้ได้มากที่สุด ในขณะเดียวกันก็เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามาใช้บริเวณพื้นที่เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ โดยทำให้เกิดความเสียหายกับธรรมชาติในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวให้น้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ ดังนั้นเพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าว การกำหนดกิจกรรมที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ในบริเวณที่ทำการพัฒนาก็เป็นวิถีทางหนึ่งในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติเอาไว้ ในการกำหนดกิจกรรมในพื้นที่ที่ทำการพัฒนามีข้อพิจารณาด้วยดังนี้

1. **การกำหนดกิจกรรมและระดับการพัฒนาขึ้นอยู่กับ**

1.1 จำนวนผู้เข้ามาท่องเที่ยว โดยพิจารณาจาก

- ระดับความนิยม เฉพาะน้ำตกผาเสื่อมีผู้นิยมมาเที่ยวตลอดปี หากมีการเชื่อมเส้นทางเดินกับน้ำตกอีก 3 แห่ง คาดว่าปริมาณนักท่องเที่ยวจะมีเพิ่มมากขึ้น
- การเข้าถึงและระยะทาง สำหรับน้ำตกผาเสื่ออยู่ห่างจากตัวเมืองประมาณ 20 กิโลเมตร โดยใช้เส้นทาง 1095 และแยกเข้าทางหลวงหมายเลข 1266 สำหรับเส้นทางหลังนี้ได้มีการขยายผิวจราจรกว้างขึ้น และจะได้มีการเปลี่ยนผิวจราจรจากลูกรังเป็นแอสฟัสท์ในไม่ช้า
- อยู่บนเส้นทางท่องเที่ยว ทางหลวงหมายเลข 1266 จัดได้ว่าเป็นเส้นทางที่ผ่านแหล่งท่องเที่ยวหลายแห่ง นอกจากจะผ่านวนอุทยานน้ำตกผาเสื่อ ยังผ่านทางเข้าพระตำหนักปางตอง สวนสัตว์เปิดปางตอง (ในอนาคต) ทางแยกไปหมู่บ้านชายแดนรักไทย และสุดทางที่หมู่บ้านรวมไทย ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่อยู่ติดกับจุดผ่านแดนในอดีตระหว่างประเทศไทยกับประเทศเมียนมาร์
- ระยะเวลาที่นักท่องเที่ยวจะใช้ในบริเวณพื้นที่จากสภาพภูมิประเทศและขนาดของพื้นที่ที่จะทำการพัฒนานักท่องเที่ยวสามารถใช้เวลาได้ทั้งช่วงสั้นและช่วงยาว คืออาจจะเป็นจุดแวะพักเพื่อเดินทางต่อไปหรืออาจจะค้างแรกมตั้งเต็นท์

1.2 ความสามารถในการรองรับกิจกรรมของพื้นที่ที่ทำการพัฒนา เนื่องจากลักษณะของพื้นที่ที่จะทำการพัฒนามีลักษณะการกระจายตัวยาวไปตามลำน้ำแม่สะงา โดยเริ่มต้นจากน้ำตกปางตอง ผ่านอ่างเก็บน้ำและฝายน้ำล้นโครงการไฟฟ้าพลังน้ำแม่สะงา มาถึงน้ำตกผาเสื่อและต่อไปยังน้ำตกผาตั้ง และน้ำตกผาฮ่อมเป็นระยะทางไม่น้อยกว่า 5 กิโลเมตร ตลอดเส้นทางดังกล่าวมีทั้งพื้นที่ที่เปิดลานกว้างประมาณ 3 ไร่ ซึ่งปัจจุบันเป็นที่พักของคนงานปลูกป่า ซึ่งอยู่ตอนล่างของน้ำตกปางตอง และพื้นที่ว่างซึ่งมีความกว้างโดยเฉลี่ยประมาณ 30 เมตร ระหว่างถนนสายหลักกับลำน้ำแม่สะงา ตั้งแต่ระยะทาง 200 เมตรก่อนถึงน้ำตกผาเสื่อ จนถึงบริเวณน้ำตกผาฮ่อมรวมระยะทางไม่ต่ำกว่า 1.5 กิโลเมตร ดังนั้นพื้นที่ในการรองรับกิจกรรมสามารถที่จะกระจายตัวขยายไปตามลำน้ำแม่สะงา ไม่กระจุกตัวในที่แห่งใดแห่งหนึ่ง ซึ่งจะทำให้ลักษณะการใช้พื้นที่ไม่หนาแน่นจนเกินไปจนทำลายสภาพแวดล้อม

1.3 กำลังของหน่วยงานเพื่อรับภาระการดูแลรักษาภายหลังการพัฒนา เมื่อมีการพัฒนาปรับปรุงในแต่ละขั้นจำนวนบุคลากรก็น่าจะมีการเพิ่มตามขนาดของพื้นที่ซึ่งมีหลักเกณฑ์ถือปฏิบัติของทางราชการที่ได้วางไว้ อย่างไรก็ตามในการออกแบบพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวก็มีส่วนช่วยลดภาระดังกล่าวด้วยการออกแบบและวางระบบขององค์ประกอบที่จะง่ายต่อการดูแลรักษาสถานที่โดยใช้กำลังเจ้าหน้าที่ในจำนวนที่เหมาะสม

1.4 การกำหนดกิจกรรมและระดับการพัฒนา จากข้อ 1 ทำให้ทราบว่าพื้นที่ที่ทำการศึกษาสามารถเอื้ออำนวยต่อการพัฒนาในระดับสูง โดยนอกเหนือจากการมีกิจกรรมของการท่องเที่ยวน้ำตกโดยทั่วไป เช่น การนั่งเล่นและชมธรรมชาติ การรับประทานอาหารข้างลำน้ำ การว่ายน้ำ แล้วยังสามารถจัดกิจกรรมเสริมเพื่อแบ่งเบาความแออัดในบริเวณน้ำตก ซึ่งเป็นสาเหตุทำให้เกิดการเสื่อมโทรมกับสภาพธรรมชาติและบรรยากาศของการพักผ่อนเสียไปโดยการสร้างกิจกรรมเสริมในบริเวณส่วนอื่นเป็นการขยายเนื้อที่เพื่อการใช้สอยมากขึ้นแทนที่จะกระจุกตัวในบริเวณน้ำตกกิจกรรมที่จะกำหนดให้มีขึ้นในบริเวณพื้นที่ที่ทำการศึกษาได้แก่

- การว่ายน้ำ
- การพักผ่อน พูดคุย และรับประทานอาหาร
- การเดินขึ้นลงเพื่อสำรวจน้ำตก
- ทางเดินธรรมชาติ
- การตกปลา
- การพักแรม

ลักษณะการแบ่งเขตและการใช้พื้นที่ในบริเวณน้ำตก

ในบริเวณน้ำตกทั้ง 4 แห่ง ที่ทำการพัฒนาได้แบ่งเขตและการใช้พื้นที่ในบริเวณน้ำตกออกเป็น 4 เขตดังนี้

1. **เขตธรรมชาติ** ได้แก่ พื้นที่ซึ่งมีความเงียบสงบและมีลักาณะสภาพแวดล้อมเป็นธรรมชาติมากที่สุด ประกอบด้วย

ก. จุดที่เป็นตัวน้ำตก เป็นบริเวณที่มีความสำคัญที่สุด เป็นจุดที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาชม ในขณะเดียวกันก็เป็นบริเวณที่เปราะบางต่อการถูกทำลาย และมีความอันตรายค่อนข้างสูงต่อสวัสดิภาพของนักท่องเที่ยว ด้วยเหตุนี้จึงควรหลีกเลี่ยงที่จะใช้พื้นที่ในบริเวณนี้หากเป็นไปได้ เพื่อที่จะอนุรักษ์ธรรมชาติและจุดเด่นของน้ำตกเหล่านี้เอาไว้

ข. จุดชมน้ำตก ได้แก่ ส่วนที่อยู่ต่อเนื่องจากตัวน้ำตกที่สามารถมองเห็นความสวยของน้ำตกได้อย่างชัดเจน ส่วนใหญ่จะสามารถจัดจุดชมน้ำตกได้อย่างน้อย 2 จุด คือบริเวณต้นและปลายน้ำตก

ค. ส่วนที่เป็นธรรมชาติ คือบริเวณส่วนที่อยู่ต่อเนื่องจากตัวน้ำตกทั้งในส่วนต้นน้ำและปลายน้ำ สำหรับน้ำตกปางตองจะมีส่วนพื้นที่เป็นธรรมชาติล้วนอยู่ทางด้านฝั่งตะวันออกของลำน้ำ ส่วนทางด้านฝั่งตะวันตกจะเป็นบริเวณธรรมชาติที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวเดินชมได้ ในทางกลับกันเนื่องจากลักษณะภูมิประเทศที่แตกต่างออกไป น้ำตกผาเสื่อ น้ำตกผาตั้ง และน้ำตกผาย่อมจะมีบริเวณธรรมชาติพร้อมทางเดินอยู่ด้านทิศตะวันตกและบริเวณที่เป็นธรรมชาติล้วนทางด้านทิศตะวันออก

ง. ส่วนทางเดินเชื่อมต่อ ได้แก่ บริเวณที่จัดเป็นทางติดต่อระหว่างทางเท้าจากที่จอดรถมุ่งสู่ทิศทางที่ตั้งของน้ำตก กล่าวคือ เป็นจุดเชื่อมต่อระหว่างส่วนวุ่นวายกับความเงียบสงบ หรือเป็นส่วนที่อยู่ระหว่างส่วนบริการและตัวน้ำตก ในกรณีของน้ำตกปางตอง ส่วนทางเดินเชื่อมต่อค่อนข้างไกล ระหว่างทางจึงควรมีที่นั่งพักชมวิวเป็นระยะ ในขณะที่น้ำตกผาเสื่อ น้ำตกผาตั้ง และน้ำตกผาย่อม เนื่องจากข้อจำกัดในเรื่องขนาดของพื้นที่จึงทำให้ระยะทางเดินเชื่อมต่อนี้ค่อนข้างสั้น

2. **เขตบริการและควบคุม** ได้แก่ พื้นที่ซึ่งอยู่ระหว่างส่วนวุ่นวายและส่วนที่เงียบสงบเป็นพื้นที่ที่จะอำนวยความสะดวกในด้านข้อมูล ความรู้ และประชาสัมพันธ์ ตลอดจนเป็นจุดควบคุมและสังเกตการเข้าออกของผู้ที่เข้ามาใช้พื้นที่บริเวณน้ำตก ประกอบไปด้วย

ก. ส่วนบริการ ได้แก่ บริเวณจำหน่ายเครื่องดื่ม น้ำและของว่าง ตลอดจนห้องสุขาชาย - หญิง

ข. ส่วนควบคุมและประชาสัมพันธ์ ได้แก่ ที่ทำการขนาดเล็กของเจ้าหน้าที่ในการสังเกตการและให้ข่าวสารข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว ตลอดจนเป็นบริเวณที่ติดตั้งป้ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับน้ำตกและป้ายชื่อน้ำตก

เขตบริการและควบคุมกำหนดให้มีเพียง 4 จุด ดังนี้

- จุดที่ 1 บริเวณทางเข้าน้ำตกปางตอง
- จุดที่ 2 บริเวณเริ่มต้นสวนธรรมชาติของน้ำตกผาเสื่อ
- จุดที่ 3 บริเวณที่จอดรถระหว่างน้ำตกผาเสื่อและน้ำตกผาตั้ง
- จุดที่ 4 บริเวณที่จอดรถระหว่างน้ำตกผาตั้งและน้ำตกผาย่อม

3. **เขตเข้าถึง** ได้แก่บริเวณที่จอดรถของนักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นส่วนที่มีความวุ่นวายตลอดเวลา ดังนั้นตำแหน่งที่ตั้งจะต้องไม่ปิดบังทำลายภูมิทัศน์ของน้ำตก อีกทั้งตำแหน่งที่ตั้งจะต้องสามารถเข้าถึงน้ำตกได้อย่างสะดวก จึงกำหนดให้ที่จอดรถอยู่ระหว่างน้ำตกผาเสื่อและน้ำตกผาตั้ง 1 แห่ง และระหว่างน้ำตกผาตั้งและน้ำตกผาฮ่อมอีก 1 แห่ง โดยที่จอดรถ 2 แห่งนี้จะรับเฉพาะรถเก๋ง รถปิคอัพ และรถตู้เท่านั้น ส่วนรถโดยสารขนาดใหญ่ให้ไปจอดในพื้นที่จอดรถของศูนย์บริการนักท่องเที่ยวฯ เช่นเดียวกับร้านอาหารและร้านค้า กำหนดให้ไปอยู่รวมกันที่อาคารศูนย์บริการนักท่องเที่ยวฯ เนื่องจากมีข้อจำกัดของขนาดพื้นที่

ลักษณะการจอดรถเป็นการจอดตั้งฉาก โดยจอดแยกจากถนน ซึ่งเหมาะกับการจอดรถเป็นระยะเวลานานและมีความปลอดภัยค่อนข้างสูง ที่จอดรถซึ่งอยู่ใกล้กับน้ำตกนี้จะสามารถจอดรถได้ครั้งละ 20 คัน

องค์ประกอบและการใช้พื้นที่ของที่ทำการแหล่งท่องเที่ยวของศูนย์บริการนักท่องเที่ยววนอุทยานน้ำตกผาเสื่อ

ในบริเวณพื้นที่เพื่อการพัฒนานี้ประกอบไปด้วยองค์ประกอบดังต่อไปนี้

1. **อาคารที่ทำการแหล่งท่องเที่ยว** เป็นอาคารสูง 2 ชั้น โครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็กชั้นล่างจอดรถและเก็บของ ชั้นบนเป็นส่วนทำงาน ประกอบด้วยห้องหัวหน้าวนอุทยาน ห้องทำงานรวม ห้องประชุมเอนกประสงค์ ห้องวิทยุ ห้องสุขา พื้นที่อาคารทั้งหมด 200 ตารางเมตร

2. **อาคารศูนย์บริการนักท่องเที่ยว** เป็นอาคารชั้นเดียว โครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก ประกอบไปด้วยส่วนประชาสัมพันธ์ ห้องนิทรรศการ เอนกประสงค์ ห้องน้ำ พื้นที่อาคารทั้งหมด 200 ตารางเมตร

3. **อาคารร้านค้าและร้านอาหาร** ประกอบด้วยส่วนรับประทานอาหาร ครัว และร้านขายของที่ระลึก เป็นอาคารชั้นเดียวเปิดโล่ง พื้นที่อาคารประมาณ 300 ตารางเมตร

4. **ลานจอดรถ** ประกอบด้วยที่จอดรถโดยสารขนาดใหญ่ และที่จอดรถส่วนบุคคลสำหรับผู้ที่มาติดต่อและใช้บริการกับศูนย์ฯ นอกจากนี้ยังเป็นที่จอดรถสำหรับนักท่องเที่ยวที่จะเดินต่อไปยังน้ำตกปางตองอีกด้วย โดยลานจอดรถและถนนเป็นผิวทางราดยาง

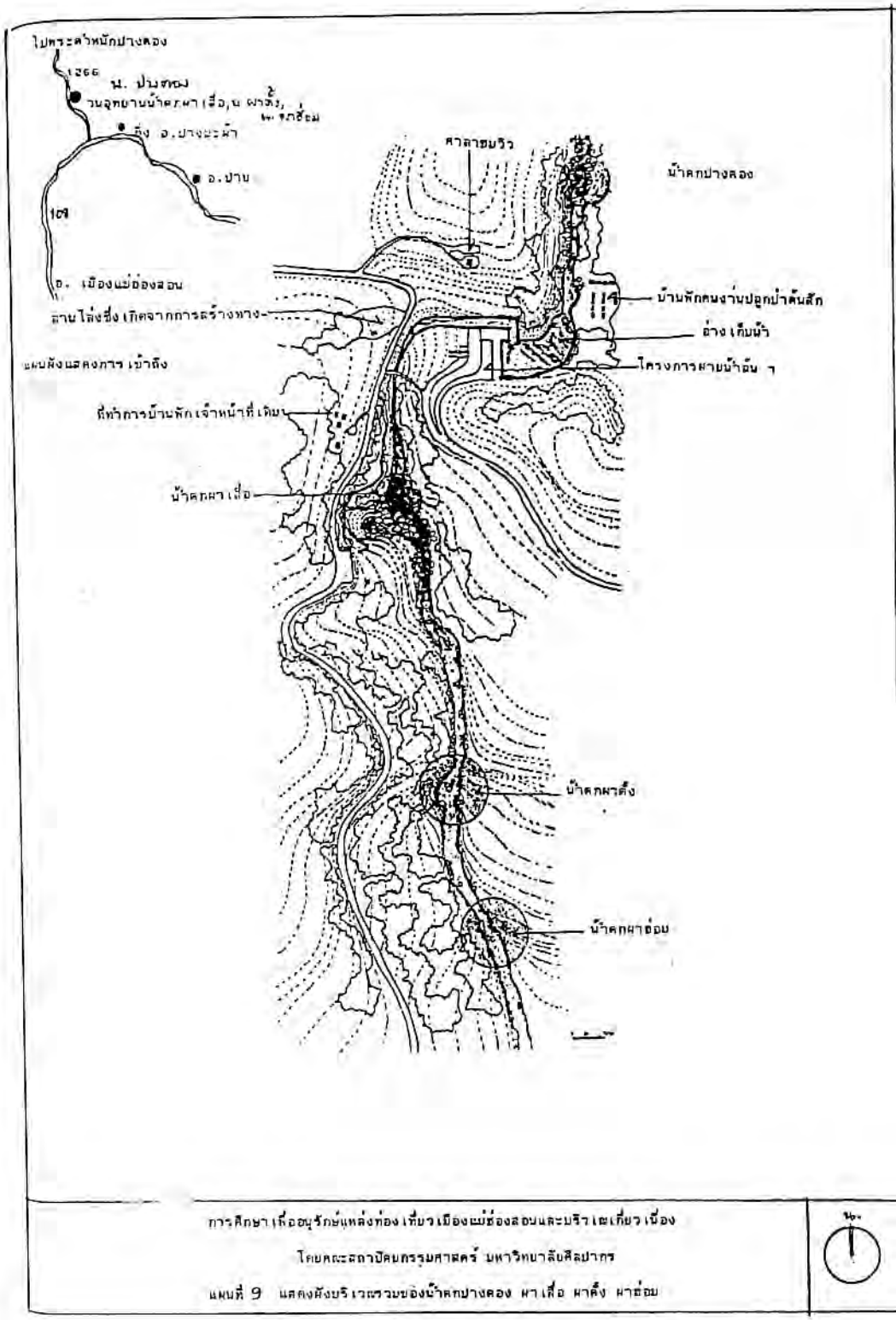

การศึกษาเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเมืองแม่ฮ่องสอนและบริเวณเกี่ยวเนื่อง

โดยคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

แผนที่ 9 แสดงขอบเขตรวมของน้ำตกปางตอง ผาเสื่อ ผาตั้ง ผาอ่อม

ที่มา จากการสำรวจของคณะผู้วิจัย

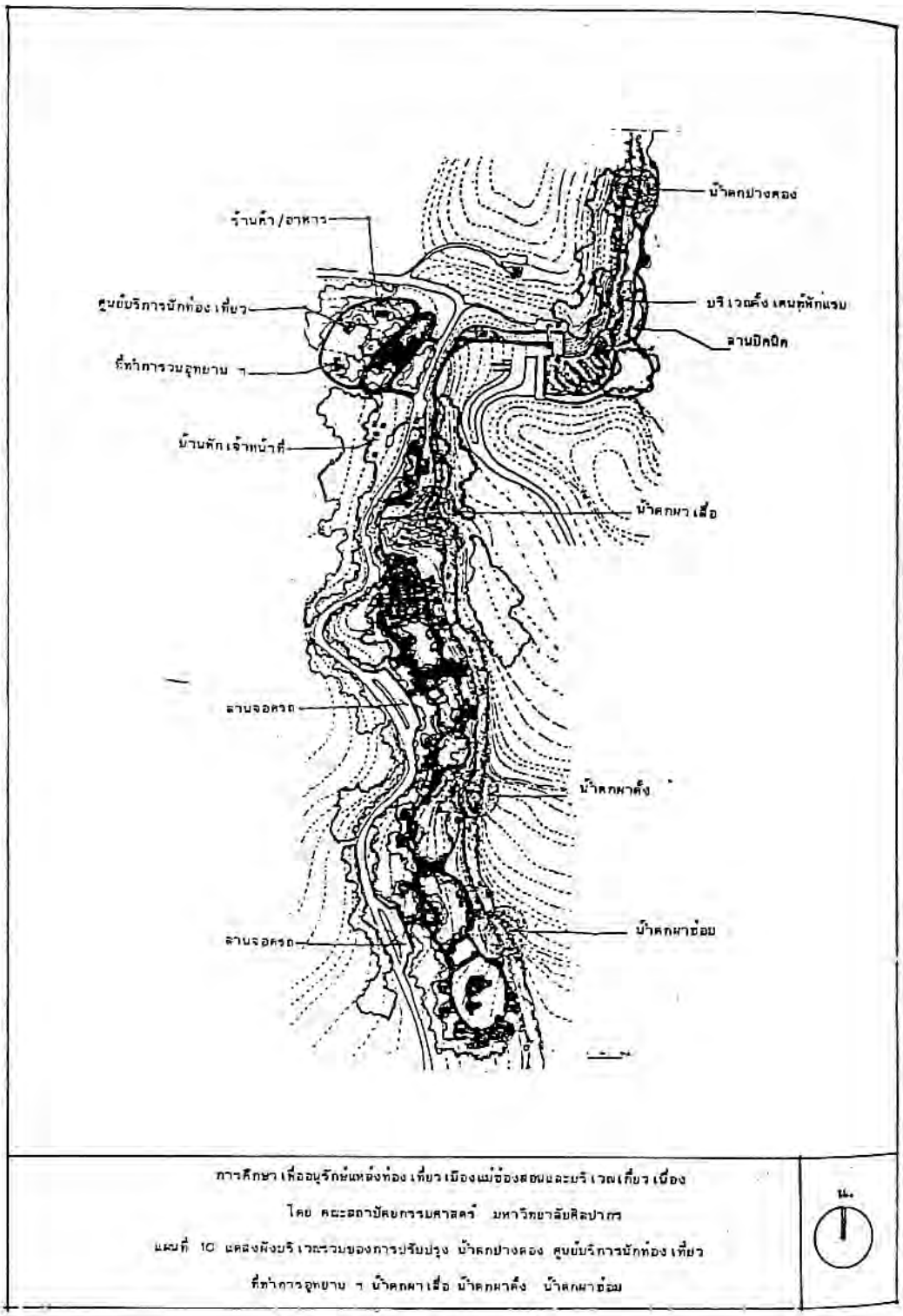

ที่มา จากการออกแบบปรับปรุง ของคณะผู้วิจัย

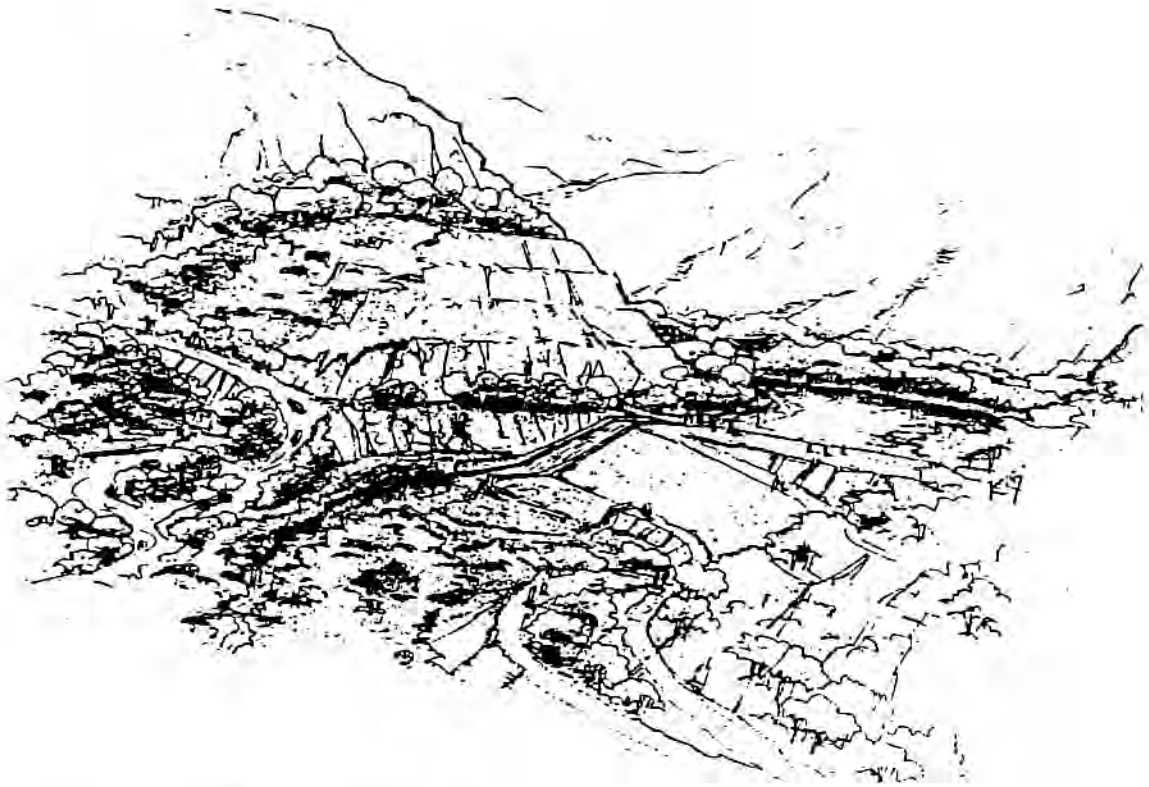

แสดงทัศนียภาพของศาลาชมวิว สะพานแขวน อ่างเก็บน้ำ และบางส่วนของศูนย์บริการ

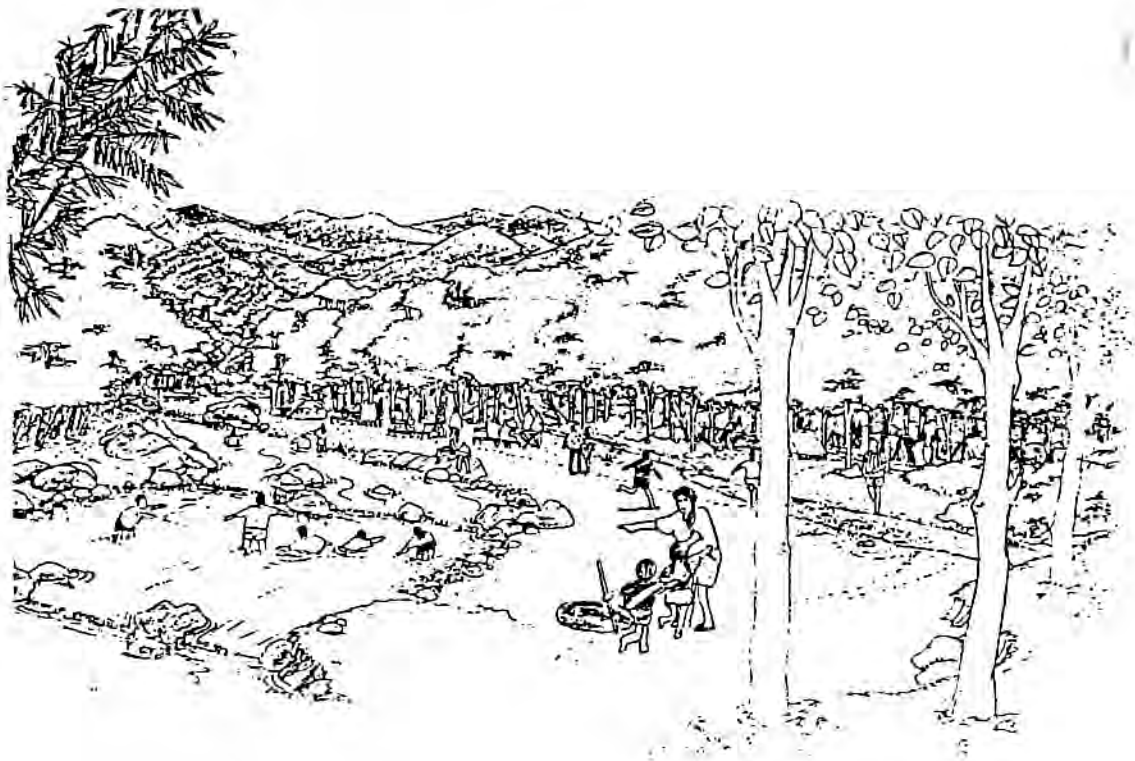

ทัศนียภาพแสดงบริเวณที่ตั้งเต็นท์พักแรม ลานปิคนิค และบริเวณอาบน้ำก่อนถึงน้ำตกปางตอง

4.3 การศึกษาเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวที่มีลักษณะเด่นทางวัฒนธรรมและประเพณี

4.3.1 กรณีศึกษาบ้านเมืองปอน อำเภอขุนยวม

4.3.1.1 ลักษณะเด่นของบ้านเมืองปอน

บ้านเมืองปอน อำเภอขุนยวม เป็นหมู่บ้านที่ยังคงสภาพสังคมวัฒนธรรมดั้งเดิมไว้อย่างเหนียวแน่น เป็นหมู่บ้านชาวไทยเชื้อสายไทยใหญ่ มีขนาดประมาณ 450 ครอบครัว อยู่ห่างจากอำเภอขุนยวมมาตามทางหลวง 108 ไปทางอำเภอแม่สะเรียงประมาณ 12 กิโลเมตร ลักษณะเฉพาะของการตั้งถิ่นฐานของบ้านเมืองปอนยังคงลักษณะการตั้งถิ่นฐานแบบประเพณี ซึ่งปัจจุบันหาดูได้ยากยิ่ง ลักษณะเฉพาะดังกล่าวประกอบด้วย

ก. กลุ่มหมู่บ้านตั้งถิ่นฐานยาวไปตามลำน้ำแม่ปอนซึ่งเป็นลำน้ำสายสำคัญของหมู่บ้านที่ใช้ในการชลประทานเพื่อการเกษตรของหมู่บ้าน

ข. แต่ละบ้านยังใช้น้ำบ่อที่ขุดขึ้นเอง ซึ่งเป็นน้ำใต้ดินที่สะอาดเพื่อการอุปโภคบริโภค และเก็บรักษาน้ำบ่อน้ำไว้อย่างดี มีการป้องกันความสะดวกอย่างถูกสุขอนามัยซึ่งแม้ว่าปัจจุบันจะมีน้ำประปาใช้แล้วก็ตาม ทุกบ้านมีอาคารคลุมบ่อน้ำซึ่งมีลักษณะของสถาปัตยกรรมแบบพื้นถิ่น

ค. ยังพบลักษณะของการแยกลำรางสาธารณะจากบ้านออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนระบายน้ำใช้แล้วส่วนภายในบริเวณบ้านและ"ลำเหมือง"[9] ที่ผ่านหน้าบ้านทุกบ้านซึ่งใช้ระบายน้ำฝนออกสู่ลำน้ำแม่ปอนและออกสู่ไร่นา

ง. ลักษณะการวางกลุ่มหมู่บ้านซึ่งกั้นสัดส่วนด้วยรั้วไม้ไผ่ประเภทดั้งเดิม 3 ประเภท คือ "รั้วสะลาบ" "รั้วตาแสง" และ "รั้วค่าว" ซึ่งให้บรรยากาศเดิมของเรือนไทยใหญ่แบบประเพณี

จ. แต่ละบ้านมีลานบ้าน "ข่วงบ้าน" ซึ่งใช้งานเอนกประสงค์และปลูกต้นไม้ทั้งไม้ดอกและไม้ผลล้อมรอบ

ฉ. แต่ละบ้านมียุ้งข้าว บ่อน้ำ และห้องอาบน้ำ "ต๊อมอาบน้ำ" บริเวณรอบ "ต๊อมอาบน้ำ" ปลูกไม้พุ่มเพื่อบังสายตา บริเวณใกล้ต๊อมอาบน้ำจะปลูกต้นชะพลู สะระแหน่ ผักคาวตอง ซึ่งมีกลิ่นฉุนไว้เพื่อประกอบอาหารที่มีกลิ่นคาวของเนื้อสัตว์และเลือด เช่น ลาบเลือดเป็นต้น ต้นไม้เหล่านี้จะดูดซับน้ำจากต๊อมอาบน้ำทำให้ไม่เสียประโยชน์

ช. ลักษณะของบ้านเรือนยังเป็นลักษณะเรือนดั้งเดิม คือเป็นเรือนเครื่องสับ ยกพื้นสูง หลังคาคลุมต่ำ คลุมทั้งบันได ชานบ้าน และเติ่น วัสดุมุงหลังคาใช้ใบตองตึง

ซ. การวางผังกลุ่มบ้านตามแนวยาวของลำน้ำแม่ปอนนี้ มีวัดสำคัญของหมู่บ้าน 3 วัด คือ วัดพระธาตุปูขุน และวัดพระธาตุปลายดอยอย่างทางเหนือและใต้ของหมู่บ้าน และวัดเมืองปอนซึ่งเป็นวัดที่มีกิจกรรมประเพณีตลอดปีอยู่ในหมู่บ้าน

ลักษณะเด่นทั้ง 7 ข้อเป็นลักษณะของการตั้งถิ่นฐานซึ่งสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมไทยใหญ่ดั้งเดิม ซึ่งยังหลงเหลืออยู่รวมทั้งการแต่งกายและชีวิตความเป็นอยู่ของคนในหมู่บ้านด้วย ส่วนกิจกรรมอื่น ๆ ซึ่งจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตประจำวัน เช่น ตลาด โรงเรียน ร้านค้า สถานีอนามัย และอื่น ๆ จะต้องกระจายอยู่ในกลุ่มหมู่บ้าน ซึ่งจะได้วิเคราะห์และเสนอแนะลักษณะทางกายภาพเพื่อการอนุรักษ์ต่อไป

4.3.1.2 การพิจารณาคุณค่าเพื่อการอนุรักษ์

ในการพิจารณาลักษณะทางกายภาพ วิถีการดำรงชีวิตของผู้คนและสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่นของบ้านเมืองปอนพบว่า บ้านเมืองปอน อยู่ในลักษณะของย่านประวัติศาสตร์ ซึ่งมิได้มีความหมายเฉพาะในแง่ความสำคัญทางประวัติความเป็นมาเท่านั้น แต่หมายถึงความสืบสานระหว่างประวัติศาสตร์มาจนถึงปัจจุบันด้วย ดังนั้นเมื่อศึกษาลักษณะและขอบเขตของการอนุรักษ์ตามกฎบัตรสากลว่าด้วยการอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์และย่านประวัติศาสตร์ (INTERNATIONAL CHARTER FOR THE CONSERVATION OF HISTORIC TOWN AND URBAN AREAS) เห็นสมควรดำเนินการตามหลักเกณฑ์ดังนี้[10]

---

[9] ลำเหมือง คือ "ลำรางสาธารณที่ระบายน้ำฝนจากหมู่บ้านไปยังท้องนา หรือห้วยสาธารณะ น้ำในลำห้วยจะใสสอาด และขอบลำเหมืองจะเป็นส่วนร่มรื่น" วิวัฒน์ เตมียพันธ์ : สภาพแวดล้อมทางกายภาพของแหล่งพักอาศัยและเรือนล้านนา, เอกสารโรเนียว หน้า 152.

[10] ธาดา สุทธิธรรม : การอนุรักษ์เมืองและยายประวัติศาสตร์, ทฤษฎีและแนวปฏิบัติการอนุรักษ์ อนุสรณ์และแหล่งโบราณคดี, เอกสารกองโบราณคดี หมายเลข 1/2532 บริษัท ทิวัญพัฒน์ จำกัด, กรุงเทพฯ. 2533. หน้า 142-163.

ก. เพื่อให้มีประสิทธิภาพที่สุด การอนุรักษ์ย่านประวัติศาสตร์ต้องใช้ความร่วมมือด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ประกอบในการวางแผนทุกระดับของการวางผังเมืองและการวางผังภาค

ข. คุณลักษณะที่ดีของย่านประวัติศาสตร์ที่พึงอนุรักษ์ไว้ จะได้แก่ลักษณะของเมืองและย่านประวัติศาสตร์นั้น ๆ รวมทั้งวัสดุและองค์ประกอบทางนามธรรม ที่แสดงให้เห็นลักษณะของเมืองและย่านประวัติศาสตร์โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

- แผนผังของกลุ่มบ้าน
- ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มบ้านและพื้นที่เปิดโล่ง
- ลักษณะอาคารทั้งภายในและภายนอกที่ปรากฏให้เห็นด้วย ขนาด รูปแบบ วิธีการก่อสร้าง สี และการตกแต่ง
- ความสัมพันธ์ระหว่างย่านประวัติศาสตร์กับแหล่งที่ตั้งทั้งที่เป็นธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น
- การใช้งานและกิจกรรมต่าง ๆ ของย่านประวัติศาสตร์

ค. ควรมีส่วนร่วมจากประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งต่อการอนุรักษ์และสมควรได้รับการสนับสนุน การอนุรักษ์ย่านประวัติศาสตร์และเมืองจะต้องคำนึงถึงประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นั้นเป็นอันดับแรก

ง. การดำเนินการอนุรักษ์ในเมืองหรือย่านประวัติศาสตร์ต้องการความรอบคอบระบบการทำงานที่มีแผนงานและมีระเบียบ ควรหลีกเลี่ยงการทำงานที่แข็งตรงไม่มีความยืดหยุ่น เพราะอาจเกิดปัญหาเฉพาะหน้าได้ตลอดเวลา

4.3.1.3 วิธีการและมาตรการเพื่อการอนุรักษ์[1]

- การวางแผนการอนุรักษ์เมืองและย่านประวัติศาสตร์ ควรดำเนินการภายใต้การศึกษาในหลายแง่มุมในลักษณะของสหวิทยาการ อันประกอบด้วยงานโบราณคดี ประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม งานเทคนิค งานด้านสังคมวิทยา และเศรษฐกิจ
- การดูแลรักษาอย่างต่อเนื่องเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อการอนุรักษ์ที่มีประสิทธิภาพ
- เมื่อมีการใช้ประโยชน์ในการประกอบกิจกรรมใหม่ ๆ ควรให้สิ่งนั้นเข้ากับบุคลิกลักษณะของย่านประวัติศาสตร์นั้น ๆ
- เมื่อมีความจำเป็นต้องสร้างอาคารใหม่ หรือปรับปรุงอาคารเดิม ผังบริเวณของอาคารนั้น ๆ ควรเคารพต่อสัดส่วนและขนาดของพื้นที่ตั้งอาคาร
- การสัญจรในย่านประวัติศาสตร์ต้องถูกควบคุม และพื้นที่จอดรถต้องมีการวางผังไว้เพราะแห่ง เพื่อไม่ทำลายสภาพของเมืองทั้งในด้านรูปธรรมและนามธรรม
- หากมีการกำหนดถนนสายหลักของย่านถนนนั้น ๆ ต้องไม่ผ่านเข้าไปในใจกลางเมืองหรือย่านประวัติศาสตร์ แต่ควรส่งเสริมให้การสัญจรสู่ย่านประวัติศาสตร์
- ย่านประวัติศาสตร์ควรได้รับการปกป้องจากภัยธรรมชาติ และการรบกวนจากมลภาวะและการสั่นสะเทือน เพื่อเป็นการคุ้มครองมรดกของชาติ และเพื่อความปลอดภัยและเป็นสุขของประชาชนผู้พักอาศัย

จากการศึกษาสืบเนื่องมาจากลักษณะเด่นของบ้านเมืองปอน การพิจารณาคุณค่าเพื่อการอนุรักษ์และวิธีการและมาตรการเพื่อการอนุรักษ์ ซึ่งอ้างอิงการศึกษาจากกฎบัตรสากลว่าด้วยการอนุรักษ์เมืองและย่านประวัติศาสตร์ (INTERNATIONAL CHARTER FOR THE CONSERVATION OF HISTORIC TOWN AND URBAN AREAS) อาจนำมาวิเคราะห์และสรุปแนวทางเพื่อการอนุรักษ์บ้านเมืองปอนได้ดังนี้

---

[1] ธาดา สุทธิธรรม : เรื่องเดียวกัน หน้า 162.

4.3.1.4 หลักการและเหตุผลในการอนุรักษ์บ้านเมืองปอน อำเภอขุนยวม

ก. เก็บรักษาคุณลักษณะของการวางผังหมู่บ้านที่ยังคงลักษณะของการตั้งถิ่นฐานแบบประเพณีของชาวไทยใหญ่ อันประกอบด้วย

- การวางผังยาวตามแนวลำน้ำแม่ปอน และแนวขยายซึ่งยังคงรูปเมืองแบบยาวเกาะริมน้ำอยู่
- ขนาดของถนนเดิมซึ่งได้สัดส่วนกับการวางกลุ่มบ้าน
- การมีลำเหมืองผ่านหน้าบ้านทุกหลัง เพื่อระบายน้ำฝนสู่ไร่นา
- องค์ประกอบสถาปัตยกรรมของบ้านอันประกอบด้วย ตัวเรือน ยุ้งข้าว บ่อน้ำใช้ ต๊อมอาบน้ำ ข่วงบ้าน สวนครัว และอื่น ๆ
- แนวต่อเนื่องของรั้วบ้านแบบดั้งเดิม
- วัดสำคัญของหมู่บ้าน 3 วัด โดยเฉพาะวัดเมืองปอน ซึ่งเป็นศูนย์กลางของชุมชนในการประกอบกิจกรรมทางศาสนาและประเพณี

ข. ดำเนินการให้ประชาชนรับรู้และมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์

ค. การสร้างสิ่งก่อสร้างสำหรับกิจกรรมอื่น ๆ จะต้องสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมเดิม

ง. ไม่สร้างสิ่งก่อสร้างซึ่งเป็นศูนย์บริการและสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวในเขตชุมชนเมืองปอน เพราะสามารถใช้สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ในอำเภอขุนยวมซึ่งอยู่ห่างกันเพียง 12 กิโลเมตร

4.3.1.5 วิธีดำเนินการอนุรักษ์บ้านเมืองปอน อำเภอขุนยวม

ก. ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนในหมู่บ้านเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์

ข. คงขนาดถนนเดิมในหมู่บ้านและลักษณะลำเหมืองที่บ้าน หน้าบ้านแต่ละบ้านไว้ การปรับผิวพื้นของถนนหากจำเป็นต่อการบริการอาจใช้ถนนโรยกรวดหรือราดยาง

ค. เพิ่มทางเข้าหมู่บ้านบริเวณใกล้โรงเรียนบ้านเมืองปอนเพื่อให้สามารถเพิ่มพื้นที่จอดรถนักท่องเที่ยวบริเวณใกล้โรงเรียนและเชิงเขาวัพระธาตุปูขุนได้โดยไม่ต้องให้รถผ่านเข้าในหมู่บ้านปริมาณมาก

ง. ส่วนบริการนักท่องเที่ยวชั่วคราว เช่น ที่นั่งพัก สุขา ให้ใช้บริการได้ที่วัดเมืองปอน

จ. ร้านค้าที่ให้บริการให้ใช้ลักษณะเดิมที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน คือดัดแปลงอาคารพักอาศัยไม้เป็นอาคารพาณิชย์พักอาศัย ซึ่งบริการเครื่องดื่มและสิ่งของที่จำเป็นแก่นักท่องเที่ยว

ฉ. อาคารสาธารณะในหมู่บ้านควรมีรูปแบบที่เข้ากับสภาพแวดล้อมของหมู่บ้าน โดยเสนอแนะรูปแบบที่สมควร เช่น ตลาด ศาลา สถานีอนามัย และอื่น ๆ

ช. ในกรณีที่มีการเปลี่ยนแปลงลักษณะอาคารและรั้วบางส่วนในหมู่บ้านไปแล้ว ควรเสนอรูปแบบเปรียบเทียบที่เหมาะสม เพื่อการพิจารณาเปลี่ยนแปลงกลับไปใช้รูปแบบดั้งเดิม

ซ. เสนอแนะเกณฑ์ในการพิจารณาเกี่ยวกับการก่อสร้างอาคาร ซึ่งจะก่อสร้างขึ้นใหม่ในหมู่บ้าน เพื่อให้สภาพแวดล้อมทางกายภาพของหมู่บ้านยังคงลักษณะแบบประเพณีของหมู่บ้านไทยใหญ่

นอกเหนือจากการดำเนินการตามข้อเสนอแนะทั้ง 4 ข้อแล้ว ควรประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนในหมู่บ้านเห็นความสำคัญ

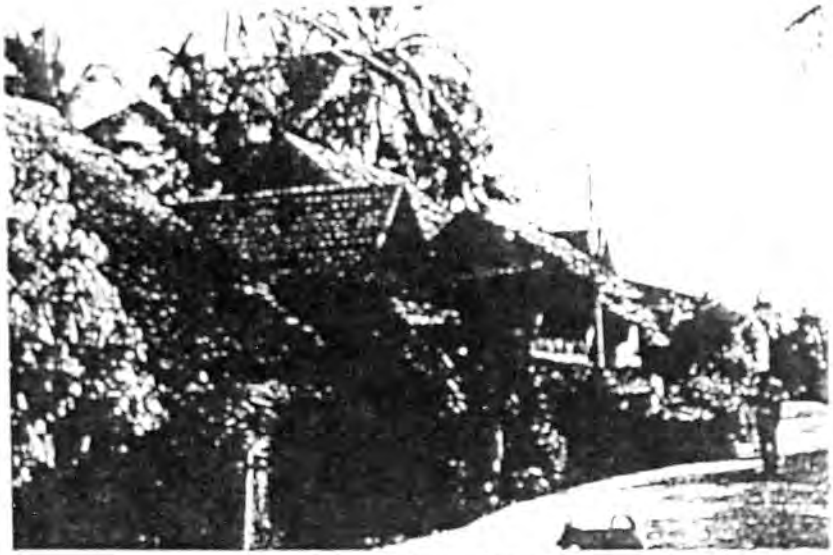

แสดงภาพรวมของหมู่บ้านเมืองปอน

ชาวบ้านและงานประเพณีจองแปดหลัง

สภาพถนน ลำเหมืองหน้าบ้านและกิจกรรมประเพณี

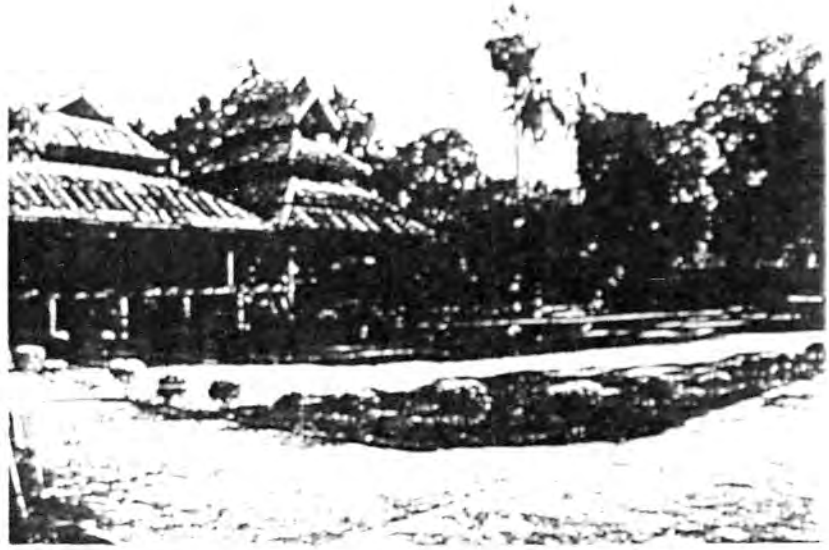

วัดเมืองปอน ศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน

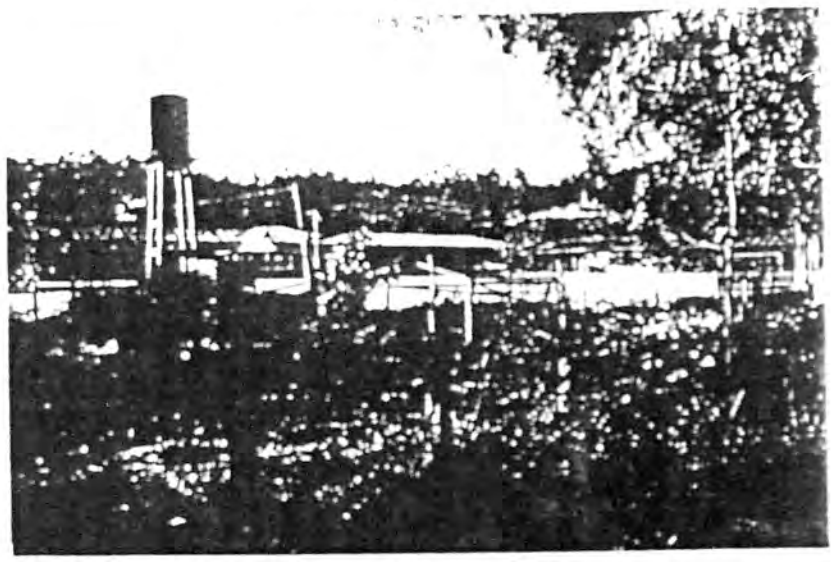

โรงเรียนบ้านเมืองปอน ช่วงแลเห็นวัดพระธาตุปู่ขุนเป็นฉากหลังบนเนินสูง

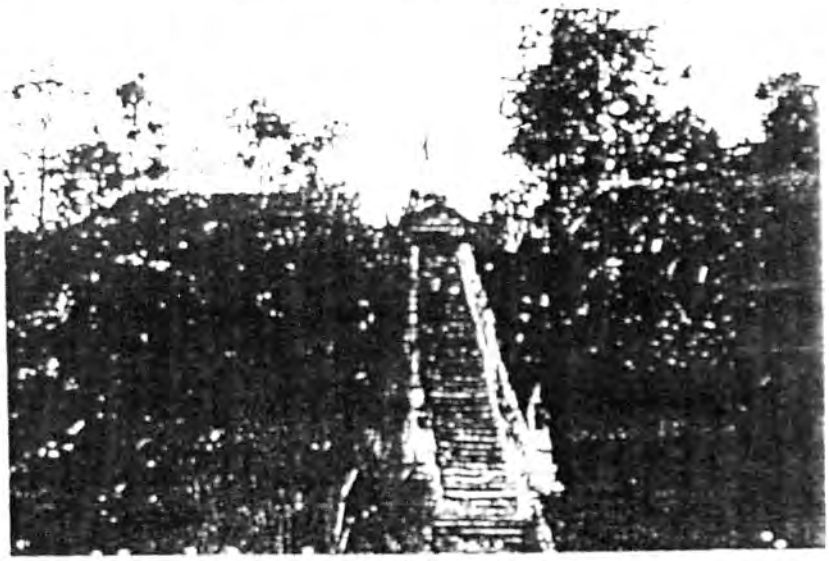

สภาพแวดล้อมของพื้นที่โดยรอบวัดพระธาตุปู่ขุน

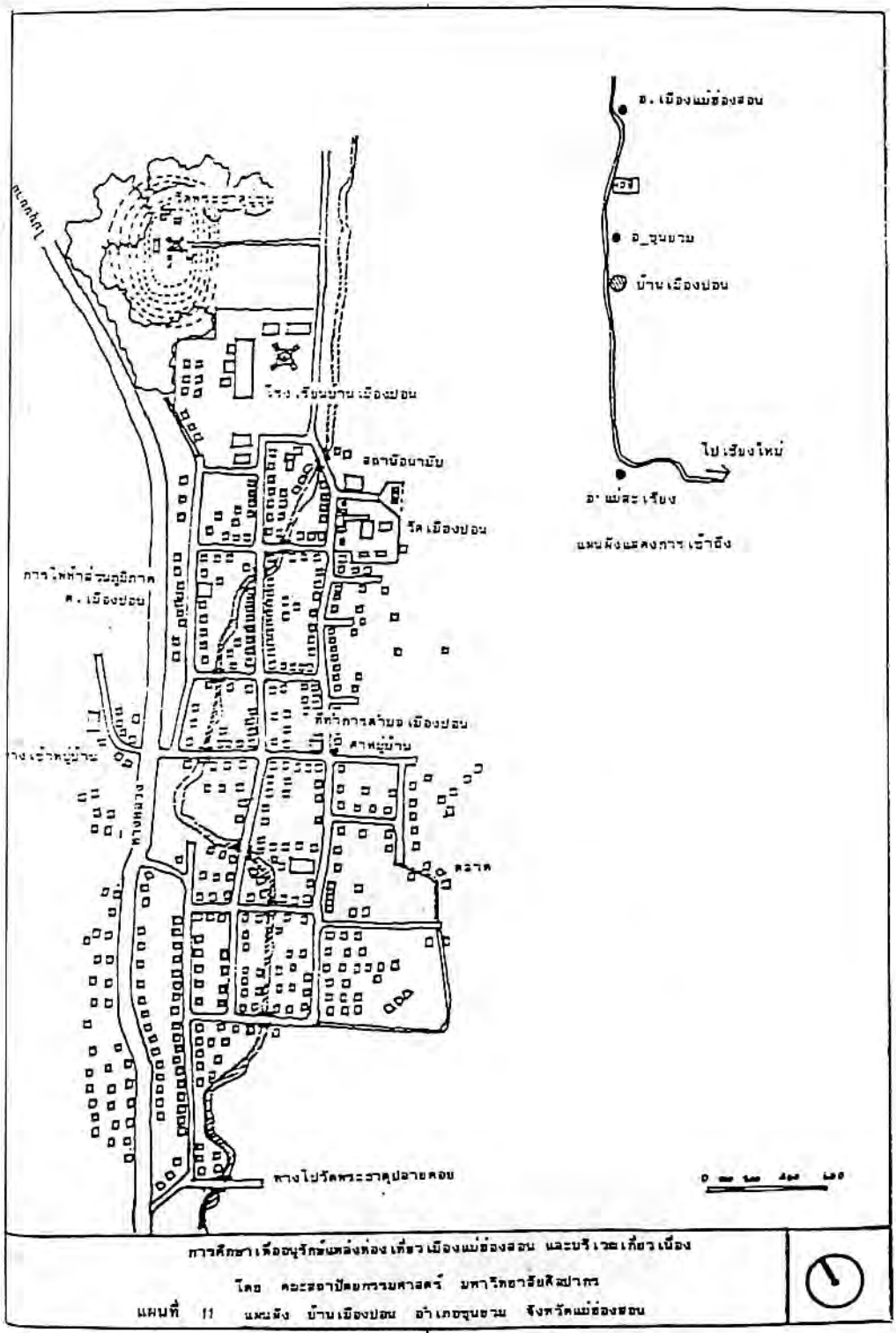

ที่มา : จากการสำรวจของคณะผู้วิจัย

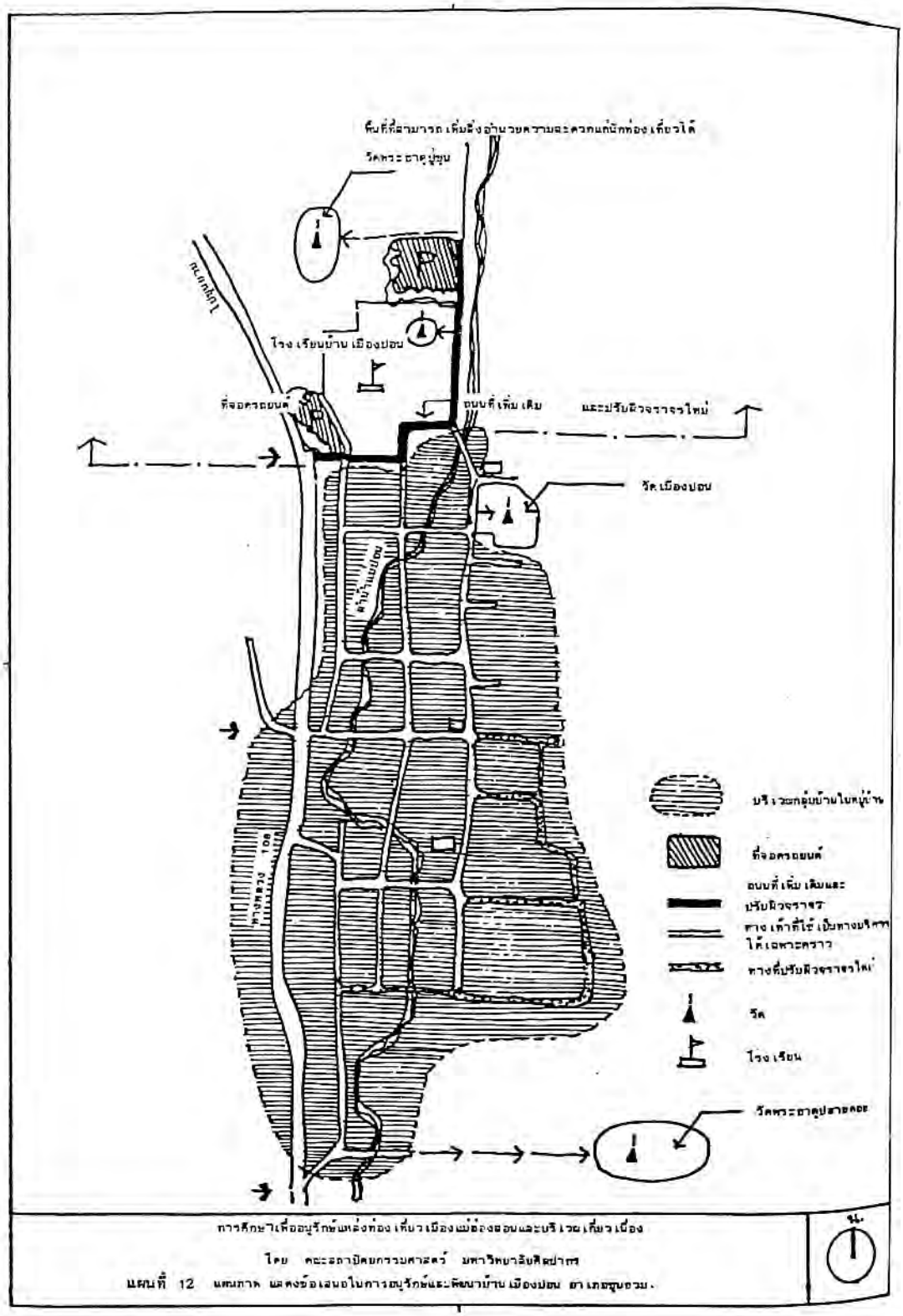

การศึกษาเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเมืองแม่ฮ่องสอนและบริเวณเที่ยวเมือง

โดย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

แผนที่ 12 แสดงภาพ และข้อเสนอในการอนุรักษ์และพัฒนาบ้านเมืองปอน อำเภอขุนยวม.

ของการอนุรักษ์บ้านเมืองปอน และลักษณะเฉพาะของบ้านเมืองปอน รวมทั้งชี้แจงคุณค่าของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นดั้งเดิม อาทิเช่น ตัวเรือน สีวัสดุ วัสดุ รั้วความงามของรั้วแบบดั้งเดิม ทั้งรั้วค่าว รั้วสะลาบ รั้วตาแสง เปรียบเทียบกับรั้วก่ออิฐหรือซีเมนต์บล็อค ซึ่งเริ่มมีการใช้กันบ้างแล้ว เน้นให้เห็นความสำคัญของสภาพแวดล้อมท้องถิ่นซึ่งผนวกกับสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่นที่รักษากันมาได้ช้านาน และควรเก็บรักษาไว้ให้อยู่ได้อีกในอนาคต

ลำดับในการอนุรักษ์และพัฒนาบ้านเมืองปอน

ลำดับที่	งาน	งบประมาณ (ล้านบาท)	แนวทางในการปฏิบัติ
1	เพิ่มทางเข้าหมู่บ้านทางโรงเรียนบ้านเมืองปอน แยกจากทางหลวง 108 ระยะทางประมาณ 50 เมตร	0.5	ตัดถนนตรงสุดเขตโรงเรียนบ้านเมืองปอนทิศใต้ ถมสูงเท่าถนนหลวงและทำถนนคอนกรีตกว้าง 6.00 ม. มาจนจรดถนนภายในหมู่บ้าน ความยาวของถนนใหม่ประมาณ 50 เมตร
2	จัดที่จอดรถยนต์ขนานพื้นที่ปากทางเข้าที่สร้างใหม่ พร้อมปลูกต้นไม้ให้ร่มเงา	2.52	ถมดินพื้นที่ติดถนนตัดใหม่ กระหนาบบ้านเมืองปอนจัดให้เป็นที่จอดรถ พื้นผิวแอสฟัสท์ คอนกรีต หรือโรยกรวดพร้อมปลูกต้นไม้ให้ร่มเงา พื้นที่จอดประมาณ 30 x 70 เมตร รวมเป็นพื้นที่ 2100 ตารางเมตร
3	จัดพื้นที่จอดรถยนต์ขนาดพื้นที่ประมาณ 3200 ตารางเมตร บริเวณเชิงเนินเขาวัดพระธาตุปูขุน พร้อมปลูกต้นไม้ให้ร่มเงา และปรับปรุงถนนภายในต่อเนื่องกับพื้นที่จอดรถริมถนน	4.25	ปรับปรุงพื้นที่เชิงเขาวัดพระธาตุปูขุน บริเวณทิศเหนือของโรงเรียนบ้านเมืองปอนเป็นพื้นที่จอดรถ พื้นผิวแอสฟัสท์กรีต หรือโรยกรวด พร้อมปลูกต้อนไม้ให้ร่มเงา พื้นที่จอดรถ 3200 ตารางเมตร และปรับปรุงถนนต่อเนื่องรอบพื้นที่โรงเรียนให้เป็นถนนแอสฟัสท์กรีตขนาด 6.00 เมตร ความยาวประมาณ 250 ม.
4	ปรับปรุงแบบตลาดของหมู่บ้าน	0.95	ปรับปรุงรูปทรงหลังคาตลาดเป็นรูปทรงแบบไทยใหญ่ โครงสร้างไม้และหลังคาปูกระเบื้อง
5	ปรับปรุงรูปแบบที่ทำการตำบล	0.85	ปรับปรุงรูปทรงของอาคารให้เป็นรูปทรงแบบสถาปัตยกรรมไทยใหญ่แบบง่าย ๆ
6	ปรับปรุงรูปแบบสถานบริการสาธารณสุข	0.9	ปรับปรุงรูปทรงอาคารให้มีหลังคาคลุมบันไดและความเอียงลาดหลังคามากกว่าเดิม
7	สร้างศาลาพักผ่อนริมทาง	0.3	สร้างศาลาโถงพร้อมที่นั่งพักที่มีรูปลักษณะแบบสถาปัตยกรรมไทยใหญ่
8	สร้างสุขาเพิ่มที่วัดเมืองปอน	0.075	สร้างสุขาแยกชายและหญิงเพิ่มเติม

ลำดับที่	งาน	งบประมาณ (ล้านบาท)	แนวทางในการปฏิบัติ
9	เพิ่มสิ่งอำนวยความสะดวกในบริเวณวัดเมืองปอน ประกอบด้วย - ศาลาพักผ่อน - ถังขยะ - ม้านั่ง - ร้านน้ำดื่ม	0.075	สร้างศาลาพักผ่อนพร้อมสิ่งอำนวยความสะดวก ซึ่งมีรูปแบบที่เหมาะสมกับการใช้สอยไน เข้ากับสถาปัตยกรรมท้องถิ่น
10	ปรับปรุงป้ายแผนผังบ้านเมืองปอนที่โรงเรียนบ้านเมืองปอน พร้อมป้ายแสดงประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน	0.015	แผนผังบ้านเมืองปอนซึ่งติดตั้งอยู่ที่โรงเรียนบ้านเมืองปอน ควรใช้เป็นแผนผังที่แสดงประวัติความเป็นมา และความสำคัญของหมู่บ้าน ซึ่งให้ข้อมูลแก่ผู้มาเยือนได้ โดยการติดตั้งบนแผ่นป้ายที่เห็นได้ชัดบริเวณใกล้พื้นที่จอดรถด้านทิศเหนือของโรงเรียน และตัวแผ่นป้ายให้รูปลักษณ์ที่สื่อความหมายสถาปัตยกรรมท้องถิ่น
11	พัฒนาพื้นที่ของพระธาตุปู่ขุน	0.175	พื้นที่บนลานวัดพระธาตุปู่ขุนปรับปรุงให้เป็นที่พักผ่อนและชมทิวทัศน์ของบ้านเมืองปอนได้ พร้อมติดตั้งครุภัณฑ์ประกอบผังบริเวณตามการใช้สอย
12	พัฒนาพื้นที่ของวัดพระธาตุปลายดอย	0.15	พื้นที่บนลานวัดพระธาตุปลายดอยปรับปรุงให้เป็นที่พักผ่อนและชมทิชทัศน์อันงดงามของบ้านเมืองปอนและพื้นที่เกษตรกรรมโดยรอบ พร้อมติดตั้งครุภัณฑ์ประกอบผังบริเวณตามการใช้สอย
13	ปรับปรุงถนนภายในหมู่บ้านที่ยังไม่มีการปรับผิวจราจร ถนนกว้าง 6.00 เมตร ยาวประมาณ 750 เมตร	1.8	ถนนในหมู่บ้านทางด้านทิศใต้ที่ยังไม่ได้ปรับปรุงผิวถนนให้สอดคล้องกับผิวถนนที่ปรับปรุงแล้วทางด้านทิศเหนือรวมความยาวประมาณ 750 เมตร และเป็นผิวแอสฟัลต์กรีต
14	ขุดลอกลำเหมืองหรือลำรางระบายน้ำฝนไปยังไร่นาให้สะอาด และสะดวกในการระบายน้ำ	0.1	ขุดลอกลำเหมืองที่ตื้นเขินระบายน้ำไม่สะดวก ให้ระบายน้ำฝนได้สะดวก ซ่อมแซมทางเดินไม้ระแนงข้ามลำเหมืองของทุก ๆ บ้านให้อยู่ในสภาพดีไม่เป็นอุปสรรคในการระบายน้ำ

4.4 แนวความคิดในการอนุรักษ์

จากการศึกษากรณีศึกษาทั้ง 3 ประเภท ซึ่งแสดงรายละเอียดแล้วนั้น ได้ใช้แนวความคิดในการอนุรักษ์ ดังนี้

เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวทุกประเภทตามกรณีศึกษาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีการใช้สอย โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นตัวชุมชนเมือง และชุมชนบทเป็นพื้นที่ที่เป็นแหล่งพักอาศัย และธุรกิจซึ่งยังคงใช้ที่ดินและมีกิจกรรมต่อเนื่องในปัจจุบัน ดังนั้น พื้นที่ทุกแห่งจำเป็นต้องมีการพัฒนาตามแผนการพัฒนาของรัฐโดยส่วนรวม แต่เพื่อให้คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวยังคงอยู่ จำเป็นต้องกำหนดแนวความคิดการพัฒนาในเชิงอนุรักษ์ดังนี้ คือ

4.4.1 การอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวและการพัฒนาแบบยั่งยืน ซึ่งต้องใช้ระยะเวลากำหนดแผนการทำงาน

เป็นระยะ ๆ ยาวต่อเนื่องกัน

4.4.2 การพัฒนาเชิงอนุรักษ์ชุมชนเมืองที่เป็นศูนย์กลางของแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งมีความพร้อม ให้ทำหน้าที่เป็นศูนย์บริการการท่องเที่ยว

4.4.3 การพัฒนาเชิงอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวในตัวเมือง และการพัฒนาความเป็นศูนย์บริการของชุมชนเมือง

4.4.4 เลือกและจำกัดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ ซึ่งยังไม่ได้สำรวจโดยละเอียด

4.4.5 พัฒนาเชิงอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวที่เหมาะสมและควรต่อการดำเนินการ

4.5 การดำเนินการ

การดำเนินการตามแนวความคิดและตามข้อเสนอแนะของกรณีศึกษาตามรายละเอียดในที่นี้ จำเป็นต้องมีการดำเนินการ 2 ประเภทไปพร้อม ๆ กัน คือ การจัดการ และ การปฏิบัติการ

เนื่องจากการดำเนินการให้ได้ผลตัวข้อเสนอแนะในกรณีศึกษา จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่าย อันประกอบด้วย ผู้บริหารของจังหวัดแม่ฮ่องสอน องค์การบริหารต่าง ๆ ของรัฐในหลายระดับ ทั้งระดับจังหวัด อำเภอ และตำบล หน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องอันประกอบด้วย กรมป่าไม้ สำนักผังเมือง คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ กรมศิลปากร กรมการศาสนา การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และองค์กรภาคเอกชนต่าง ๆ ที่มีส่วนร่วมในการดำเนินการและที่สำคัญที่สุด คือ ความร่วมมือจากประชาชนของเมืองแม่ฮ่องสอนเองที่จะต้องเข้ามามีส่วนรับรู้ ร่วมมือและเห็นชอบในการอนุรักษ์ ทั้งนี้เพราะในปัจจุบันกฎหมายบังคับเกี่ยวกับการอนุรักษ์ตามแนวคิดที่เสนอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่ควบคุมการก่อสร้าง และขนาดของอาคารต่าง ๆ ยังไม่มีบังคับใช้และการจะให้มีกฎหมายบังคับใช้ในระยะสั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยาก แต่หากพิจารณากรณีศึกษาของเมืองเชียงใหม่เป็นตัวอย่าง จะเห็นได้ว่าสามารถดำเนินการต่าง ๆ เป็นขั้นตอนได้ โดยอาศัยการจัดการตามกระบวนการอนุรักษ์

4.6 การจัดการ

การดำเนินการพัฒนาในเชิงอนุรักษ์ จำเป็นต้องอาศัยการจัดการเพื่อให้การดำเนินการมีศักยภาพในการลงถึงการปฏิบัติการ ในหลายระดับอันประกอบด้วย

4.6.1 ทำความเข้าใจกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและภาคเอกชนถึงแนวทางการอนุรักษ์และขั้นตอนการดำเนินงาน

4.6.2 ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนในท้องถิ่นรับทราบแนวทางการดำเนินการอนุรักษ์

4.6.3 ประกาศเชิญชวนให้ประชาชน และผู้เกี่ยวข้องทราบและเสนอรายละเอียดในการควบคุม กำกับดูแล อนุรักษ์ และพัฒนา

4.6.4 จัดทำข้อกำหนดในการควบคุมอาคาร และสิ่งปลูกสร้างให้สามารถพัฒนาไปในแนวทางที่ไม่ทำลายคุณลักษณะท้องถิ่น โดยจำกัดขนาดธุรกิจการค้า การบริการ อันมีผลไปถึงขนาดของพื้นที่อาคารและส่งผลกระทบต่อขนาดสัดส่วนและสภาพแวดล้อมชุมชน

4.6.5 เร่งรัดให้ข้อกำหนดดังกล่าว เปลี่ยนเป็นเทศบัญญัติ ซึ่งเกี่ยวกับการปลูกสร้าง อาคารและอนุรักษ์ชุมชน

4.6.6 ประสานงานกับกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อทำประกาศเขตคุ้มครองและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อควบคุมกำกับดูแลและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการปลูกสร้างใด ๆ นอกเขตเทศบาล

4.7 การปฏิบัติการ

ในการปฏิบัติการเพื่อให้ข้อเสนอแนะตามกรณีศึกษา เป็นผลปฏิบัติจริงได้ จึงต้องอาศัยปัจจัยในการจัดการและการดำเนินงานด้านงบประมาณ ซึ่งอาศัยแผนพัฒนาของจังหวัดเป็นส่วนส่งเสริม และในการดำเนินการเพื่อให้มีผลในการปฏิบัติได้ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทต่าง ๆ ในเมืองแม่ฮ่องสอน ซึ่งมีหลายประเภทและอยู่ในความรับผิดชอบของหน่วยงาน

หลายระดับ ดังสามารถแยกความรับผิดชอบในการดำเนินการที่นำไปสู่การปฏิบัติการดังนี้ คือ

- พื้นที่เฉพาะที่มีการปรับปรุงโดยตรงที่อยู่ในเขตเทศบาลหรือสุขาภิบาล ให้เทศบาลหรือสุขาภิบาลที่รับผิดชอบพื้นที่เป็นผู้ดำเนินการ
- พื้นที่นอกเขตเทศบาลที่ต้องปรับปรุง ให้องค์การบริหารส่วนจังหวัดเป็นผู้ดำเนินการ
- พื้นที่แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ ให้องค์กรบริหารส่วนจังหวัดหรือกรมป่าไม้เป็นผู้ดำเนินการแล้วแต่พื้นที่รับผิดชอบ

นอกจากผู้รับผิดชอบในการดำเนินการในการจัดตั้งงบประมาณและบรรจุโครงการพัฒนาเชิงอนุรักษ์เข้าในแผนพัฒนาระยะต่าง ๆ แล้ว ยังมีการดำเนินการอื่น ๆ ที่เสริมให้การอนุรักษ์เป็นผล ซึ่งประกอบด้วย

- การเร่งรัดให้มีถนนเลี่ยงเมือง ไม่ผ่านเข้ากลางศูนย์กลางชุมชน
- จัดให้มีที่จอดรถพอเพียงนอกเขตชุมชนเมือง และนอกบริเวณที่มีความสำคัญต่อเอกลักษณ์ประวัติศาสตร์และการตั้งถิ่นฐานของเมือง และไม่ห่างศูนย์กลางเมือง
- ส่งเสริมให้มีการสัญจรทางเท้าในบริเวณศูนย์กลางเมืองและพื้นที่เฉพาะ

การดำเนินการดังกล่าวเป็นการเสริมเพื่อรักษาสภาพแวดล้อมทางกายภาพแบบท้องถิ่นของเมือง ซึ่งมีถนนแคบ อาคารต่าง ๆ ในชุมชนมีขนาดเล็ก

สำหรับการปฏิบัติการเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเมืองแม่ฮ่องสอนแบะบริเวณเกี่ยวเนื่อง ในเขตพื้นที่ที่เลือกเป็นกรณีศึกษา ได้เสนอแนะแนวทางในการปฏิบัติดังนี้

- การปฏิบัติเพื่ออนุรักษ์และปรับปรุงฟื้นฟูบริเวณพื้นที่ชุมชนเมืองแม่ฮ่องสอนมีข้อเสนอแนะในลำดับขั้นตอนการพัฒนาตามเหตุผลและแนวความคิดเพื่ออนุรักษ์ลักษณะทางกายภาพของเมืองแบบประเพณี ซึ่งเป็นชุมชนขนาดเล็ก การพัฒนาในเชิงอนุรักษ์จำเป็นต้องจำกัดขอบเขตในการพัฒนาดังนี้

1) จำกัดขนาดและสัดส่วนของอาคารและชุมชนตามลักษณะเด่นของชุมชนเดิม โดยการจำกัดความสูงของอาคารสร้างใหม่ในเมือง

2) จำกัดความกว้างของถนนให้เหมาะสมกับสัดส่วนของอาคาร

3) บังคับการใช้วัสดุก่อสร้างและรูปแบบอาคาร

4) จำกัดขนาดของรถที่จะเข้าในเมือง ไม่ควรให้รถโดยสารขนาดใหญ่เข้าสู่ตัวเมือง ควรจำกัดที่จอดรถขนาดใหญ่ไว้นอกเมืองตามถนนหลักสู่เมือง และถ่ายเข้าสู่ชุมชนด้วยรถขนาดเล็ก

5) สร้างความเชื่อมโยงจุดสำคัญในเมืองด้วยทางเท้าและจัดภูมิสถาปัตยกรรมที่เข้ากับสภาพแวดล้อมเดิม

6) จัดมาตรการความเข้มในการกำกับดูแลพื้นที่ในเมือง

ทั้งในแง่การใช้ที่ดิน การก่อสร้างอาคาร และการควบคุมสภาพแวดล้อม

7) สนับสนุนให้ใช้อาคารเดิมในเมืองเพื่อกิจกรรมทางธุรกิจท่องเที่ยว (ในกรณีที่มีความต้องการ) และให้มีหน่วยงานของรัฐเสนอแนะวิธีการปรับปรุงอาคารที่ถูกต้อง โดยไม่ต้องสร้างอาคารใหม่

8) ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่น และคุณค่าของการรักษาจินตภาพเดิมของเมือง

บรรณานุกรม

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ : เมืองสามหมอก, โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, กรุงเทพฯ, 2526.

กองวางแผนโครงการ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย : การสำรวจศักยภาพเพื่อการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดแม่ฮ่องสอน, กรุงเทพฯ, 2529.

_____ : ปฏิบัติงานประเพณีในจังหวัดแม่ฮ่องสอน, สารคดี, สำนักพิมพ์สารคดี กรุงเทพฯ, 2536.

_____ : เอกสารเผยแพร่ไทยเที่ยวไทย จังหวัดแม่ฮ่องสอน, การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานเชียงใหม่, มปพ.

_____ : เอกสารการปฏิบัติงานของตำรวจท่องเที่ยวเมืองแม่ฮ่องสอน 2536 ภาคผนวก เอกสารโรเนียว (ร.ต.อ.อรุณ ตำรงค์ไทย)

ขุนยวม, สุขาภิบาล : แผนพัฒนาสุขาภิบาล 5 ปี (พ.ศ. 2535-2539). แม่ฮ่องสอน, 2535.

ถวิล โชติชัยพิบูล : จารีตประเพณีกับการอนุรักษ์ป่า, จดหมายข่าวชีวิตบนดอย ฉบับที่ 6 (พค.-สค. 2534) บริษัทคนเมือง จำกัด เชียงใหม่, 2534.

ท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, การ : สรุปแผนพัฒนาการท่องเที่ยวในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535 - 2539). เอกสารอัดสำเนา.

ธาดา สุทธิธรรม : การอนุรักษ์เมืองและย่านประวัติศาสตร์, ทฤษฎีและแนวปฏิบัติ การอนุรักษ์อนุสรณ์สถานและแหล่งโบราณคดี, เอกสารกองโบราณคดีหมายเลข 1/2532 บริษัทหิรัญพัฒน์ จำกัด, กรุงเทพฯ 2533.

ประเสริฐ ตระการศุภกร : ภูมิปัญญาเชิงอนุรักษ์ของชุมชนชาวกะเหรี่ยง. จดหมายข่าวชีวิตชาวดอย ฉบับที่ 6 (พ.ศ. - ส.ค. 2534), บริษัทคนเมืองเหนือ จำกัด, เชียงใหม่ 2534.

ปาย, สุขาภิบาล : แผนพัฒนาสุขาภิบาลปลาย ประจำปี พ.ศ. 2537, แม่ฮ่องสอน, 2537.

ปาริชาติ เรืองวิเศษ : เลี้ยงผีเจ้าเมืองไทยใหญ่, สารคดี, สำนักพิมพ์สารคีด, กรุงเทพฯ 2536.

ผังเมือง, สำนัก : รายงานการวิจัยเพื่อการวางผังเมืองและจัดทำผังเมืองรวมแม่ฮ่องสอน (ปรับปรุงครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ 2535.

ผังเมือง, กอง, สำนักงานปลัดกรุงเทพมหานคร : มาตรการทางผังเมืองของกรุงเทพมหานครและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ม.ป.ป.

แม่ลาน้อย, สุขาภิบาล : แผนพัฒนาสุขาภิบาล 5 ปี (พ.ศ. 2535 - 2539). แม่ฮ่องสอน, 2535.

แม่สะเรียง, สำนักงานอำเภอ : บรรยายสรุปอำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ประจำปี 2535. เอกสารอัดสำเนา.

แม่ฮ่องสอน, เทศบาล : สภาพแวดล้อมทางกายภาพของแหล่งพักอาศัยและเรือนล้านนา, เอกสารโรเนียว หน้า 152.

วิวัฒน์ชัย บุญภักดิ์ : คนไตเมืองในหมอก, วารสาร อ.ส.ท. ปีที่ 30 ฉบับที่ 6 มกราคม 2533.

ศักดา แสนมี : การอนุรักษ์ป่าตามแนวความเชื่อและพิธีกรรมของลีซอ, จดหมายข่าว ชีวิตบนดอย ฉบับที่ 6 (พ.ค. - ส.ค. 2534) บริษัทคนเมืองเหนือ จำกัด, เชียงใหม่ 2534.

สมควร เจริญเติมเนียม : การอนุรักษ์ดินของชนเผ่าลั๊วะ จดหมายข่าวชีวิตบนดอย ฉบับที่ 6 (พ.ค. - ส.ค. 2534) บริษัทคนเมืองเหนือ จำกัด, เชียงใหม่, 2534.

แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย : ไปดูคนไตลื้อบวชลูกเกี้ยวที่เมืองห่า, เมืองโบราณ ปีที่ 15 ฉบับที่ 3 โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, กรุงเทพฯ, 2532.

GOODMAN, WILLIAN I. (ED) : PRINCIPLE AND PRACTICE OF URBAN PLANNING. WASMINGTION D.C., 1968.

PAPAGEORGIOU, ALEXANDER : CONTINUITY AND CHANGE : PRESERVATION IN CITY PLANNING NEW YORK : PRAEGER PUBLISHER, 1971.

SPREIGEOEN, PAUL D. URBAN DESIGN : THE ARCHITECTURE OF TOWNS AND CITIES NEW YORK : MCGRAW HILL BOOK COMPANY, 1965.

TRANCIK, ROGER : FINDING LOST SPACE : THE THEORIES OF URBAN DESIGN. NEW YORK : VAN NOSTRAND REING HOLD COMPANY, 1986.

ที่ปรึกษาโครงการ

รองศาสตราจารย์ เสนอ นิลเดช	รองศาสตราจารย์ ระดับ 9 ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ศรีศักร วัลลิโภดม	รองศาสตราจารย์ ระดับ 9 ภาควิชามานุษยวิทยา คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

คณะผู้ดำเนินการ

ศาสตราจารย์ อรศิริ ปาณินท์	ศาสตราจารย์ ระดับ 10 ภาควิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ รอ.ชูวิทย์ สุจฉายา รน.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ระดับ 8 ภาควิชาการออกแบบและวางผังชุมชนเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
อาจารย์ชัยชาญ ถาวรเวช	อาจารย์ ระดับ 7 ภาควิชาเทคนิคสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
อาจารย์สมคิด จิระทัศนกุล	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ระดับ 7 ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร